

4

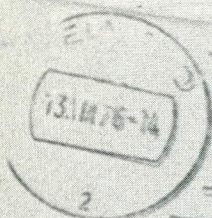

aan ↓

Hak Sanders
Hazelaaik 6
Helmond-Stip

NATHALIE VAN DEN
EEREN BEEMT

VAN DEN
EEMT

Brieffragmenten

Van oktober 1975 tot juli 1976

Nathalie van den Eerenbeemt aan Har Sanders

Har Sanders aan Nathalie van den Eerenbeemt

Uit de grote hoeveelheid brieven,kozen wij voor U,
de meest leesbare fragmenten,zonder aan te tonen wie de afzender
is.

De lezer merkt vanzelf wie er aan het woord is.

Wij hielden ons aan de chronologische volgorde.

De laatste brief is toegevoegd en geeft een indruk van ons
bezoek aan het Centraal Museum te Utrecht.

Niets uit deze uitgave mag verveelvoudigd worden zonder
toestemming van de auteurs.

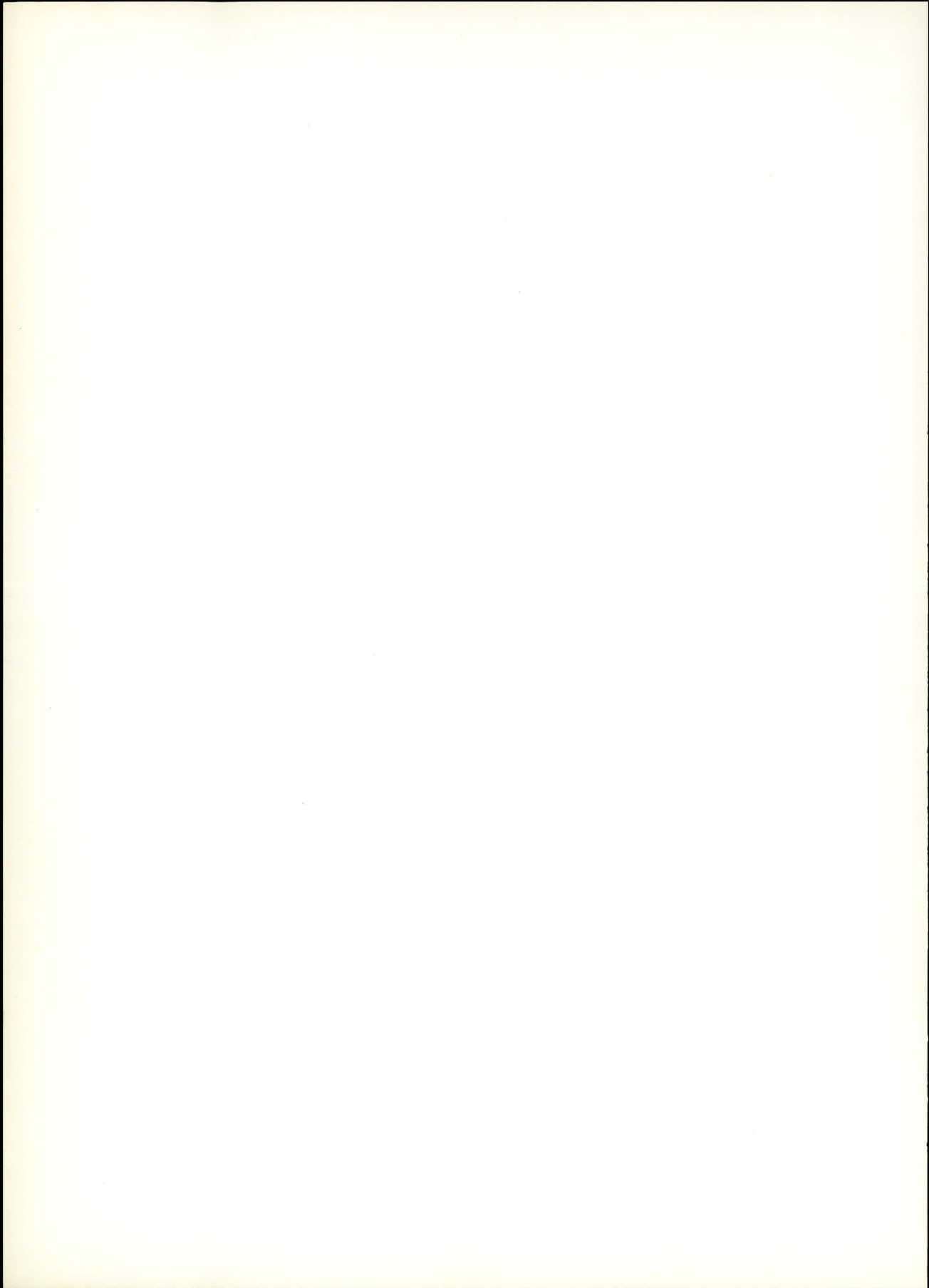
Eindhoven - Helmond

Helmond - Eindhoven december 1977

CENTRAAL MUSEUM UTRECHT MEDEDELINGEN

Nummer 20/21

Februari 1978.

Het schrijven heb ik nodig om te schilderen en zonder schilderen zou ik niet schrijven. De tragiek van bevestigd worden, zin van jou, is dat je geheel alleen komt te staan, dat opvangen is kunst. Bij Jan en Thea Gregoor heb ik werk van jou gezien dat mij aansprak, vooral het grensoverschrijden, poëzie-schilderen-schrijven-muziek, het is toch allemaal ademen om het leven door te komen. Alles mag toch, mits je je medemens niet honds bejegt, pest of slaat.

Mijn tegenpool is ook een typemachine, maar ik schrijf niet zoals jij alleen brieven, ook poëzie en kan daar in verwoorden, wat ik niet verbeelden kan of wil. Denk niet dat het een grill is of een bevlieging, want ik werk al lang genoeg om te weten dat 'het' er is en dat het alleen maar sterker wordt. Ik ben 36 jaar, precies op de helft van mijn leven, 18 jaar geleden dus begonnen met schilderen. Ik was aardig belast, kon alle kanten uit, maakte al vroeg muziek, schreef en tekende, regisseerde zelfgemaakte revues en trad in mijn jonge jaren, schrik niet, op als chansonière.

'De vrouw die alles kan' wordt inderdaad vaak gezegd. Ik wil en moet voelen dat ik leef, niet soms, nee iedere dag. Dit jaar na de dood van mijn vader, heb ik ontzettend hard gewerkt. Toen zijn hand in de mijne koud werd, stond ik op als mijn eigen vader, ik werd mijn verwekker.

Ik voel en begrijp dat je me wilt waarschuwen voor een teveel, maar het kan nu nog niet anders. Jij kunt 's morgens naar je atelier stappen of 's nachts of god weet wanneer.

Ik moet werken voor ieder uur werken, hoe tegenstrijdig dat ook klinkt en lever een voortdurend gevecht tegen de tijd.

's Avonds na de koffie als iedereen onderuitzakt dan sta ik op en ga aan het werk. Van de avonden moet ik het juist hebben.

Ik ben bezig en fijn ook, een portret van een vriend, heel donker in bruinen, met het licht geconcentreerd op het gezicht en profiel. Hij heeft een sensitief gezicht, kleine oortjes, is trots en ijdel op zijn profiel, dat zag ik de eerste keer al aan de manier waarop hij zijn gezicht zorgvuldig opzij draaide en zijn kin omhoogstak. Ik schilder graag portret, zeker van mensen die ik aardig vind, ze zitten er zo kwetsbaar bij, ook een beetje trots, omdat ik aandachtig naar ze kijk.

We zijn in onze correspondentie aan het stadium toe, dat we echt gaan schrijven, de inleidingen, biografieën zijn zowat achter de rug. Dat neemt niet weg dat ik blij en gelukkig, trots ook was dat je me over je leven vertelde en al werkend formuleer ik in gedachten mijn brief aan jou. Ik heb me blootgegeven door te schrijven en te hangen, je hebt geen nee, maar ja gezegd. Het zou wel eens vruchtbaar kunnen werken in de toekomst. Jij schrijft graag over het werk, ik ook, in ieder geval aan jou. Wat fijn als je mij schrijft met welke slijtageslag je bezig bent en ik bijvoorbeeld aan jou over twee citroentjes die zo aandoenlijk tegen elkaar geleund in een schaal liggen en zeker zouden blozen, als ze dat konden, of over het licht op iemands kaak. Twee mensen die uitwisselen en elkaar als klankbord gebruiken.

Weet je dat ik in een oud schrift brieven vond, waarin ik mijn problemen schreef en mezelf beantwoordde? Daar ben ik mee opgehouden, omdat ik bang was mezelf al te bewust te splitsen, op het schizofrene af. Ik moet gaan koken. Zoals jij Dora hebt, zo heb ik boekjes en schriften in alle kleuren en formaten, ze zwerven overal, op de slaapkamer, in het atelier, in mijn tas. Als ik ergens moet wachten noteer ik wat er om mij heen gebeurt, bovendien staan er lijsten in van boeken die ik wil lezen, boodschappen die ik moet doen, schetsen, alles door elkaar, ook gezegdes van mensen in de stad of waar dan ook. Notities voor brieven aan jou, schrijf ik in een paars schrift, dat weer mooi

kleurt bij jouw rooie enveloppen, ik houd van die kleine tekens. Vrijdag zag ik door het keukenraam de postbode aankomen met die rooie feestelijke enveloppe tussen witte en spaar ons, blauwe.

Met mijn oudste dochter zit ik in een overvolle wachtkamer in het ziekenhuis voor een jaarlijkse contrôle en heb ik even tijd om je wat te vertellen. Gisteravond weer gewerkt aan het bruine portret in een te koud atelier, wat nuances aangebracht in het gezicht, de achtergrond dieper, rijper van kleur gemaakt en de arm die me stoorde en niet persé nodig leek, weggeschilderd. Nu blijkt na zorgvuldig en aandachtig kijken en bespreken met G., dat het been, dat ik heel vaag voelbaar in de achtergrond heb geschilderd, door het weghalen van de arm, los is komen te zitten van de rest. Alles had toch meer samenhang dan ik vermoedde, maar hoe los ik dat nou weer op?

Ik ben bang om onder mensen door te gaan, nog beter, ik verdom het. Atelier binnenlopen, net doen of er niks aan de hand is en dan in één keer je omdraaien, met je gezicht pal voor je laatste schilderij, eerst heel koud ernaar kijken en dan voelen, ruiken, denken, of je ermee te maken wilt hebben, of het de moeite loont er nog iets aan te doen, mee of voor te doen.

Ach ja, the morning after...

Voor mij hangt een kaart met Dubuffet erop, het stelt bijna niets voor, een veld rose en daarboven een gedeelte dat veel lichter van kleur is, daarnaast heb ik een kaart van Saenredam met net zulke tinten, alleen gebruikte hij gebouwen om te kunnen maken. Het onderwerp is niet belangrijk, het gaat alleen om het schilderij. Saenredam kan heel goed naast Dubuffet hangen. Soms als ik in het Stedelijk ben koop ik een kaart van een werk dat mij erg boeide, die hang ik dan in mijn eigen hoek

om nog eens na te genieten. Nu ga ik weer aan het werk. Wat denk je dat ik vandaag gedaan heb? De gehele dag gewerkt aan de riolering, al maanden zit de W.C. verstopt. Nu vandaag hebben we eindelijk iemand die ons uit de stront helpt, hij heeft alles uit de grond gegraven en verlegd. Dit werk staat wel een eind af van schilderen, hoewel ik geen hekel aan bruin heb en hoop dat ik morgen wat 'aansluiting' kan vinden.

Hoi Nathalie, ik ben weer thuis, moet voorlopig nog veel rusten, drie dagen op bed blijven, dan drie dagen kamer-arrest, dan een korte wandeling en langzaam weer wat doen. Ik voel de gehele dag mijn neus, voel mij bij de neus genomen. Bedankt voor je getekende kersentak, dat dringen vind ik zo mooi. Fijn dat je dit voor mij deed.

Goed gewerkt, eerst aan het bruine portret, heel omzichtig het been wat verbreed boven en donkerder afgetoond, het is nu bijna in de achtergrond opgenomen, heel voorzichtig wat kleur om de onderlip te vervagen, die iets te rond, te vlezig was. Het portret is rustig en verstillend aan het stollen. Ik wil mijn schilderijen terugbrengen tot bijna niets, iets wat heel langzaam uit de kleur, vorm begint aan te nemen, tastbaar wordt. Ik ben gelijktijdig met de franse landschappen bezig, ik werk tegenwoordig met twee ezels en dat bevalt me prima. (Iets voor Gerard Reve).

Bij Lambert zag ik een schilderijtje van Kees Bol hangen, een dood vogeltje op een paar stukjes beletterd papier. Geen herrie, flauwe kul, geen boodschap, flinkheid, gedurfdheid, niets van dat alles. Een stukje beschilderd board, daarop een weggegooid vogeltje, maar zo mooi.

Heel kort nu, dit bedacht ik in het ziekenhuis, geheel klopt het natuurlijk nooit.

1) Hoofd: fantaseren, tobben, broeden, omgooien, overdenken, wakkerliggen, herzien, herhalen.

2) Oog: kijken, observeren, opgaan, opnemen, ademen, verdrinken.

3) Handen: uitvoeren, grijpen, pakken, overbrengen, werken.

Dit is allemaal eindeloos uit te breiden. Het mooiste is om van alle drie iets te bezitten.

Vanmorgen voor het eerst naar buiten, een buizerd zat vlakbij op een tak, schroefde zich in schitterende spiralen omhoog en verdween boven de kerk in het dorp.

Eenmaal buiten, ging ik voor het eerst weer kijken in mijn atelier, nou zeg, ik schrijf er liever over dan dat ik daar moet beginnen, ik ben de aansluiting kwijt. Een grote angst overviel me of ik echt weer zou kunnen starten, niet droog stond. Wat is er achtergebleven bij dokter Kimmel?

Ik ben blij dat ik niet meer ets, het negatieve stoort me, in de zeefdrukkerij voel ik mij meer thuis. Ik blijf antwoorden, overal hinderlijk op ingaan. Heb je nu een kachel voor je atelier, neem er anders een zoals Gerard Reve in Frankrijk, met olie electrisch verwarmd, lekkere droge warmte. Jij moet snel werken, net als Kokoschka, die doeken erop zwiepen. Geweldig die stadsgezichten, ja daar moet jij warm van worden.

Wacht, nog even iets over Buddingh, we zaten in een café in Amsterdam, hij zou mijn boek inleiden, zegt iemand tegen hem, " ik kon geen trap meer klimmen, met hartkloppingen kwam ik boven, daarom ben ik met roken opgehouden." Waarop Cees zei " ik rook niet zoveel, een enkel sigaartje en daarbij bewoon ik een benedenhuis."

Een jaar of twee geleden kreeg ik een half uur radio, het was een goed vraaggesprek met Thijs Lieferink.

Achteraf vind ik die gesprekken toch eng, je vertelt of teveel of te geëmotioneerd. In dat gesprek werd Gerard Reve aangeroerd, we hebben een wat uiterlijke gelijkenis. Mijn tentoonstelling liep toen in het Van Abbemuseum. Een dag of wat na dit vraaggesprek kreeg ik een brief van Gerard, met daarbij ingesloten een brief van een bewonderaar. Nou is dat niet zo gek, want juist na die programma's krijg je enorme gekke reacties, oude broeken met stoppen, smerige borden met roest, geruite lappen, zelfs een grammofoonplaat met het gehaakte beddesprei. De brief was zo intrigerend en knap, dat ik direct terugschreef, waarop ik een veel menselijker brief terugkreeg. Ik antwoordde weer en op een zondag hing er een bloes aan het hek, met daarop vier vellen met verhaal en gedicht. Alles in verdraaid handschrift, net als de eerste brief. Van de vellen met de bloes heb ik een groot schilderij gemaakt. Ondertussen schreven Gerard en ik gewoon door, hij kwam eens kijken en zette in spiegelschrift zijn handtekening onder het schilderij. Daarna vertelde hij mij met een geheimzinnig gezicht: "Har, deze bloes is niet van mij." Ik geloofde hem niet, waarom zou ik hem wel geloofd hebben, hij schreef immers terug en was toch gekomen? De maat van de bloes klopte met zijn maat, ik was er heilig van overtuigd dat het zijn bloes was. Tot in mijn ziekenhuistijd heb ik altijd geloofd dat de gedichten van Gerard waren. Totdat er weer een "knaapje" kwam, met een zakje om een grammofoonplaat, alles in dat gekke handschrift geschreven, intelligent maar beslist niet van Gerard, die zat in Frankrijk, had nog afscheid genomen en zijn laatste boek gebracht. Er is dus iemand die de echte Gerard speelt, de briefwisseling op gang bracht, het gedicht schreef, dat zelfs in het boek werd gezet. Na een jaar kreeg ik hem veelvuldiger in de bus, spannend hoor. Het is een handig iemand, weet van Gerard en Herman af, kent mij aardig, heeft geld en tijd voor deze grap, is 's Zondags vrij, heeft een winkel of is ontwerper.

Als je ziet hoe dit spel gespeeld wordt, weet je dat de echte Gerard daar nooit de tijd voor zou nemen. Het wordt aangekondigd door de telefoon en na een dag verschijnt het nieuwe kado op het hek. Waarom ik aan een man denk, nou het stukje stof is dichtgeniet, dat doen vrouwen niet. Het is een vrijgezel, een soloman. Eerlijk gezegd vind ik het leuk, mis de post als er een poosje niets komt, maar komt er dan iets dan vind ik het vervelend.

Het derde etsje is een embryo, dat ik hoogglanzend laat zweven in een gestructureerde wereld, alleen de kontoer met suiker(en melk), om de vorm te benadrukken, titel: Verlossing, waarvan?" een thema dat steeds terugkeert, prenathalie.

Een hoek in het atelier is het nat-lab, het lab van Nat. Ik heb drie embryo's van katten op sterk water, een kikker, een muis en een hele verzameling vogels. De mooiste heb ik in hars gegoten, een precies en moeilijk werk, maar als het klaar is, is het heel wonderlijk. IK werk ook met een microscoop en heb een paar dozen vol preparaten van de huisarts te leen gekregen. Denk niet dat ik ooit dieren dood om ze bij te zetten, daar ben ik te pacifistisch voor. Intussen staat er een spooktrein in de mist. Wat zou zich daarbinnen allemaal afspelen? Het ergste lijkt me om met vreemden dag en nacht samen te moeten zijn, "De hel" van Sartre.

Nogal wat gelezen over Heyboer, ik ben bang dat de nieuwe schilderijen tegenvallen. Zijn etsen vind ik mooi, het papier levend gebruikt zo mooi als de werkelijkheid, maar op linnen schilderen is anders. Dat kun je niet beuken, slaan, verkreuken, het is een tamelijk stijf spul. Beter had hij onbewerkt linnen kunnen nemen, daarop rotzooien, volgooien met druipverf, smoezelig beetpakken, drenken en smeren, laten leven en vervuilen, dan na al dat gesol pas opspannen.

Er zijn veel nieuwe Heyboeren opgestaan, maar ook weer moeilijk overleefd gebleven. Hij is voor mij altijd een belangrijk kunstenaar geweest, evenals Christo, Fontana en Beuys. Deze mensen laten je een andere kijkwereld genieten. De Provence beleefde ik uiterst fel door Van Gogh, Raveel heeft mij België laten zien, met Permeke zat ik aan de oogst, Kees Bol liet mij het kanaal anders zien, door hem proef ik de grijze luchten, soms gelig, dan weer van gebrande omber. Ik ga nu brood bakken, heel fijne dagen verder, een goed 1976, tot de volgende brief, het beste met je portretten, weet je iets van glaceren? Soms is het fijn om heel transparant een toon in te wassen.

Gerard Reve is een schrijver die ik altijd te vuur en te zwaard verdedigd heb en dat is helaas vaak nodig en die ik van een ongelooft schrijverschap verdenk. Het kan mij niets schelen of hij nu over jongensvalleien of godweetwat schrijft.

Ik ken de suikerets wel maar heb deze techniek nimmer toegepast. Mijn leerlingen maakten wel suikeretsen en van Hans Meyer heb ik er een kado gekregen, een mooi vaasje met Oost-Indische kers erin, zeer zuiver toegepast. In Amsterdam kocht ik jaren geleden een doos met torren, daarvan maakte ik een tekening. Alle beesten heb ik nagetekend, een heidens karwei, een wriemeling van vleugels en poten, toegedekt met schilden, daaronder fijne schaduwen. De tekening is gekocht door het Rijk om verder het leven te slijten in een la. Ik houd veel van alles dat dood is, dat is zo lekker rustig. Van Dick Hillenius kreeg ik een pad op sterk water, Pipa-Pipa. Een haasje dobbert in een bakje van glas, hoe ik daaraan kwam weet ik niet meer.

Schilderen leer je nooit. Het "Hart" daar ben ik nu precies een jaar mee bezig. Ik had het doek deze zomer gereed staan voor een expositie in Italië, maar ik vond het toch te schraal. Eindeloos ben ik doorgegaan op dat doek, totdat ik het op de brandstapel bracht.

Nu ben ik met een nieuw hart bezig en begint het wat te worden. De vrees op mislukking hangt altijd dreigend in het atelier. Op ons huis staat een bord getimmerd met daarop "Ons Territorium". Met Aris pies ik iedere dag het bos even af, we "schuimen" van boom tot boom en zorgen dat alles goed nat blijft. Nog even een bericht over het hart, ik heb er zeegroen op gesmeerd, met deze kleur is niet te werken, het is een mooie maar onnatuurlijke kleur. Er zijn genoeg schilders die wel met deze kleur kunnen werken. De kleur doet het op het witte linnen goed, maar de aangrenzende kleuren kan ik niet vinden. Violet is ook zo'n moeilijke, eigenlijk te modieuze kleur, ik heb er niets aan en gebruik hem zelden.

Op de tentoonstelling van "Relativerend Realisme" hing een schilderij van twee glasplaten die elkaar iets overlappen. Weet jij soms wie dat schilderde, ik vond het adembenemend. Zie je wel dat een ziekenhuisisolement toch vruchtbaar kan werken? Dat je zaken in je hoofd gaat rangschikken, hoofd, oog, handen. Wat is jouw deel? Je durft het zelf niet tegen mij te zeggen, dus doe ik het voor jou, want je weet best dat je van alle drie een deel bezit, misschien dat weet ik niet, slaat de ene keer het hoofd door, de andere keer de hand, maar het OOG is er altijd, want ik weet zeker dat we dat allebei bezitten, oog om oog, visuellerikken. Van mezelf vind ik het moeilijk te zeggen, vind het wel vaak lastig de handen naar het oog te zetten, zodat het hoofd het er mee eens is. Nu iets waar ik van opkeek in je brief, Kokoschka en ik? Voortaan zal ik anders naar zijn werk kijken. Weet je waar ik al heel jong warm van werd? Merandi, hij gaf me altijd weer de moed om door te gaan met heel simpele dingen.

Van Heyboer was ik indertijd zo onder de indruk toen hij in het Van Abbe exposeerde. Ik vind de publiciteit rond die man stuitend. Je blijft toch hopen dat mensen in harmonie leven met hun werk. Nu is hij de charlatan van het nederlandse telegraafpubliek en is daardoor zo inkonsekwent.

De kinderen naar bed gebracht en het atelier ingeglipt om naar mijn borduurrandje te kijken. De oplossing daarvan is zo moeilijk, moet ik nu eerst de lichte dan de donkere twijn erin schilderen? Hoe donker, wordt het niet te hard, te koud, te gedetailleerd tegenover het veel groter geziene werk er-naast? Als ik zo'n draadje uitwerk, mag de rest dan blijven zoals het is? Ga ik doorwerken, verlies ik dan de grootheid, het monumentale? Het draadje was te hard, ik zal er stippeltjes in zetten. Als ik vind dat het moet kan ik het smerigste werk doen, als ik maar weet dat ik niet voor niets werk.

Als je wist hoeveel werk ik al voor niets verzet heb, waar ik uiteindelijk toch weer het plamuurmes inzette of de vlam in-joeg, klinkt wel stevig hè?

Voor mij is een lange eentonige nare bewerking, een lang ruiten of strepen trekken, iets dat ik zo weer vergeet. Net zoiets als pijn, eenmaal geleden dan ben ik het kwijt. Mijn nieuwe doek is mijn enige doek, waar ik mee bezig ben, daar geef ik me aan. Zogauw het de deur uit is heb ik er geen binding meer mee, nog sterker ik vergeet het, alles mag weg. Wil jij altijd maar blijven schilderen totdat je stok-oud bent? Ik niet hoor, als ik klaar ben houd ik op. Altijd te moeten werken, beulen, nieuwe dingen bedenken, slijtage-slag, doodmoe tollend je nest in. Wat moet ik maken? Hoe? Deed ik dit al niet eens eerder? Nee er moet een tijd komen dat je zegt, zo het is gebeurd, ze doen maar wat ze willen, ik pak een boek, ga alleen nog doen waar ik zin in heb, desnoods schilderen. Toppen maak je maar een paar in je leven, dat geldt voor iedereen. Wat een ellende ieder jaar om te bekijken wat eruit kwam, was het minder, soms iets beter? Morandi vind ik ook een goede schilder, niemand die ooit zegt: "Maakt die vent wel eens iets anders?" Zo hoort het ook, als je maar bezig kunt blijven, vrij schilder, de naam zegt het al.

Herman draait een gevoelig lied aan het einde de nek om, zet alles weer op losse schroeven. Hetzelfde kom je tegen in de beeldende kunst. Zo heb ik een schilderij van een vergrote bloes teruggebracht tot gewoon beschilderd linnen, door er een stropdas op ware grootte bij te schilderen. Over de rand van het doek "Homage aan Kees Bol" heb ik een geruite theedoek gehangen. De mensen meenemen, dan terugduwen, laten weten dat het allemaal maar spel is: "Het is maar kunst, kunst is onzin", zegt Gerard Reve.

Vandaag zijn we naar Spakenburg geweest, ik zocht nieuwe oude stoffen. Ik heb er een rok gekocht van schitterende zwart-wit gestreepte stof, een gehaakt mutsje, een handgesmeed sikkeltje en een oude grof geweven tas, misschien nog eens bruikbaar voor een schilderij, eerst nog wat verschieten, de zon en wind er overheen laten gaan. Verder vond ik een mooie rouwmuts met veel schaduwzijden. De kamer is helemaal Spakenburg, overal stoffen, geruit, gestreept en een bloes voor mij, rood met zwarte lijnen. De coupe is verschrikkelijk, een grote bult van voren, die er eerst uit moet, wil ik hem dragen.

De kerstvreugde, dennegeur, lekker eten, afwas achter de rug en in de stilte van mijn tweede huid, denk ik aan jou schilder, die ik voel het op dit moment ook de warme kamer is ontvlucht, weg van kransjes en teevee. In stilte geef je het werk, je gedachten de vrijheid en probeer je voorzichtig weer te acclimatiseren. Vorige week vlakbij Utrecht in een kabouterplaats Westbroek, Herman van Veen en zijn vader ontmoet (op uitnodiging uiteraard); hij houdt van mijn teksten en poëzie. Ik schreef twee liedjes voor hem omdat ik hem het grootste en meest vitale talent vindt wat we hier hebben en wie weet wie weet, gaat hij ze eens zingen. Op mij wordt binnen gewacht, ik ga wat gitaarspelen, oude luitmuziek, waar je helemaal rustig van wordt, dag onzichtbare, aanwezige vriend.

Zo het leed is weer geleden, je doet je best om alles zo sfeervol en lekker mogelijk te maken en op je hoede te zijn voor brand. Ik ga een nieuw paneeltje opzetten, een vogeltje in hars, dat ik al eens schilderde, etste en vele vele malen tekende. Maar nu met het harsblokje erbij en de spiegelingen naar boven, naar onder, naar opzij. Het is net Sneeuwwitje en ik als kleine dwaze dwerg, die verbijsterd toekijkt naar verstilde gestolde schoonheid. Tegen jou pratend, praat ik mezelf moed in, tot straks.

Glimplekken zijn mooi, net als bestoft glas en reflecties. Ik vind gewoon hard glas, vensterglas voor een prent, onge-looflijk boeiend, veel mooier dan dat doodgeslagen ontspiegelde glas. Waarom mag er niet een figuur in mijn prenten binnenwandelen? Je kunt toch altijd zo gaan staan dat je er weinig last van hebt? Dat dode glas hangt daar maar, klam en mat, het geeft niets extra's. De schilder van die glasplaten, waar jij om vroeg, is Jorge Stever.

Even in mijn atelier voor een groet en dank voor je heerlijke lange brief. Je moet jezelf genezen, verrijzen en gaan werken schilder, openbarsten met een jeukerig gevoel in je werkmanshanden, dan ben je zo weer opgeknapt.

In de kamer hangen vier schilderijen, waarvan er nog maar één van ons is. Dat is het schilderij met twee klokken, daarvan wil ik de tentoonstelling voor België op gaan bouwen. Ik moet mijzelf opdrachten geven, flink aanvuren, de kleuren moeten mooier worden, ijler en zachter. "Har, je werkt softiger", zei Cora de Vries, ze kijkt altijd erg goed. Mijn moeder zei vandaag tegen mijn zus: "Har is altijd zo onrustig, hij zit nooit echt te praten". "Jij bent nooit echt serieus, ik weet niet wat ik tegen je moet zeggen"? zei Hanneke. Eigenlijk vervul je voor iedereen een andere rol.

Schilderen is toch een steeds diepergaand orgasme, waar je reikhalzend naar uitkijkt, met steeds de angst om niet klaar te komen. Op het gevaar af dat je me zulke vergelijkingen kwalijk neemt.

Een Harschrift wil niet zeggen dat je alles ontvangt, ik selecteer altijd. Ik moet trouwens lachen omdat je braaf probeert alleen over het werk te schrijven en toch steeds weer afdwaalt. Bij mij hoor je al bij het ritme van iedere dag, werken en aan jou vertellen, het leven is goed. Nu moet ik voor mij zelf ook heel bewust verantwoorden waar ik mee bezig ben en hoe, ik houd van je onzichtbare aanwezigheid. Ik voel dat ik net zo in elkaar zit als jij, we moeten maken en voortdurend waken, dat de voedingsbodem niet aan bloedarmoede gaat lijden. Openstaan, kijken, luisteren, opnemen verwerken en werken.

De film van Visconti "De dood in Venetië" in Amsterdam gezien, hoewel het drama te weinig was uitgediept, vond ik de fotografie, kleuren, omgeving, interieurs en kleding schitterend. Toch miste ik de humor, die het menselijk drama verheft, de grote kracht van Gerard Reve.

Katoen vind ik lekker in mijn handen, niet in mijn mond. Herman Scholten, de wever zei eens tegen mij: "weet je wat heel mooi is? Een krakend schoongewassen en opgevouwen laken openslaan." De schrijver Hermans sprak van verpleegsters, die als verse nog warme broden in vloei zaten, of iets minder lekker beschreven. Tijdens mijn verblijf in het ziekenhuis moest ik steeds aan dat beeld denken als de verpleegsters aan mijn bed stonden.

Vandaag niet kunnen schilderen, maar het kijken, zoeken, overdenken is ook schilderen. Aan het IJsselmeer was het erg koud, de straten waaiden en gaven meer regen dan plezier, toch was het fijn. Met welbehagen heb ik mijn blik laten glijden langs deuren en ramen, zocht de herstellingen in muren, bekeek mooie rompen van boten, netten op palen, verregende uit elkaar gewaaide straten, de middellijn geheel zigzag weggespoeld.

Vorig jaar dertig avonden gevolgd over Bach door Piet Ketting (roker), die zijn studie van veertig jaar voor ons globaal uit de doeken deed. "Ons" wil zeggen, allemaal beroepsmusici, uitgezonderd een wiskundestudent en ik, vanwege onze belangstelling en muziekbeoefening. Een hele map keurig getikte uittreksels heb ik bewaard. Bach was niet alleen musicus-komponist en hoe, maar heeft ook kabbalistiek beoefend en esoterische wetenschappen. Hij heeft dan ook boodschappen in zijn werk nagelaten en Ketting heeft dat allemaal nageplozen, een levenswerk. Om een voorbeeld te noemen, dertig jaar voor zijn dood voorspelde hij exact zijn sterfdatum in de "Inventiones". Veel werk is opgebouwd uit het getal 23869, precies zijn aantal levensdagen.

Vandaag heb je mijn brief ontvangen, toch niet boos over enkele kritische kanttekeningen?

Vannacht droomde ik een schilderij, dacht nog in mijn droom, niet vergeten, het was een bos peterselie met daarin verborgen allemaal ronde glaasjes met onze portretten erin geschilderd en toch ook weer levend.

Morgen komt het kindeke Jezus van Vlaanderen weer poseren en zal ik ernstig luisteren naar zijn verhalen van vierjarige volwassene, want hij merkt meteen als ik de draak met hem steek. Hij heeft echt een gezichtje uit een schilderij van een vlaams primitieve.

Gisteravond intensief gewerkt aan de kleine zes en grote twee etsen. De eerste vijf grote boeken zijn gereed, in schapeleer gebonden met Nathalie in de kافت geperst en mooie bruine schutbladen met vloei-papier op iedere ets. De twee eerste inschrijvers zijn zeer tevreden met hun exemplaar, inmiddels heb ik er weer een verkocht.

Ik loop te broeden op een nieuw doek, toch maar geen bos peterselie. Ik kreeg poppekastpoppen te leen, gemaakt door een poolse vrouw in een concentratiekamp, dat is te zien aan de poppen of verbeeld ik me dat? De kleren hebben een verschoten vergrijsde kleur, de koppen zijn expressief en nogal grimmig.

Voor het slapen gaan nog een aforisme:

Poëzie schrijven, is als het lozen van een lang ingehouden plas.

Met mij gebeurt er nooit iets, zei jaren geleden een schilder van nog maar amper 50 jaar tegen mij. De man vertrok iedere dag met zijn ezel en schilderskist de buitenlucht in, hij schilderde abstract naar de natuur. Vroeger had ik een leraar, een man met een verfijnde geest. Hij liep altijd pijpjetrekkend door het lokaal. Zijn kritiek op het werk der leerlingen was altijd raak. Zijn eigen werk hield hij weg, ik was dodelijk nieuwsgierig naar wat hij maakte. De omstanders zeiden altijd: "een geniaal man, maakte al jong de mooiste composities, komt nu niets meer uit." Jaren na de dood van deze man kon ik eindelijk zijn werk zien op een tentoonstelling. Allemaal vellen papier met één thema, twee wandelende (takken) naakten. Een heel leven gegeven om twee wandelende naakten uit te beelden, schitterend van plastiek, goed wandelend in de pas. Eenmaal wilde hij dit volmaakt uitbeelden. Nog iets vreemds, deze week eerlijk gehoord bij de boekhandel. "Mevrouw, heeft u de Nieuwe Revue voor mij, het nummer van vorige week, want moet u horen, een goede vriend van ons is omgekomen, dat staat in dat nummer."

Naar aanleiding van je verhaal over oog, hand en geest. Nu citeer ik Neruda: "Bij mijn onderzoek staat mij geen ander middel ter beschikking dan wat men wel het dichtsterlijke mysterie noemt en wat ik de dichtsterlijke klaarheid zou willen noemen. (nou komt het): Er moet ergens een relatie bestaan tussen de handen en het werk, tussen de ogen, de ingewanden en het bloed van de mens en zijn arbeid. Maar ik heb geen theorie. Ik loop niet met een dogma onder de arm om op het hoofd van wie dan ook te laten komen."

Laten we maar stil en dankbaar zijn, waar we ook mee bezig zijn, het gaat om de intensiteit, het integere, het eigene en zolang we dat bij onszelf, elkaar en bij anderen herkennen, zijn we op de goede weg, de enige gehoorzaamheid die wij kennen is de absolute gehoorzaamheid aan onze eigenzinnigheid.

Iemand die zo hard werkt, zo serieus schrijft die moet ook heel consciëntieus behandeld worden. Je brief heb ik nu voor de vierde keer doorgelezen, toch vond ik weer een paar zinnen waar ik niet genoeg op inging. "Sneeuwwitje" is een goede vondst. Is zo'n beeld een beklemming voor jou of gewoon een mooi vogeltje in hars gegoten? Voor mij heeft het dezelfde beklemming als een nijlpaardje in schudsnieuw, een goedgevulde theekast met cavia 's, of een aquarium, een klap ertegen en heel die onwerkelijke wereld spartelt de vloer tegemoet.

Fijn dat je me jouw gedichtenbundel stuurde. Ik zit wel wat met 't fotografische beeld op de achterkant. Van woorden en zinnen had ik een papieren Nathalie opgebouwd en nu ineens..... komt daar een voor mij vreemde vrouw binnen om dat beeld op te eisen. Dit moest natuurlijk toch een keer gebeuren. Nou ja, wat vind je? Zullen we haar maar opnemen in onze briefwisseling?

Vandaag hard gewerkt en niets gemaakt, alles wat ik deed bleek achteraf een verkeerde keus te zijn, foute kleuren, slappe vormen, niets. Liek kwam mij halen voor de thee en vroeg: "blijven die punaises zo?"

Bij V&D had ik eens een serie filmhelden heel groot op de achtergrond van een etalage geschilderd, een reis om de wereld in een aantal van tevoren vastgelegde dagen, of iets dergelijks. Dergelijk teken-of schilderwerk had ik nog nooit gedaan en ik vond dat het er best goed uitzag. Een jonge kollega kwam bij mij staan en vroeg: "Har, die handen, blijven die zo?" Je lijdt wat af. Nu heb ik de rand iets te licht gemaakt, dat wordt uren extra werk.

Ja die punaises, je ziet altijd weer teveel, hoe simpeler van vorm hoe overzichtelijker, duidelijker en als het maar een punaise is, hè? Een punaise is van koper, is goudkleurig, het liefst zou ik allerlei aantastingen schilderen, schimmels en aandoeningen, maar dat zou nu fout zijn. Morgen teken ik de grote vorm op, gebruik ik een beperkter aantal kleuren.

Viel die foto zo koud op je maag, zo erg is het toch ook weer niet? Toch geen klokkelui-der van de Notre Dame? Ik heb erover gedacht hem af te plakken aan de achterkant van de bundel, maar vond dat laf, je zou het er trouwens afhalen, dat weet ik zeker. Het is een foto van een tijd geleden en ik word met het klimmen der jaren donkerder van haar, voor ik weer wit word. De laatste zomers laat ik alles eraf halen op een millimeter na en laat ze weer groeien tot een wintervacht. De eerste keer heeft dat heel wat deining veroorzaakt, ik had niemand gewaarschuwd. Wel lekker zo'n kale kop, je voelt je hoofd, de wind over je schedel, je hand over dat zachte vogeltjesdons. Schrijf me eens hoe je me dan "bedacht" had? Genoeg over mijn kop nu, ik moet er mee leven. Ik weet zeker dat mijn beeld van jou wel klopt, ik ken je toch, schrijven is indringend, dan geef je je bloot, zeker zoals wij dat doen. Mager of niet, je kijkt beweeglijk, ik blijf eigenwijs. Het zal onvermijdelijk zijn dat we vroeg of laat elkaar tegen het lijf lopen, dat zullen we dan maar aan het leven overlaten; zullen we afspreken dat we dan niet hou-terig en stroef doen, dat zou ik verdrietig vinden.

L. liet zijn duitse ontdekking zien, die hij gaat introduceren in Nederland, hij doet dan net of hij de schilder zelf heeft uitgevonden. Hij liep vlijtig buigend rond in een lichtgrijs gesneden wijduitlopende broek, beleefd te zijn tegen afschuwelijk bekakt publiek, vrouwen met grijsgespoten gesponnen suikerharen, enorme brillen en strakke broeken, dat zou ik nooit kunnen opbrengen. Maar goed, het was best mooi werk, deed in sommige opzichten aan Morandi denken, zei ik tot genoeg van L. die er Giacometti bijhaalde, "mooi rijke traditie", zei hij.

"Sneeuw witje" wil ik als ze klaar is echt in een glazen kistje pakken, ik denk van plexiglas, ze rust op dit moment in vrede. Het grote landschap, een verschuiving van welvende vlakken, begint alsnog warm te lopen; in het achterste vlak ga ik structuur aanbrengen, laag op laag, een golvende vlakte waar je de wind door voelt gaan, als het goed is.

Zojuist de kinderen weer getekend, dat kost veel tijd, ze bestellen een tekening, maar voor je een goede hebt.

Tussendoor ook nog het onderzoek, zeer uitgebreid met bloedprik en kankeronderzoek, het blijft vernederend om aan de vleeshaak te hangen. Vind je het rot als ik je dit vertel, maar ik vraag toch ook naar je neus?

Natuurlijk verkoop ik graag en dat doe ik ook regelmatig, zoals ik je schreef. Op de opening van mijn laatste expositie, kwam een van de kinderen bij de eerste rooie stip zeggen, "mamma nou krijg ik nieuwe schoenen, hè?" Als ik nog aan het werken ben zegt ze vaak, "wat denk je dat dit op gaat brengen?"

Ik denk dat exposeren een stuk gelding drang is, van ik ben er toch ook, al weet ik heel goed dat er niemand op zit te wachten. Het toch doen is je kunstenaarschap. Want als het er is, zal ik het ook laten zien, erop of eronder, je neemt nogal geen risico's, voor de vuurlinie, zo voel ik het. Dat alles ijdelheid is kan best zijn, maar je moet er toch maar hard voor werken, of niet soms?

Als ik dood ben, zou ik het liefst bloot in de aarde gestopt willen worden, of in hars gegoten in de kamer op de plaats van het aquarium.

We gingen tenslotte voor Fernhout, maar eerst moet ik je bekennen, dat ik nooit van zijn werk heb gehouden, niet dat overgeleverde met de eventueel vergeeflijke missers. In alle eerlijkheid toch geprobeerd me open te stellen en niet tevergeefs, ik vond er enkele mooie doeken. Vooral een van de oudste "Twee flesjes" en minder maar toch ook fraai een "Open venster", verder op die wand een foeilelijk bloemstilleven, alleen al de keus van zo'n lelijke vaas. Dan rest nog "Rotte appels", dat ik somber en mooi vond, evenals "Stilleven met palet", maar met een te versnipperde achtergrond. Een landschap was heel fijn, maar kreeg door een slecht geschilderde lucht weer een opdoffer. Het zelfportret vond ik niet mooi van kleur, zo vlekkelig in het gezicht en verder keihard realistisch.

Kan ik het helpen dat ik aan je loop te schrijven en niet meer weet of ik schilder om je te kunnen schrijven, of dat ik schrijf om te kunnen schilderen. Dagen met vrienden doorgebracht, werken, goed praten, laat gaan slapen en tussendoor vertellen aan jou.

Waarom houd je niet van tulpen, zo simpel van vorm en lijn? Lijnen die sterker worden naarmate ze verouderen. Ik laat ze tot en met de kale stamper in de pot staan en heb alle fasen getekend. Dat verval is fascinerend, eerst het maaagdelijke, 't vaginale als ze nog dicht zijn, net een vaas vol kleine kinderkutjes en als ze opengaan kijk je ze ongeneeerd in hun...hart.

Gisteren was ik zo gelukkig en riep: "Vandaag heb ik al mijn vorige werk belachelijk gemaakt." Het golft, built is bijna tastbaar geschilderd. Morgen direct de rand lichter maken, de stiksels aanbrengen, een rode neg naast de blauwe.

Ik ga nu voor het schilderij zitten en schrijf alles op wat mij hindert, daar een stipje, een vlakje, de lijn te hard, die toon te stevig of te zwak.

De brieven in het andere doek zijn te onstoffelijk tegenover het textiel. Het moet papier worden, transparanter, knispender.

Het aantal goede werken dat op je naam staat, maakt je tot schilder. Maar echt schilder zijn, alles weten, kunnen oplossen, er helemaal uitkomen, nee hè? De horizon verdwijnt steeds mee, hoever je hem ook tegemoet treedt, je haalt het nooit. Dit is natuurlijk geweldig, want zou je je vak echt beheersen, dan was de lol er vanaf.

Nu blijft het schilderen nieuw, is ieder doek weer schijnbaar onoplosbaar. Minder leuk is het invulwerk, dat onverbrekelijk vast zit aan mijn manier van werken. Mijn nieuwsgierigheid naar de uitslag is de motor om dergelijk werk vol te houden.

Ik voel een enorme voldoening als het schilderij erdoor verrijkt wordt, vooral als er aantoonbaar een kwaliteitsverschil is ontstaan. Deze nieuwsgierigheid drijft mij ertoe allerlei technieken te ondernemen. Mijn borduurrand rondom het Hart gestoken, is te weinig kontrastrijk. Iedere vierkante centimeter van een schilderij moet even belangrijk zijn.

Oh ja, Zaterdag kennis gemaakt met Piet Blom, iemand met een verbaasde aardige blik, die zijn enthousiasme goed op anderen kan overbrengen. Hij sprak met mij over zijn "Ontmoetingscentrum", dat daarin mijn werk, vooral de textiel kant mooi zou passen.

Mijn eerste kastanje opgezet en moeizaam begonnen op een nieuw wit paneel, dat ik zo netjes geprepareerd had, dat ik het bijna zonde vond om het aan te tasten.

Ik probeer heel bewust op te zetten, wat er straks doorheen moet schemeren, dus het onderhuidse, het analyseren vooraf. Het kan nu lekker indrogen, want morgenavond heb ik een drukavond gepland. Niek komt me dan helpen met schone handen. Vanmorgen gewacht op de post voor ik naar de markt ging en jawel, weer een feestelijke koker. Toch eerst de boodschappen gedaan als een vorm van zelfdiscipline maar wel met een gerust gevoel. Heel veel dank, je affiche hangt naast het mijne voor het kastje om de rommel te verbergen.

De kleuren van het markiesdoek komen precies overeen met de kleuren van de Provence, de lichte streep de kleur van de huizen daar, het oker de kleur van het land. Ik heb er hier een ansichtkaart van hangen, zodoende. De staal stinkt gruwelijk. Ik vind het wel verdrietig voor je dat je niet mee kunt ruiken, Cyrano maar er blijft je ook veel bespaard. Afgezien van het milieu, zijn er heel wat mensen die stinken.

Je wenst me een prettig wiekend en ik zie me er al wiekend vandoorgaan met grote vleugels, dan daal ik op je kop neer, laat een enorme scheet, ruik je toch niet en pieker je even waar die plotselinge mist vandaan komt. Ik mag toch wel een beetje plagen, dat helpt ook, samen lachen om zwakke plekken is gezond. Ik heb een hoge oude trommel, met gekleurde vogels erop, die ik in het huis vond toen we hier kwamen wonen en bewaar daar je brieven in, dat is tevens veiliger voor brand.

Stil eens even Har, stop even met Dora of wat dan ook, houd je adem in, een roodborstje tegen de grijze muur van G.'s atelier op een peretak, ik krijg er een kleur van, ongelooflijk wat een onverwachte schoonheid, hij is weg...

Mijn typemachine, een hele oude dat zie je wel aan het schrift, heet triomfantelijk Torpedo, met zilveren letters op zwart. Ik type ook zo snel als een torpedo.

Hard werken en niets maken, een bekend verschijnsel in onze wereld, ik word er mismoedig van. Dan opmerkingen van de kinderen die vaak onthullend zijn, zoals jij schrijft over die punaises. Lietje gaf me laatst een klopje op mijn schouder, "mam, je kunt het echt wel beter hoor," bemoedigend vind je niet? Schrijf me als je begonnen bent met je Markies, ook de kleuren, ik wil graag mee ruiken, proeven, voelen hoe je ermee worstelt. Het lijkt me geweldig om het later te zien, om te kijken of het klopt met het beeld dat je beschreef.

Waarom ik exposeer? Gekompliceerd hoor, een mengelmoes van factoren denk ik. Ik schreef al over geldingsdrang, ik ben zeker niet zo naïef dat ik het voor het publiek doe, daar krijg ik hoogstens nachtmerries van, ik droomde eens van rijen onverschillige mensen die niets anders doen dan hun schouders ophalen. Van symbolische schilderijen houd ik niet, maar deze is allegorisch, voor mezelf dan, want ik wil het er niet dik bovenop leggen, maar er mee bezig zijn om het voor mezelf die betekenis te geven. De duivel komt uit het zwart van de achtergrond = het fascisme, politieagent = het gezag, de heks = het kwaadaardige, Jan Klaassen en Katrijn = onschuld en domheid, hand in hand liggend, slachtoffers van oorlog en geweld en dan groot schimmig, grimmig overheersend: Pietje de Dood. Als ik bezig ben kan ik niet vergeten dat die ogenschijnlijk vrolijke poppen gemaakt zijn door een vrouw die in het kamp restjes stof en pluusjes heeft gezocht, misschien voor haar kinderen. Maar ik vrees het theatrale, het mag niet overtrokken worden.

Volgende week begin ik aan een doek van een stuk gebuild markies-
linnen. Ik span de echte stof op een eender formaat spieraam als
het schilderij waarop ik ga schilderen. Dan ga ik zitten, luisteren,
kijken, eindeloos observeren. Jaren van regen en sneeuw, zon en
wind, invretingen in een huid zo doorleefd. Het moet een uitermate
bedrieglijk doek worden. Ik gebruik de achterkant van het linnen,
dat werkt echter. Jaren geleden deed ik 't eens eerder, het gaf een
structuur die ik toen niet, maar nu goed kan gebruiken. Ik schilder
met acryl, daarna ga ik schuren, slijpen en laat ik het opdrogen.
De mensen moeten zich geschrokken afvragen, "ja maar je hangt toch
geen echt doek op?" Zo wil ik het schilderen, iets gelubberd op
de latten.

Als een zachte waas ligt de verf over het vlak. Vaak druk ik de
verf weg met kladpapier, kranten geven zo af. Jouw inpakpapier ge-
bruikte ik ervoor. Graag zet ik radiopraatjes aan, gesprekken met
vermoeide moeders, gefrustreerde vaders. Zojuist hoorde ik dat ik
in mijn derde levensfase zit. Als het goed is moet ik tobberig
zijn, emotioneel geladen, maar ik ben blakend, een gelukkige schil-
der met een nieuwe neus. Goed dat ik mij een nieuwe heb laten aan-
zetten. De koude kan ik beslist niet hebben, nog niet, maar verder
of er een plug, een hinderlijke prop uit mijn kop is getrokken.
Voor ik een schilderij durf aan te pakken ben ik van binnen lang
bezig, ik moet het klaar zien, overtuigd zijn van het nut om weer
zo'n karwei te klaren. Vergelijk het met architectuur, dat is ook
eerst denken dan pas doen. Tijdens het schilderen komen meestal de
nieuwe zich aanmelden. Soms is het niets, een zijweg, leuk om even
in te lopen, je nieuwsgierigheid te bevredigen, dat mag toch? Wij
zijn toch vrije schilders?

De kinderen heb ik vanaf hun geboorte, om de zoveel maanden ge-
wogen en gemeten, in een oud schrift staat het opgetekend.
Eigenlijk had ik ze ook iedere maand moeten fotograferen, nee ie-
dere dag, steeds van eenzelfde afstand even op de kiek, van voren
en van opzij. De handen en voeten, het gehele lichaam moeten over-
trekken op een groot stuk linnen of papier. Een steeds aangroeiend
zich verdikkend kontoer. Honden groeien schoksgewijs, kinderen vind
ik, ook wel.

Doet het onderwerp in de schilderkunst ertoe, doet originaliteit er eigenlijk toe? Nee hoor, wie maakt, hoe wordt het gemaakt? Dus het formaat zegt niets, de originaliteit niet, het onderwerp niet, wel hoe het gemaakt is. Het moet een blijvende waarde hebben, iets van de maker erin. Bij echt goede schilders, jouw Morandi, Vermeer, Saenredam, die niet eens de figuurtjes in zijn kerken kon schilderen, vraag je je nimmer af wat die man nou schilderde, het doek boeide je om het schilderij. Dat is het toch.

Heb jij die man gezien die een immense toren bouwde? Ik was in de wolken en dacht, eindelijk eens iemand die net zo gek is als wij. Ik zou zo hoog niet durven.

De brieven van Vroman uitgelezen, een goede tip voor jou: "Brieven uit Brooklyn", pas verschenen. Hij heeft op het waanzinnige af een eigen taal, een heerlijk mens om zijn foto te omhelzen. In de uitverkoop heb ik de brieven van Kafka voor de helft van de prijs gekocht.

Een fijne dag gisteren, zonovergoten bruin roestig land, keurig soms bibberig gekamd, open voor het zaad. Fijne muziek in de auto, wat praten, kijken, opschrijven en ik voelde me als een vrolijk huppelend paard langs de weg.

Wat een feestelijk museum, foeilelijk maar prachtig gelegen. Een paar zulke mooie schilderijen van die ziekelijke hollander Dick Ket, met zijn enge vingers, gezien.

Tot mijn verbazing kon ik door het vele licht dia's maken en heb de mooiste dingen "gepakt", dat mag van die lange zwieper Jansen. De tijdgenoten van Ket hingen er ook, toch kunnen ze er voor mij niet aan tippen, die koele Willink of Hynckes, ik houd er niet zo van. Wel een paar prachtige Pyke Kochs, heel vreemd die gummiachtige koppen. Later op de dag kwamen we in Kröller-Müller, waar een man achter de balie stond met net zo'n gummikop. Ik dacht nog, wie trekt er aan de touwtjes, maar het bewoog allemaal echt en hoe, want hij kwam niet uitgeluld, alsof hij het museum beheerde, hoewel dat ook weer ontroerend was, maar we konden er niet van af komen, het is ook zielig dat vastklampen.

Naar Charley Toorop kijk ik niet, dat werk vind ik lelijk en gevoelloos, dat is geen schilderen maar metselen, ook nog met keiharde voegen. Dan het stilleven van Ket met twee flessen en drie eitjes. Als een toerist zat ik een kaart naar je te schrijven en terwijl ik Stiphout schreef, brak het zweet me uit en dacht gisteravond heb ik Lies- in plaats van Stiphout gezet op de envelop. Nou heb ik een onrustig gevoel dat de brief in Lieshout ergens op een muffig postkantoortje ligt te schimmelen. Volgende week weet ik pas hoe het gegaan is, misschien ben ik aan het malen: Nathalie Paranoia, je weet nooit, maar het klinkt best mooi. De Hoge Veluwe is werkelijk gegeseld door de stormen, hele stukken bos zijn ze aan het rooien. Grote bomen afgeknapt met wortels en al, toch uitgestapt om er dia's van te maken, prachtige aardkleuren, jongen.

Ik zag een sneeuwlandschap van Verster met een blauw van de kou witte muur van een boerderij, dan krijg ik een warm gevoel van binnen, omdat ik ook schilder ben. Fijn Cézanne weer eens in het echt te zien, helder en klaar geschilderd. Naar de landschappen van Van Gogh kijk je heel anders als je in de Provence geweest bent. Toen zag ik in het kaartenrek zijn vriendelijke postbode liggen en ik dacht die heldert het postmisverstand wel op en stuurde hem meteen naar jou.

De platenspeler staat op zes, de klok op vijf, brullend en vleierend zingt het geluid de kamer in. Eefje drukt haar snuit tegen mijn naar beneden bungelende hand. Lekker zacht zo'n aanraking, een aai is gauw gegeven. Ik zal blij zijn als jouw brief er is. Gewoon om de veertien dagen is een goed plan, beter nog iedere dag een stapel vellen. Maar om de twee weken geeft zekerheid, zorgt ook dat ik minder naar die bus hoeft te blikken (en blozen). Zouden we raak gaan schrijven, dan ontaardde het maar in veelschrijverij. Als de nieuwe Door er is, zal ik twee machines kunnen bedienen, speel ik een werkje voor je met vier handen, de ene hand schildert, de andere geeft door... Die rot plaat, gillende neger, wat doe je al niet voor je kinderen. Hoogtonig krijst George alleen voor mij, onderdompelen in herrie is soms best fijn, als het mijn herrie maar is. Ik ben griezelig gespannen, voel je het, ik heb goed gewerkt. Rock your baby, geilzacht sluipt George de boxen uit...

Volgende week ga ik of aan de "rok"(and roll) of aan een nieuwe markies beginnen. Dat wordt dan een groter schilderij, ik denk van 120x170 cm. Daar kan ik alle vondsten die ik opdeed, plus nog wat nieuws in verwerken. Met dit doek sluit ik de markiezenreeks af. Gisteren een stiknaad opgezet, met de gaatjes waarin de draad verdwijnt. Nu ik dit opschrijf bemerk ik pas hoe gek dit moet klinken. Had ik niet beter kleermaker kunnen worden? Nee, dat zou mij toch niet boeien, bulten en scheve schouders wegwerken, gulpen reinigen, oksels ontvetten. Als kind moesten wij zelf onze kleding bijhouden. Ik kon heel netjes een lap inzetten, mooi op streep of ruit, broeken en jassen uitleggen, knopen op stift zetten, persen en kragen schoonmaken. Vanavond teevée gekeken naar een man die zijn eigen toren bouwde, 20 meter hoog. Zulke mensen heb ik lief, ze maken wat ze willen maken, zetten het spel om in werkelijkheid en weten hun huisgenoten te interesseren voor hun waarheid. Hebben ze in jou geloofd toen je wilde gaan schilderen? Je ging door, je ging juist door. Die man bouwde blok voor blok, sjouwde alles naar boven, het werd geen luchtkasteel, wel net zo hoog. Deze uitingen liggen vlak naast het krankzinnige.

Nog steeds dat bezoek niet, niets voor mij dat wachten, ik ben doodnervus van tevoren. Niet dat ik tegen deze mensen opzie, maar wel tegen het ongewone, het niet kunnen werken als ik zin heb. Dan het wachten, het pad afturen. De post moet ook op tijd komen. Een besteller fluit keihard, hoor ik zijn fluit dan ben ik gelukkig. Het zou verplicht moeten zijn dat postboden fluiten onder hun werk. Mooi dat stukje schrijfwerk bij het vogeltje, een geheel samengaan van beeldende kunst en poëzie. Dan je pasfoto met weer een geheel ander gezicht, heb je voor mij een beeltenis die tussen vorige foto's inpast? Zit je daar nog? Koud hè? Het is al laat, vandaag flink opgeschoten, ik ga op huis aan. Vannacht zal ik in mijn slaap wel doorgaan met lijnen trekken, mooie blauwe lijnen. Het wordt een bewogen schilderij, net zoals ik wilde, een wild doek, niet voor de Wilde. Morgen neem ik de partijen voor de tweede keer door. Geen gelummel meer. Een rok wordt het niet, nee een storm van blauw, een wind, een wervelende scheet. Je gebruikt zo'n rok, leent er wat van, een schilderij moet het worden, de rok was alleen aanleiding.

Niemand mag dit doek nu zien. Ik laat schilderijen pas bekijken als ze geheel klaar zijn. Half werk wordt altijd verkeerd beoordeeld. In dit stadium ben ik kwetsbaar. Ik heb een uitgangspunt, een vorm in mijn gedachten, de kijkers niet, zijn vaak ook niet getraind in kijken. Om nou te moeten uitleggen, "kijk dit wordt een beetje gerimpeld, daar komt een naadje, een gerende rok met stikrandje, schuin het vlak inlopend", dat wordt niet meegezien, Evenals het uitbundige zoeken naar geheimzinnige erotische heuvels en gleuven. Ik heb deze dagen te intens gewerkt, droom van mijn blue-banden. Ik noem dit doek "Hollands Glorie", leuk als het nog eens de grens overschrijdt. Mijn "Postzak" kijkt mij zilverig aan. Ja jongen, je moet wachten tot ik uitgekuurd ben, ik niet meer achter de rokken loop te jagen, superrokken, wapperend en waaiend, dollend in de wind.

Op een wit blad ligt hier een dood vogeltje dat al mijn kastanje-plannen weer in de war stuurt. Tot overmaat van dood sla ik een krant open die hier lag en valt er een dode merel uit, ik kreeg een schok tot in mijn oren. Ik moet kiezen, overgeven of gaan schilderen en kies voor het laatste.

De lente laat buiten op zich wachten maar binnen gaan de knoppen nog net niet hoopvol genoeg open en vallen de dode vogels als de eerste voorjaarsslachtoffers op mijn vruchtbare schoot.

Maar ergens in een bos luistert iemand naar me en voel ik dat daar een gedeelte van mezelf is waar ik tegen praat, een aangrijpend onbekende bekende ander.

Ik kreeg een elektrische schrijfmachine, door een vakman heb ik hem laten restaureren tot een wonder met toetsen, maar het schrijven ging niet. Te snel, te jofel springend als een bok, soms een regelafstand verspringend. Te haastig verwerkte hij mijn verhalen tot een onleesbare koek. Dan dat zachte steeds meedreunende gezoom. Hij staat nu bij Piet om getemd te worden, in ruil kreeg ik een lichtvoetige Dora. Ik zal nooit gebruik maken van een techniek die ik niet direct nodig heb, ik werk zuinig met wat ik heb. Zo'n moeilijke typemachine houdt me van het schrijven af, moeilijke verftechnieken van het schilderen.

De stof die Piet meebracht is erg mooi, precies wat ik zocht, vol gleden en spetters. Als de lap scheurt sláat de amoniaklucht op je keel. De kleuren heb ik heel nauwkeurig gemengd op de stof; het omker heb ik meerdere keren moeten wijzigen, warmer en helderder moeten maken. Echt moet het worden, gegloeid door de zon. Met de schaduwen straks mogen de basiskleuren niet te donker worden. Na het schilderen wrijf ik met een doek, schuurpapier de verf in het linnen, verf en textiel moeten één worden. Dat bedriegelijke nabootsen vind ik leuk, of door vergroten het onderwerp onwerkelijk maken. Nu gebruik ik acryl, volgende keer weer olieverf, ik bind mij aan niets. Na mijn operatie stroomt het werk gorgelend mijn kop uit. Na het strijken der verf over het plakband, ben ik alles opnieuw met de hand gaan natrekken. Het wegkringelen onder het plakband stoorde mij verschrikkelijk. De verf kreeg iets mechanisch, iets waar ik niet van houd. Ik schuw geen middel om mijn doel te bereiken. Hoe iets gemaakt wordt is niet belangrijk, het product het kant en klare schilderij, daar gaat het om. Mijn dagen gaan op aan schilderen en erover schrijven. Weinig gaat er zo verloren en jij komt niets tekort. De andere doeken die niet helemaal klaar zijn, krijgen iedere dag een verbetering, het "Hart" een ander blauw, een nieuw rose. De "Zakken" meer inhoud, de schaduwen zachter, het wit zuiverder. Nu stop ik dat doek weg, anders blijf ik wijzigen. Ook ziekelijk hoor, als een spin blijf ik mijn verf weven, laag over laag.

De vogeltjes laat ik nu met rust, ik heb ze in één adem geschilderd, ik moet nu maar even afstand van de dood nemen.

De kleine witte ligt blank en onschuldig in een wit doek onderaan in het vlak dood te zijn. Ik vond het te steriel en met het grijs wat ik over had van de vleugeltjes heb ik het agressiever en pas definitief dood gemaakt.

De grote merel is somber dood in een grijs fond, ligt stijf met de poten omhoog, als een plank met een streep schaduw eronder, "moeder onze merel is dood."

In Spakenburg hangt het wasgoed tussen de touwen geklemd aan de lijnen. Eerst wordt de twijn opengewrikt dan de punten van het wasgoed ertussen. Valt er een bui regen dan rent de huisvrouw met opgeheven arm langs de lijnen. Over het rokkenblauw wil ik een laagje wit aanbrengen. Stalen heb ik niet kunnen maken, het gaat allemaal te snel, het is pakken en doorgeven. Er moet een pluizige zweem over het schilderij komen, een wat stoffig effect. Voor ik eraan wilde beginnen had ik het doek gewassen, maar de ondergrond, acryl geprepareerd, liet los en het grijs van het linnen werd zichtbaar. Door een witte dunne wassing zal alles, hoop ik, wel wat helderder worden, frisser en stoffiger, ik zie nog wel. Geeft dit geen verbetering, dan trek ik nieuwe witte banen. Vroeger vervloekte ik droog en krijterig, nu roep ik het op, vermijd ik alles wat glanzend en transparant is. De matte spiegel zit erop, het grijs doet flanelachtig aan, heeft een mooie huid. De rok kreeg deze huid door het wassen, het in de wind hangen, schuren langs de billen, mijn schilderij kreeg het van mij. Als deze lagen droog zijn, ga ik de schaduwen aanbrengen. Je vroeg me of je erbij mocht zijn, je mag op de zoom gaan zitten en toekijken. Door het vele watergebruik is het doek gaan krimpen, het linnen staat strak als een trommelvel, de spelatten naar buiten gedrukt, een klankrijke ondergrond waar ik graag even op sla. Het linnen is nog grijs, door de zuiverwitte strepen die ik er op ga zetten werk ik het weg. Het wordt weer dagen lijntrekken, 's nachts ervan dromen. Vannacht droomde ik dat ik op een loslatende balk liep, die maar op een punt vastzat tegen een hoge nare muur. Het uitzicht naar beneden rechts was afgrijselijk diep en donker. Met mijn linkerhand hield ik de bovenrand van de muur vast, waar ik nog net bij kon komen. De honden liepen hijgend en trekkend voor mij uit, vastgehouden door twee riemen in mijn rechterhand. Doordat de balk niet langer was, begon te hellen, slipten de honden naar beneden en bleven spartelend aan de riemen hangen. Angstig greep ik de rand vast en werd door een oude vriend omhooggetrokken. Nog een wonder dat hij daar stond. Wat heb ik al een angsten moeten doorstaan, bloeden voor de dag waarin ik fijn gewerkt heb. Pakken ze je overdag niet, dan moet je het 's nachts ontgelden.

Paul bracht me een embryo van een kalfstier, hij zweeft in een mooie oude weckfles met rode lak verzegeld en een etiket met in sierlijke letters : Bos- Taurus erop geschreven. "Bij jou hoort het thuis", zei hij. Zo zie je dat de onderwerpen met karrevrachten naar me toe worden gesleept. Ik heb er een paneeltje voor geprepareerd en wil hem wazig als een parachutist erin laten zweven, want hij hangt met touwtjes aan het vlies.

Ook komt iedereen me blikken brengen, oude en nieuwe, ik roep het zelf op, maar ik ben eigenlijk geen verzamelaar. Nu loopt het echter uit de hand, vogelnestjes, blikken, stenen, schelpen, dode vogels, insecten en wat ik er zelf aan toevoeg, boeken natuurlijk. Mijn ideaal is een kamer alleen maar gevuld met boeken reikend tot het plafond. Ik wil dan een verschuifbare ladder hebben met een comfortabel vlondertje waar mijn billen precies in passen, zodat ik desnoods tegen het plafond kan gaan zitten lezen, als een soort wandboekeluis.

Daar komen straks gebogen strepen op, waar ik de ronding mee aan-geef. De schimmelige laag werkt mooi, het geeft iets mysterieus, niet dat harde van acryl-bloot... Even een tafeltje gehaald, ik stond staande te schrijven, sloeg steeds mis. Ik hoop dat de latten het houden, als een grote gevallen vlieger ligt het doek op de grond. Iedere tik tegen het linnen klinkt door als een drum, iets voor Rik. Ik kan het altijd nog losmaken en opnieuw spannen. Door het wrijven, schuren en leunen wordt het materiaal vanzelf slapper, hangt het als een vaatdoek over de spielatten, wat een probleem toch. Enkele witte lijnen getrokken, dit moet vast twee keer gedaan worden, zuiver wit is anders. Ik herschrijf niets meer, de machine staat naast het werk. Geen Kettingklanken op de radio, ik zou het nu niet kunnen hebben, als ik druk bezig ben, echt zoekend, kan ik geen geluid verdragen. Tijdens het opvullen hoor ik graag iets om de tijd te breken... Niet gek die strepen, ze zijn niet meer weg te denken. Overal verschijnen strepen op mijn netvlies, toch moet ik doorgaan, hoe verder ik vandaag kom, hoe plezieriger ik morgen start. Ik geloof dat mijn vinger gaat zweren, ik kreeg in het ziekenhuis teveel prikken, maar ik ben tevreden, wil eerst de morgen afwachten.

Gek van het mooie weer ben ik, rennen, stoeien en koffiedrinken in de tuin. Dan die heldere jongensstem aan de telefoon om me gerust te stellen, de brief is bij jou, gelukkig. Vergat ik nog te vragen of ik echt die fout gemaakt had en of alles O.K.(okoschka) is, zo overdonderd was ik door de rechtstreekse draadverbinding met je huis. Wat lief dat je Aris liet bellen, zo echt op zijn ouderwets attent zijn voor elkaar, wat wil een mens nog meer.

Ik krijg ieder jaar de geest als die botterikken beginnen te botten, streel de takken links en rechts, dan schieten ze beter uit en omhoog. Vanmorgen gevlucht voor mijn hulp, die heel de kiet overeind zet, overal emmers en troep, laat maar soppen, ik zit hier droog en veilig. Mijn kuit doen zeer van het op en neer lopen van en naar de ezel. Als ik vroeger een boxkind had, ik werkte toen nog in de kamer, dan liep het in die ren alsmaar mee op en neer.

Als ze groter werden liepen ze vaak aan mijn hand mee. De ene hand een kwast, aan de andere een wankel kind. Ze konden dan ook nergens aankomen en maakten meteen een flinke wandeling.

De vierde kastanje opgezet, de gevouwen handen met een kaars, dra-derig ingesponnen bolletjes. Op mijn paletduim ligt zeker een centimeter verf, ik heb toch al zulke kromme duimen. Toch ziet het er mooi uit, een geelgroen korstig reliëf, met een rimpelig verfvel. Ik loop nu weer helemaal warm, het eerste paneel heel sober, alleen de stok, waar toch van alles aan te beleven valt, structuur, kopspijkers, eksterogen, lijnen, groeven, glansvlekken, in een rustige groene achtergrond. De tweede met lichter groen erachter en het eerste gelig groen wat eruit komt gluren. De derde staat bol, bars-tend openen zich bokalen van glanzend omber met siënnaglans, het lichtgroene stootsgewijze prijsgevend, echte bolle buikjes, zwanger van ongeduld, lente en geboorte. Het vierde is heel licht en schilder ik losjes in zilverwitte groene tonen met bruidssluier rose-witte spindraden die zweven rond de kaarsjes, van gevouwen tot juichende handen. De vijfde bewaar ik tot ze aangrijpende handengrijpers zijn, echt groen, met glanzend uitgestrekte handen, pak en leef de lente.

Het "Hartenbehang" is griezelig echt geworden. Ik heb de strepen die wit moeten blijven, iets afwijkend wit voorzien van verhoogde witte stippen, op een afstand werken ze nauwelijks, maar van nabij zijn ze zeer mooi. Het geeft dezelfde vreemde ervaring van echt behang, waar ik als kind van gruwde en genoot, waar ik mensen in ontdekte, vooral gezichten, mijn moeder die me vriendelijk toelachte. De neg is mooi, niet zuiver geplakt, wat lijn naar buiten gesmeerd, glanzend, gomachtig, het patroon vervaagd door het stevige borstelen.

Een schaduwkonijntje op de muur? Dit moet een klein formaat doek worden, 100x70cm, wil het voldoende werken. Het formaat is voor mij belangrijk. Het stille gedeelte moet ook stil zijn. Op al de strepen, stippen, gefrunnik, kriebelige vormpjes, een transparent ja heel zacht springend konijntje. Het zal ook wel weer wegspringen, je kunt niet alles hebben. Vroeger schreef ik je op klad, nu op vleugelen...

Ik word erin ondergedompeld, het regende vandaag zachtjes, het deerde me niet, ik ben lente geworden, voel me vol en rijk, schilder toch, ik barst zelf mee open. Voorjaarsmoe, wat is dat? Moe's voorjaar.

Even een uurtje over om te werken, maar ik ontkom niet aan een bepaalde matheid, toch voorjaarsmoe?

Zojuist onder het werken hoorde ik over de toestand in Spanje, al die terreur, ik wil er nooit meer naar toe.

Wij lekker warm in een atelier, afgezonderd en knus, terwijl honderden mensen hun leven wagen voor een betere maatschappij, ervoor in gevangenissen kreperen. Dan ben ik blij dat ik dienstweigerde, maar absoluut onvoldoende. Af en toe wat geld storten helpt ook te weinig. Ik mis in politieke zaken een helder inzicht, vind het overal een pesttroep. Maar ik zie ook mezelf zitten, heel de dag smeren aan oogstrelers, werken voor "later".

Ik kan niet functioneren in een politieke partij. Een poos-
je heb ik in de P.S.P gezeten, voelde mij als thuislid wel
thuis, maar kwam nimmer op vergaderingen. Voor een verkie-
zing heb ik stapels pamfletten in bussen geworpen, meer
uit medelijden voor de mensen die al zoveel voor die partij
deden, dan dat ik het nut van deze "verstrooiing" inzag.

Een kleine acteur met een ongelofelijke mimiek, sprak rad
plat vlaams en je moest je inspannen om het te verstaan, on-
danks mijn zuidelijke inborst(en). Ik kreeg hetzelfde gevoel
wat jij beschreef in je brief, het gevoel van onmacht. Het
ging in dit geval over Chili.

Maar wij werken ook vanuit een engagement en wat voor een,
je hoeft niet met gebalde vuisten en pamfletten te lopen,
wij hebben onze eigen taal. De invloed van kunstenaars, in
welke tijd dan ook, gaat veel verder dan je denkt, daar
blijft ook meer van over. Als jij de schoonheid toont van
sleetsheid, roest en aantasting, gaan anderen kijken ter-
wijl ze er vroeger langs gelopen zouden zijn en zullen ze
gaan aarzelen voor ze alles in het vuilnisvat flikkeren,
alleen omdat de mode verandert. Ik houd het meest van de
kleren die ik ingeleefd heb en zei vroeger al, tot verbij-
stering van mijn moeder, eerst moet er mos op groeien.
Nee, Har wij zijn geen schreeuwers, maar ik vind wel dat
we alles moeten kunnen zeggen wat we willen zeggen, zolang
het maar onze eigen taal is, want daar ligt onze kracht.
We kiezen dus voor het isolement. Laten we elkaar maar ver-
halen vertellen, ons gevecht, vermoeidheid, twijfels,
gewoon: daar ben ik, zonder wapens overgeleverd aan de an-
der met open vizier.

Nee Har Sanders, ik heb niet vele gezichten zoals het over-
komt op foto's, maar iedere keer een andere emotie.

Heerlijk om alle spanningen naar elkaar weg te schrijven
en maak je niet druk over de lengte van je brieven, tot in
lengte van dagen wil ik je dagen-werken horen, ik luister
en hoe.

Dit schilderij moet rustig worden uitgevoerd, nooit meer dat zwiepende, hitsige, overwogen zal ik de tekening aanbrengen. Op het grauwe linnen is geen lijn te trekken, het lijkt me het beste om een onderkleur aan te brengen, een tussentint. Het linnen moet ruim worden opgespannen, voldoende los om het idiote trekken te voorkomen, met olieverf ken je deze ellende niet. Herman is wat te luidruchtig, moet weggedraaid worden, de kachel op half, mezelf niet teveel verwennen anders loopt de prestatie terug. De hoofdkleur wil ik nauwgezet mengen, beter er uren langer over te doen dan genoeg nemen met een verkeerd gekozen tint. Een beetje gebrande omber toevoegen, dan wordt het zachter, roziger. De eerste staal ligt te drogen, als je wacht mag je hem zien. Ik nam veel wit, een beetje zwart, gele oker en daarin wat resten grijze omber, overgebleven van vorige doeken.

Wat donkert acryl toch na hè? Wat gebruik jij voor een vernis? Of gebruik je gewone retoucheervernis? Laat dat eens weten, papieren vriendin?...

De kleur lijkt mij...nog niet goed. Misschien als het straks is ingedroogd. Nu ga ik eerst wandelen met de honden, de zon in... Met veel moeite heb ik enkele strepen op het doek gezet, dit grove linnen is weerbarstig, de verf zuigt en de contouren krijg ik niet strak. Ik zal verfstalen voor je insluiten, bekijk maar of je ze goedvindt. De verf trekt mooi in het linnen, ik ben tevreden, nee...ik ben laaiend enthousiast. Gezellig dat je in dit atelier bent komen wonen.

Vanmiddag naar de kinderoptocht bij de school gaan kijken, naar al die opgeschilderde bonte kinderen. Als ik de ernst zie waarmee de kinderen pret maken, schiet er toch een ontroering naar mijn keel.(een moederdier of een totall loss).

Ik had meer aandacht voor de mensen die verveeld rondliepen, het parket waar ze overheen schoven, dat dat de werken mij boeiden. Het enige schilderij waar ik lang voor stond was dat rose doek van Dubuffet, zo zuiver. Ik tikte er voorzichtig tegenaan om te voelen of het een paneel was. Het is linnen, dus jij hoeft het niet meer te onderzoeken. Die verf is geen verf meer, maar hoog edel materiaal. Er naast hing een doek vol met spetters, hetzelfde warme rose. Op deze momenten wil ik direct naar huis, zand door mijn verf gieten, schrappen, schaven en beginnen. Thuisgekomen start ik toch op mijn eigen manier, omdat ik altijd vrij wil blijven werken wil ik nergens aan gebonden zijn.

Soms kan een tentoonstelling in het verschieft kracht geven om veel te doen, maar ik vind wel dat het ook verplichtingen oplegt. De experimenten worden uitgesteld, plannen aangepast, aantallen gelden. Ik ben als de dood voor het vaststellen van data. Ik heb meer woorden nodig dan verf. Hoe vind je zo'n schilderij? Twee zeefdrukken van handdoeken, daar weer een echte handdoek bovenop? Gelaagd denken, gelaagd schilderen. De onderste vellen heel strak, harde zeefdrukken, daarop een echte handdoek. (waar moet het naartoe?) Ik denk al jaren aan lappen stof die zo op het linnen worden geplakt, eerst gedrenkt in vulstof, gips of ander hardwordend materiaal, dat weer inschilderen tot een handdoek. Markies van Achteren? Ik ga vannacht met mijn Markies naar bed, kunnen we wat aan elkaar wennen. Ik zal hem zorgvuldig optekenen, vooral de kleine details niet veronachtzamen, ik werk als een sportman, iedere keer wil ik mijn record verbeteren. Ja ik kom weer los, goede maand hè? Morgen laat ik mijn oker gloeien, zoek ik alle kleuren uit, ik word nooit meer moe.

Voor het zware linnen moet ik betere spielatten kopen. In Amerika heb je latten met koperen verstekken, die je door aanslingeren kunt uitzetten.

Vanmorgen kwamen de dia's, heb jij een projector? De mooiste schilderijen nam ik dubbel voor jou. Gisteravond naar binnen voor een programma met de dichter Hans Verhagen, ik had toe-
vallig net zijn laatste bundel gekocht. Met een prachtige op-
name van de interviewer schuin van achter gezien in een gro-
te stoel, twee handen in het verkort, losjes omgeslagen man-
chetten en het licht teder strijkend over de kaaklijn van een
afgewend profiel. Ik wil proberen dat als uitgangspunt te ne-
men voor een schilderij en zal Niek vragen er voor te poseren.
Vanmiddag gewerkt aan de theatrale harige handen van mijn kas-
tanjes, ieder paneel vraagt een andere aanpak.

Heb jij dat interview gezien met van Koningsbrugge, een blasé
mannetje, dekadent en arrogant op een gênante manier. Ik ken
zijn werk niet, misschien is het wel erg goed, maar ik moet
er niet aan denken dat ik met zo iemand zou moeten schrijven.
De dia's vallen me wat tegen, schilderijen fotograferen is te
moeilijk uit de losse hand. Wel zijn de buitenopnamen mooi van
die ontwortelde reuzen, prachtig in dat mauve Mauvelandschap.
Vanavond de mémoires van Neruda uitgelezen. Ik lees afgezien
van jouw brieven uiteraard, erg veel en razendsnel. Overal lig-
den er boeken startklaar, op het nachtkastje, badkamer, w.c.
en beneden in de kamer.

Nog erger is het aanzien van een bloemstukje, heel wreed wor-
den die bloemen of planten gedwongen te buigen en te knielen.
Ze spelden ze op, spijkeren ze vast, een eng droogbloeiertje
ertussen, wat een ellende. Ken je die kruipboompjes, dwergen,
waar jappers jaren, eeuwen, ze kijken niet op tijd of man-
uren, aan griezelen, vastsnoeren met draad om ze tot ongeluk-
kige stumperds, kobolts uit te laten (ver)groeien??

Mijn "Markies van Achteren" is gevorderd. Na de middagwande-
ling heb ik er zeker een uur nog in mijn jas naar gekeken.

Alles bekritiseerd, geregistreerd, het harde amerikaanse is nu
verdwenen. Vanavond Keefman op de teevee. Met Jan Arends, niet
Jan Arons, heb ik toen in het gesticht gewerkt. Ik ruilde met
hem een radio tegen een oud leren jasje. Een spierwitte jongen
was het met erg zwart haar, vreemd dat hij die schrijver is.

Prachtig weer, de optocht trekt en ik zit hier rustig te werken, ik ging niet mee. De reclamevliegtuigjes jagen de pimpelmezen weg, die zo fijn zaten te schommelen op de uitlopers van de kerseboom op mijn groene eiland. Ik geniet van een paar uur rust, straks stormt alles weer naar binnen met vrienden en vriendinnen en zal ik een grote pizza voor ze bakken. Ik zie bij de schutting tussen de lindebomen een hand op-en neergaan, een vreemd beeld en ben maar even op onderzoek uitgegaan, bleek het een achterbuurman te zijn die op een ladder de kozijnen staat te schilderen. Maar nu terug naar het beeldend front, ik ben bezig met de bos-taurus en ben bang dat ik de opgave voor mezelf te moeilijk maakte. Ik wil een fles schilderen waar je bij nadere beschouwing pas de wonderlijke parachutist in ontdekt. Maar nu bij dit heldere licht lijkt zijn valscherp meer op een hard schild dat hij voor zijn buik houdt. Sneeuwwitje en De witte dood voorzichtig geglaceerd, eerst streeppte het teveel en moest ik snel met een zachte doek alles weer weghalen.

Ik hoop dat de bladeren van de lindebomen snel aangroeien, zodat alles weer bedekt wordt met de mantel der groene liefde. Tegen de kerseboom heb ik een heupgewricht van een koe gezet, een prachtig monument. Ik kreeg hem van de slager en stopte hem een jaar in de grond en nu is hij schoon.

Als ik beeldhouwer was zou ik dat als uitgangspunt willen nemen, een betere vorm kun je toch niet bedenken. Ik zou alleen op de knooppunten structuren maken en de rest hoogglanzend gepolijst, het liefst in koper. In een volgend leven dan maar. Ik ben ook nog druk doende met de kastanjes. De vijfde staat nu op de ezel, de laatste fase. Het ziet er feestelijk uit die opengesprongen takken als balletdansers in mijn atelier. De meisjes worden ineens erg groot, welig bloeien de hormonen, maar owee als het straks wordt, knaapje zag een hormoontje staan, dan wordt het ernst, ook voor ons.

Wat ik vroeger nooit deed, de schilderijen die ik niet maakte toch opschrijven, doe ik nu doorlopend. Ik wil nu, of het geheel vaststaat weet ik niet , een "Markies van voren" maken. Dan laat ik het kruis van de spielatten die er niet zitten, zich naar buiten aftekenen. Ik denk ook aan het Meisje van Vermeer met parel, haar wil ik op borduurgaas schilderen, tel de schering en inslag, trek al die lijnen na op een donker fond. Sterk vergroot wil ik dit meisje uitbeelden, alleen zichtbaar wordend van verre, verre van mooi. Desnoods neem ik een detail uit de reproductie van de reproductie. Als het stramien zeg 50 draden heeft, dan tel ik die uit op het linnen. In bed waar ik behoor te slapen, kreeg ik een goed idee om de werktijd(slaaptijd) te verkorten. Als het lukt laat ik je dat weten.

Je hebt een bron aangeboord, nou moet je ook drinken. Als het goed is zit je nu onder mijn vellen. Lees ze maar in gedeelten, laat je gezin niet ontwrichten, veel beter zou het zijn als ik af en toe, alvast wat post stuurde, maar als ik dan bedenkt wat dit in de praktijk gaat doen dan is deze methode, gewoon vast om de veertien dagen toch de beste manier. Nu weet je heel zeker, vandaag komt Har door de gleuf of nog zoveel dagen dan komt Nathalie.

Laat je mij raakschrijven, dan bestorm ik iedere dag jullie bus en zet jouw werkuren om in leesuren.

Onze meisjes willen hossen, rampetampen, er tegenaan, meedoen, jak aan, wimpers opgeplakt en met sproetenspetters tussen de menigte. Ze zeggen nu: "Uuuh, wij moeten anders altijd naar die stomme herten kijken, in zomerhuisjes wonen, wandelen." Wat zijn kinderen vitaal. Want Nathalie denk niet dat ik lui ben, zelfs als ik me zou verveelen, verveel ik me nog met verve. Gezellig om met jou te praten, al zie ik je nooit in het echt, je bent toch altijd aanwezig. Een beetje fantasie, een foto, fijne brieven, het blijft behelpen, maar het kan of niet? Je haar op tijd geknipt is ook goed.

We zijn eens naar Zuid- Frankrijk gefietst, deden daar twee maanden over en in die tijd moest mijn haar geknipt worden. Weet je dat we geen kapsalon bereid vonden om mijn door de zon verlichte haren af te knippen. Eindelijk vonden we een halfblinde kapper, een man zonder klanten, die wilde uit broodnood wel knippen en hapsnapte er alles af. Ik moest toen in de jaren 50, een hoed kopen, net zoëen als Van Gogh had gedragen, om mijn wel nette al te aanwezige oren tegen de zon te beschermen. In die vakantie droeg ik een wat slecht behaarde vlasachtige baard. Waar ik op af wilde schrijven ben ik vergeten.

Bovendien kan ik net zo goed jou lezen dan welke schrijver dan ook en aan wie wordt er rechtstreeks geschreven? Ik vind dat we best zuinig mogen zijn op elkaar, wie is het anders? De maatschappij zeker of je collega's? Merde alors. Wil jij een engagement met een maatschappij waar je niet eens in wilt passen? Al mijn engagement zit in mijn leven en werken, dat alles nauw verweven met mijn relatie tot anderen. Denk niet dat je mij belast, integendeel, het laadt me op, ik kan toch niet schrijven als ik ook niet werk. Dan maar korter leven als het maar intens is. Ik houd van je schilder, zoals je bent, er is een draad gesponnen en als een spin weef ik naar je bos. Je werk dat ben jij en ik ben trots daar deel aan te hebben zoals jij deel hebt aan het mijne. We komen op de een of andere manier uit de zelfde baarmoeder. Vind je dit echte vrouwenpraat, in ieder geval is de mijne kankervrij, alleen zit er een lichte infectie, een soort verkoudheid maar dan op een andere plaats.

Zullen we nu afspreken dat we niet eerder visueel contact zoeken dan nadat het schrijven minder is geworden, de fut er wat uit is. Anders bespreek je de dingen in plaats van ze op te schrijven. 22.30 Zit je hier nog? In de kou nog wel. Even voelen aan de verf, ook koud en vochtig, vooral op de plaatsen waar ik twee lagen aanbracht. De kachel is bijna uit, staat op de waakvlam. Het schilderij wordt rustig. Ik wilde iets ruigs maken, wordt het een verademing, een sereen doek. Heb jij dat ook dat als je op moet houden, het bed wenkt, dat je dan juist door wilt gaan?

Vanmorgen lekker lui in bed je brieven gelezen, gisteren moest het in gedeelten. Zanik nu niet over lang of kort, je moet hier vanuit gaan, praktische wenk van Nat: Dora staat tikklaar, ik ben getikt, jij bent getikt, heb je zin om wat te tikken, tik dan, heb je geen zin, tik dan niet, maar maak je nooit druk over veel of weinig. Je zegt gewoon, stil Nat krijgt de vellen en ik ontvang ze, al zijn het er honderd, ik lees ze nieuwsgierig blauw, maar ga niet aftellen. Geen afspraken daaromtrent Har, heb je niets dan stuur je even een teken van leven, dat wel. Over wel of niet elkaar zien moet je ook geen punt maken, het is niet leuk als uitgangspunt, dat je wilt wachten tot het schrijven eventueel verwatert, dan ken je mij nog niet. Want praten is anders dan deze uitwisseling, het hoeft er niet onder te lijden, vind ik. Dingen die besproken zijn, zijn vaak ook weer goed om vast te leggen. Ik wil wel voorkomen dat we op een gegeven moment "oog in oog" staan en dat je het vervelend vindt, of nog erger dat we elkaar gaan ontlopen, dan wordt het allemaal zo schichtig.

Na zes dagen is een tamme rat eenmaal ontvlucht of verdwaald weer even wild als zijn soortgenoten. Ik doe er net zolang over. Eenmaal aan het werk word ik steeds roekelozer, ik pak wat ik nodig heb. Ik ben alleen maar geïnteresseerd in wat ik maak, al het andere, de vloer, kleding, muren, alles wat er staat en hangt wordt bijzaak...De "Markies van Achteren" is "klaar" gekomen. Hij ziet er patent uit, is toch nog een druk schilderij geworden. Alles wat voorradig was aan techniek, aan vindingen, heb ik erin gestopt. Heerlijke kalkrijke vogelflatsen, guano, heb ik er tegenaan gescheuten, bolle blauwafgevende kopspijkers er ingedreven. Wat heb ik dat werk lief, jou ook, je luistert dat voel ik, daarom vertel ik. Morgen maak ik een foto van dit doek, die kun je tijdens het lezen naast je neerleggen en vergelijken met wat ik schreef. De markies hangt in de kamer, het is avond geworden. Met wat meegebrachte verf en een bakje water verander ik nog wat aan de schaduwen. Mijn mooie marters zijn versleten, kapot gewreven op het linnen.

Met een pestbui, moe en ook versleten, schrijf ik jou. Na zo'n immens werkstuk, waar ik dag en nacht mee bezig was, is ook de kracht uit mijn lichaam gestroomd. Nu zou ik applaus willen hebben, mensen willen zien rond het doek, iets leuks willen horen.

Aris zou zelf een carnavalspak maken, stralend stond hij voor me, een kiel aan, cowboybroek, de pet van een gemeenteambtenaar op zijn kop. "Wat heb je nu zelf gemaakt aan dit carnavalspak?" "De pet Har, die heb ik zelf opgezet."

Ik had een grote pet door de kinderen laten versieren met bloemen en een molentje erop, had een brilletje zonder glazen op en mijn gezicht bont beschilderd. Zo met de kinderen vind ik het best leuk. G. is een echte anti-carnavaller dus die had een rustige middag, hoefde alleen af en toe in een grote pan met snert te roeren die ik had klaargemaakt. Lekker even springen en gek doen met de kinderen, de optocht bekijken en dan is het weer over voor een jaar.

Laat naar bed maar toch een helder hoofd, vroeg wakker met zin om te werken, G. lag nog zeer overtuigd te slapen. Het was gezellig bij die mensen gisteravond, maar ja wat moet je als ze de mens achter de kunstenaar willen leren kennen? Vanmorgen was ik vroeg in het atelier aan het werk met mijn stierkalfje. Lekker licht was er, deur open, muziek aan, Frans Brügger, wat zal die jongen zijn hond mooi kunnen fluiten.

Ik vind kunstenaars op openingen altijd wat armoedig, dat hunkerende. Dit moeten wij kost wat kost zien te voorkomen. Uitdagend zelfs vloekend moeten we onze waar tonen, onzin hoor. Ik ontmoet er vaak vrienden die ik jaren niet sprak en dat is best prettig. Soms hoor ik heel zinnige dingen, zoals mensen die mij om een recept vragen of "wat denkt u over tien jaar te maken?" "Ik moet altijd aan uw nieuwe werk wennen". Vrouwen die hun man naar voren duwen, "hij gebruikt alleen maar wit". Waarop ik dan zeg, "houwen zo". Oh ja, nog een, "voor haar is uw werk alles, voor mij te duur". Een knipoog naar mij. Denk erom Nathalie, alleen in stilte mag je twijfelen, of tegenover mij, maar nooit en publiek.

Schilderen of schrijven allebei Har, bij mij is het een eenheid, wat het ene medium niet toelaat, vult het andere aan. Toen ik een jaar of twaalf was, zat ik 's nachts op de w.c. gedichten te schrijven(schijten) om mijn zus niet wakker te maken. Als ik met koude voeten weer in het tweepersoonsbed kroop wist ze het toch wel, vond het spannend en vertelde het nooit verder.

Ik zag laatst een reeks schilderijen van Jan Mankes, prachtig geschilderd. Waarom noem je hem je broer? Toch vind ik sommige te illustratief, teveel een plaatje uit een kinderboek. Dat heb jij helemaal niet in je werk, door de uitsnijdingen, de vergrotingen abstraheer je het, lyrisch abstract realistisch, zo zou ik je willen noemen.

Jouw Torpedo heeft een eigen gezicht, gezicht 1928, hij tikt handschrift. In zijn letterbeeld zal ik me nooit vergissen. Als je het nodig vindt, er bestaan kneedgummen om de letters schoon te trekken. Het hoeft niet maar als je nou vindt dat het beeld zuiverder moet, de ootjes meer open, dan weet je nu wat je mag/moet doen.

Toen ik gisteren uit het Van Abbe stapte onder een blauwe koepel vol vrolijke reclamevliegtuigjes dacht ik aan jou. Voor mij liep een moeder met drie kinderen het museum in. De suppoost in carnavalsdracht knikte blij herkenkend naar haar. Ik wilde al op je toelopen, maar haar gezicht was toch anders. "Meneer u vergist zich""Ja maar , ik schrijf u al een heel jaar, iedere dag, waarom ineens die afstand?" Dat mens zou geërgerd doorlopen, haar kinderen op hun voorhoofd tikkend,"gekke meneer, geen kiel aan, toch zat". Onze auto stond buiten bij de dienstingang, ik kon er niet meer uit, horden volk met vlaggetjes en toeters, serpentines en veel lawaai, allemaal gespannen de weg opkijkend. Een zware agent bood mij begeleiding aan. In zijn vele leer reed hij met spiegels op zijn stuur voor ons uit en maakte overal de weg vrij. "Daar komen ze", gilde het volk. Wie? Wij toch zeker.

Een leuk verhaal Har, zomaar voor de gezelligheid. Je hebt dat portret gezien van dat fluitspelend kind op mijn tentoonstelling. Bij haar ouders komt een vriend die er aldoor naar blijft kijken en hij krijgt een spontaan visioen van de maker, van mij dus, beschrijft me precies, vrouw in de dertig, donker haar, blauwe ogen, die in een groot huis woont, maar nu wordt het romantischer, in een verleden tijd in een ander land, Italië of zo. Ik dacht aan mijn ook schilderende italiaanse overgrootmoeder, ook een Nathalie. Nou komt het enge, houd je vast Har, ik kom in de Krabbedans waar ik meedeed met prenten aan een litteraire expositie, zit daar een vent naar me te kijken, maar dat gebeurt wel meer. Na een tijd gaan we even in het café wat drinken, want ik krijg het benauwd van een paar fans die me lastig vallen, onder andere een meneer die mijn hele bundel en de teksten van alle prenten zit over te schrijven en die zowat klaarkomt nu hij me in het echt ziet, maar ik dwaal af, het een roept het ander nu eenmaal op, komt die meneer van daarnet, die zo zat te kijken naar me toe, tikt op mijn schouder en vraagt keurig: "bent u misschien mevrouw van den Eerenbeemt?" Ik bevestig uiteraard en wat zegt hij nou: "ik zag het toen u binnenkwam, het klopte." Ik vraag: "wat klopte?" "Met het schilderij", zegt hij en gaat het verhaal van dat visioen vertellen, wat ik al van die mensen hoorde. Dus hij herkende mij van het visioen dat hij kreeg toen hij een schilderij van me zag. Ik was blij dat ik met twee vrienden was, Harry had het zweet op zijn voorhoofd. Ik die meneer, heel vriendelijk hoor, afgewimpeld en wij naar buiten, maar de draad loopt door, er komt een hijgerige dichter achter me aan en zegt: "weet je dat er dichters aan het voorlezen zijn?" "Door die deur", wij door die deur, wat denk je? Juist, staan we met zijn drieën waarachtig midden op het podium, waar J.W.O., die ik goed ken staat voor te lezen. Hij kijkt heel verbaasd en zegt: "Dag Nathalie", "dag Jan Willem". Het was net een nachtmerrie, wij het trapje af, allemaal verbaasde mensen in het zaaltje, vlug door het middenpad naar achter toe, waar nog plaatsen vrij waren.

Maar, ga continue, de dichter die aan de andere kant van het podium zit, staat heel ontroerd op en zegt met een mooie vlaamse stem: "dames en heren, omdat mijn vriend en een van de grootste dichters die ik ken zojuist binnenkwam, die ik alleen ontmoet als het leven dat zo beschikt, daarom grijp ik nu de kans om een gedicht voor te lezen dat ik voor hem schreef en dat ik bij me draag." Ik trilde ervan en Harry was ook ontroerd. Na de lezing omhelzen de vrienden elkaar als bisschoppen, maar dan echt. Ik vlug naar huis om te koken, want het hele stel zou bij ons komen eten, vlug het een en ander bijschillen, tafels bijschuiven, belt die superoverschrijver aan die me gevolgd was en wil een bundel kopen. Ik stuur Jan naar de deur met een boekje en laat hem geld vragen want dweppers willen alles gratis.

Jan Cremer schreef in Hollands Diep een stuk over de vrouw in de kunst, gemakkelijk en goedkoop, zo kan ik ook een schimpstuk met algemeenheden over de man in de kunst schrijven. Even citeren: "met een broeierige maillots en anti-slip maandverband". Dank je de koekoek, ik wens hem een eeuwigdurende menstruatie toe, met de plakrand aan de verkeerde kant.

Wil je zo lief zijn voortaan het jaartal achter op de foto's te zetten? Als ik toch je dokumentaliste ben, wil ik het ook goed doen. Je "klokkespel" ziet er fraai uit, is dat een oud kinderspelletje? Mij intrigeert het tijdloze door de vijftien in plaats van twaalf uren. Ik ben blij met de foto's en houd van het gelaagd geschilderde "sloopwerk" en zeker van de "doorgepieste matrassen", dat me op de foto letterlijk de adem benam. Ik zou ze graag eens echt willen zien. Ik heb nog even de tijd voor het koken, het leven begint zich weer op buiten te concentreren. Bedankt voor je foto van "markies van achteren", ik dacht werkelijk dat je voor het echte doek stond, volksverneuker van de bovenste plank. Met heel de wordingsgeschiedenis erbij in de map kan het niet completer.

Sommige mensen nemen de hond of kat mee naar de slaapkamer, ik moet er niet aan denken dat ik zo'n zwijgzame kat ernstig naar me zie kijken, dat staren in de nacht.

Momenteel ben ik niet in kunst van anderen geïnteresseerd, ze doen maar. Zelf ben ik lekker bezig, kan goed vooruit, bezige mensen zijn gelukkige mensen. Als ik moe ben loop ik zaal in en uit, bekijk ik bladen over kunst, lees ik levensbeschrijvingen over kunstenaars. Ze schilderen en tekenen maar, ik praat gezellig met jou over de verven, vernissen, net als twee warme bakkers van naburige dorpen, die meelprijzen en gistkwaliteiten uitwisselen. Zo moeten wij doorgaan met schrijven, warme schrijvers en schilders, nog ouderwetse echte, geen supermarktschilders. Nu zit ik nog met mijn ogen dicht, de plooien glad te strijken, loskomen van dit werk doe ik nooit. Tegen het filmrolletje ontwikkelen zie ik wat op. Weet jij of het schudblad er inzit? De kinderen gaan straks naar de optocht kijken. Ze kregen wat geld mee, niet te veel daar worden ze maar slecht van, niet te weinig want dan worden het klaplopers.

Ik ben eens door een suppoost betrapt en buiten gezet toen ik een groot bukkend naakt van marmer eens lekker op de billen kletste. Ik schrok, afgezien van mijn pijnlijke vingers. Ik kijk door de etalage van een galerie en zie een schilderijtje van een prachtig sigarendoosje, wat een Sal Meyer blijkt te zijn. Mijn oog wordt getrokken naar de grond waar een schilderij staat en wat zie ik? Sandersbehang, jawel hoor, konijnen, kamelen, nee bloemen op het behang. Wij naar binnen, ik heb altijd drempelvrees, blijkt achter in het duister een lijzige, nogal zware juf te zitten in een sloeberige toneeljurk met één uitgeschoten wenkbrauw. Ze steekt de lampen voor ons aan, "het is zo warm onder al die lampen." Je kunt nooit eens kijken zonder dat gezeur aan je kop. Vraagt of wij je werk kennen, omdat we zo'n belangstelling hebben, "oh, wat enig, bent u ook schilder?" Kortom een intelligent gesprek.

Zeg Nat, ik moet aan iets nieuws beginnen, wat denk je van een pyamabroek, een schimmelige opdoemende broek, met mooi gerimpeld elastiek erin? Houd hem eens voor je uit? Ja tussen je uitgestoken armen, het elastiek wat gladtrekkend, de voorhang laten zakken in een holle lijn. Mooi? Misschien moet ik nu zand gebruiken, dan krijg je van die inschietende, in elkaar kruipende kontoeren. Zo'n gespleten voorhang, de gulp als een zoute drop kierend, heeft iets zeer geheimzinnigs. Op deze momenten moet iemand mij onder mijn kont schoppen. "Aan het werk joh! en snel! "

Ik snijd veel weg, gebruik wat ik echt interessant vind, zonder verpakking, probeer dat zo neer te zetten dat het optimaal werkt. Zo werkend kan ik ook langer zonder bril.

Met een dradenteller bekeek ik vandaag de draden van het stramien. Ik wilde het eigendommelijke van de structuur goed opnemen.

Hoe moet ik de draden trekken, lekker vet, lopend, droog, wat harig wegtrekkend opzij... Dit model heeft een aardig gezicht, wordt straks een kop van 180 cm hoog, een paar leuke ogen, een vragende blik, beter dan die andere koppen die Vermeer gebruikte. Dat waren van die vreemde kruiperige types. Er is een portret, ik geloof niet groter dan een briefkaart, nee, iets groter, dat in Amerika hangt, "Vrouw met rode hoed", zó mooi!

... Heel laat, al bijna nacht, door het pikdonkere bos even naar binnen geslopen. Dit nee, dat mag ik niet doen, veel te tijdrovend, niet dooretteren, net als met een examen, eerst maken wat je weet. Morgen start ik met een nieuw schilderij, zet ik mijn Meisje van Vermeer zolang in de kast.

Toch nog even de twijfel, een stukje ingeschilderd, de klok erbij, het kan niet, het zou onverantwoordelijk zijn. Ik zie heus niet tegen veel werk op, integendeel, maar dit mag niet, is zinloos...

Om van alles af te zijn heb ik het Meisje witgespoten, ik ben nu vrij, vrij-schilder, de weg ligt weer open. Het witte-meisjesplan.

Eens proberen of ik van verf flanel kan maken, van linnen katoen. Hè, ik ben blij dat ik weer werk, veel gezonder, beter dan dat gezemel rond het huis.

De Pyama bestaat uit een flink aantal kleuren, meest blauw, één blauw zit tussen een paarse kontoer. Paars kan ik niet gebruiken, wat Gerard Reve toch in paars ziet, zeker een erotische kleur. Ik neem geen modieus paars maar een bezonken rood. Het gerimpelde elastiek wordt erg mooi. Ik kan minutenlang turen op een stukje stof waar elastiek doorgetrokken zit, die rimpelingen hè? De iets wijkende gulp werkt prachtig, spelonken, grotten, holten, gleuven, scheuren en gaten, allemaal dingen die mijn nieuwsgierigheid prikkelen. Morgen brengt Artel de verf, stuur jij de mannen nog een groet mee als ze eerst bij jou komen?... Alle strepen zijn getrokken, het resultaat valt mee, even was ik bang dat het vies zou ogen. Deze kleurstelling is ongebruikelijk voor mij, één vlak is nu klaar, het ziet er goed uit. Zodra de kinderen thuiskomen uit school, vertrekken we naar Haarlem, om Kees Verwey's opening bij te wonen. De gulp heeft een diepe donkere inkijk, ik blijf dubben of ik een geel zal aanbrengen rond de opening. Dit is "mijn opening", bruin kruis, gele gulp. Met dit doek, vies doek, zal ik eeuwig blijven zitten, niemand durft het in zijn kamer te hangen. Als het schilderij wint door geel aan te brengen, dan breng ik geel aan, het moet een verrijking zijn. Maar verandert er niets aan de kwaliteit, kan het geel zelfs achterwege blijven, is het een overbodige viezigheid, een onfrisste toegift van een broekpieser, dan laat ik die smeerlapperij weg, blijft mijn Pyama, helder en vers.

Ja wij zijn echte warme schilders, mooi gevonden van je.

Ik zou best in de zon willen staan met veel gouden meeldraden en maar laten stuiven in een zwoele wind, maar niet van die enge bijen die in mijn bloem kruipen, maar een andere zachtaardige plant met een prachtige gouden stamper. Ik word stapelgek van dat roodborstje, iedere keer komt hij terug, klein, heel innig grijs bruin, laat zich expres van achteren zien, draait even om, met die prachtige oranje vlek in dat grijs en vliegt snel weg.

Met wat je schrijft of wat je in interviews zegt, krijg je nog-
al eens moeite ook in de familie, het is onontkoombaar zwart op
wit. Vooral erotiek is een geweldig taboe.

Ik ben begonnen met blikken bij mijn deur te zetten, maakte er
eerst een dia van, maar liet ze staan om te roesten. Een groot
blik staat binnen, is mooi genoeg met flarden groen en wit van
het halfafgescheurde etiket. Zo wil ik het stilleven eerst bui-
ten laten groeien, totdat het moment er is om er mee te gaan wer-
ken. De melodie zingt al door mijn kop.

Gummikop, toen ik het las dacht ik aan mijn zwetende kaaskop.
In het Van Abbemuseum vond ik tussen de voorwerpen, waar best
een pop zou kunnen toeven, een zeer kale man zo uit het wassen-
beeldenmuseum geplukt. Hij las in een boekje, stond in een zeer
onwerkelijke stand, net te ver voorover, zijn staanbeen niet zo-
als gewoonlijk onder de plaats waar zijn kruin hoorde te zitten,
nee, teveel hellend. Opeens stond de man op, ik schrok, dacht
echt dat deze kaasbleke van was was.

Onderweg zag ik een veewagen volgestouwd met varkens, ik maakte
er aantekeningen van, om er een gruwelijk verhaal over te schrij-
ven, het doet me denken aan transporten van mensen naar gaska-
mers. Ik zou willen uitgaan van de gevoelswereld van die varkens,
pas aan het eind van het verhaal laten doorschemeren dat het
niet om mensen maar om beesten gaat.

Ik word steeds gestoord, Lietje beschouwt me als een vleesge-
worden woordenboek, ik kan me zo niet op je vel concentreren,
hoe opwindend dat ook klinkt.

Toen ik vanmorgen boven stond te strijken, zag ik op een schuur-
tje twee katten naar elkaar zitten blazen en krijsen. De hele
dag bleven ze bezig, elkaar beloeren met dikke opgeheven staar-
ten, ik gun ze hun liefdesleven, maar dit is niet de zoete oor-
log van het minnen, maar het rauwe leven van de zinnen. Ze maken
van de nood geen deugd, maar van de deugd een nood.

Ik bedacht een zacht lederen draagstel voor Door, een systeem om immer te kunnen schrijven, een wandel- en reis-Door. Een methode om altijd Door mee te kunnen nemen, naar de W.C., als ik de honden uit moet laten, zacht bungelend aan haar wildleren riempjes hangt ze om mijn nek.

Was je echt kwaad om dat stuk in Hollands Diep van Jan Gremer? Terecht hoor, ik was ook kwaad.

"Klokkespel" vond ik op een hek in Frankrijk. Op een plein zag ik twee eenvoudige kartonnen klokjes met 15 uren erop, met een wat beschadigde, iets verroeste wijzer. De uurwerken waren niet groter dan 20 cm. De kleuren heb ik ongeveer aangehouden, mij intrigeerde die 15 uren, waarom 15?

Thuisgekomen heb ik de gegevens uitgewerkt tot een doek van 100x140 cm, rose en blauw, mooi stenig van huid, met zand door de verf. De cijfers heb ik zo geschilderd dat er nog een vorig geschilderd letterbeeld doorheen gloeit.

Ken jij een eerbare huismoeder die 's zaterdagsavonds als iedereen met teeveesloffen, snacks en dips aan de buis ligt, met klompen aan, buiten in de kou met haar kop boven een bak salpeterzuur hangt? Ik ben de etsjes voor het kleine ondeugende zakboekje aan het uitbijten en durf het alleen buiten te doen vanwege het gevaarlijke gas. Ze mogen maar licht getst worden en moeten toch goed te drukken zijn en de oplage halen. Ze zijn 8 bij 8 cm, dat wordt lastig als ik ze voor ze onder het vilt gaan moet afslaan.

Ik wil je laten weten dat ik het geel er toch op gewassen heb. Op de broekrand heb ik witlinnen knopen geschilderd. In een knopendoos vond ik nog wat van die oude, afgestroopte, waar het metaal doorheen blijkt, linnen slopenknopen liggen... Avond, het doek blijft vuilig, ik moet zien de helderheid op te voeren. Als er ergens een naadje zit dan wil ik het ook aanbrengen, laat ik het weg, dan blijft het gemis mij storen.

Moet ik die kringen rond de gulp nou doorzetten of weglaten? Ik vind wel dat als je overal met aantastingen werkt, alles laat rotten, schimmelen en vergaan, dan mag deze gulp toch niet rein en zindelijk blijven? Hoe vind je deze titel: "Het Wit-Gele Kruis?"

Een ramp, ik wilde vanavond de stapel etsen voor het grote boek afwerken, keek de stapel die klaar was even door en wat denk je, beschimmeld, de berg was te hoog en de papieren te vochtig, denk ik, nu moet ik alles opnieuw doen in de hoop dat de platen duidelijk genoeg blijven en dan denk ik maar niet aan al die avonden werk en het verpeste materiaal. Sommige platen bleken al te licht te drukken te geven, ik moest ze dieper etsen, huilen of schelden hielp niet.

Van de bos-taurus heb ik ook een ets gemaakt en de druk ziet er heel vreemd uit, ik had alvorens op te tekenen een paar banen dun geaquatint en het resultaat is verrassend.

De beschimmelde bladen zijn wel mooi, groene en grijze vlekken, die als je ze zou nodig hebben nooit zo prachtig zouden lukken. Maar ik kan ze zo niet gebruiken, bovendien zal het rottingsproces wel verdergaan.

Uren ben ik bezig geweest om dat vuile, dat tijdens het schilderen is ontstaan weg te wassen. Liters water heb ik gebruikt, het doek geschuurd met een borstel en zeep. Ik win wel maar durf niet te vlaggen. De acryl moet ik nu dun opzetten, een heidens werk. Het nadonkeren stoort mij...

Bijna nacht Nathalie, alles moet opnieuw gebeuren, moedeloos ga ik naar bed. Morgen nog een ramp, moet ik naar Amsterdam toe.

Ik dacht toen ik lui in bad zat aan Felice, wat zou het een uitdaging zijn om haar verloren brieven te schrijven, in haar huid te kruipen. Ik denk wel als ik die smart van Kafka lees, waarom heeft ze hem niet alles gegeven, die korte tijd die hij nog had? Was ze zijn liefde niet waard of zou het toch een drama zijn geworden?

Wel een lekker laat maar lopen doek, voor mensen die nog tegen een verweerde groen uitgeslagen plank sassen. Ik schrijf korte stukjes, onderwijl laat ik kringen en uitgebeten plekken in mijn broek trekken. Waar de natuur jaar na jaar aan werkt, dat laat ik zomaar uit mijn penselen lopen. Mijn broek moet vuil zijn maar ook mooi.

Voorals die kringen in mijn "Doorgepieste Matrassen" zijn goed. Ik wilde(in mijn)nopjes schilderen, het werden draden, toen uitgestulpte kapok en uiteindelijk gaatjes. Gaten hebben mijn grote liefde, daar kan van alles achter gebeuren.

Het viel mij op in het werk van Patrick dat hij zo vaak gebruik maakt van een Z-vormige lijn, dat doet Kees Bol en Van Gogh deed het soms ook, het voert de kijker met een snelle beweging het schilderij in. Je wilt in het aquarium als je dood bent? Ik zag vanavond twee slakken paren, ze deden er uren over, van vreugde kwamen ze bijna helemaal uit hun huisje. Vlezig-rood vermaakten ze elkaar, genietend keek ik met een loop de bak in.

Rik tekent motors uit zijn kop tot in de kleinste details, hij heeft inderdaad een visueel geheugen. Ik kan mijn ogen sluiten en 'n beeld terugroepen, ook bij portretten ondervind ik dat, maar als ik het wil vastleggen is het weg. Muziek speel ik ook nooit uit mijn hoofd, altijd van het blad, maar ik lees wel snel. Vanavond Nol met Verwey en Dinsdag Gerard Reve, dan weet ik dat jij ook zit te kijken. Je vertelde zo mooi over die parende slakken. Ik geloof niet in die onzin van vissenbloed.

Vanavond begonnen met het schilderij van Niek in het oude stoeltje in mijn atelier. Het wordt weer een donker schilderij, in bruinen met de bruinwit gestreepte bloes. Het licht moet zich concentreren op de hals en handen, één op de knie, één die een boek vasthoudt en dan even oplichtend de zijkant van de kaak, dat moet heel subtiel worden. Ondertussen oefenen we wat italiaans. Hij heeft zijn hoofd op mijn verzoek laten millimeteren, dat is beter voor mijn schilderij. We lijken wel een sekte met kale koppen.

Deze zomer vielen mij de kerkhoftrappen op, de spanning van het net niet doorlopen, het zomaar ergens ophouden. Zwart trait d'union grijs van kleur met zilveren en knaloranje erosievlekken. De aangroeisels zijn mooi, toch moeilijk om van zo'n steenhuid een verfhuid te maken. Denkend in bed vond ik een methode om toch, zonder al teveel werk, tot een goede steenhuid te komen. Ik maakte een jaar of wat geleden een mooi stukje asfalt met de hand geschilderd, dagen steentjes inschilderen en wegdrukken met papier. Ik wil het nu anders proberen, met zand en verf maakte ik in bed de meest fantastische asfalten. Bruin en iets omber, zwart, diepzwart en zilvergrijs, overal de steentjes verscholen ertussen. Als mijn manier lukt dan laat ik het weten, lukt het niet, dan hoor je het ook. Nou schelpen, asfalt, het is maar een kleine stap. Het doek eerst inschilderen met een iets getint wit, dan een laag schelpen, de spuit erover met een iets donkerder tint, niet teveel atmosfeer anders blaast alles eraf, schelpen bijgooien, donkerder kleur, spuiten, bijgooien, spuiten, meer schelpen, revolver erop. Doorgaan tot je een bijna zwart kunt gebruiken, zand erover, openbreken, diep teer zwart in de gleuf... je gooit er alles af, wat zie je? Alle verf onder de schelpen doorgestoven, bewogen beweging. Ik had steentjes moeten nemen, van dat gebroken marmergoed van graven, of met mijn fiets met voldoende profiel op de banden eerst door de verf heen rijden, zandkleurig zand ernaast, of nee met zorg voor de toekomst schoon zand nemen, dat helderwitte en naderhand weer inkleuren.

Misschien maak ik je er onrustig mee of slapeloos en dat wil ik niet, maar ik ben zo benieuwd naar dat plan voor Blom: Textiel Hemel, wat een perspectieven biedt dat niet? Ga je het plafond beschilderen, of de wanden of allebei?

Ik zeg ook blitzlicht, mijn vader zei tegen overhemd engels hemd, dat vond ik zo lief. Als ik een dag wegga, heb ik het gevoel dat ik je achterlaat bij Torpedo. Ik wil je dan laten meegenieten, als ik warm loop voor iets stuur ik je een kaart.

Ik wacht op nieuw linnen, alles is op, ik denk dat ik zolang ga etsen. De palingviller van de markt wil ik met zijn wrede sadistische kop vastleggen, dan het publiek eromheen, kwijlend van wellust, voor mij is dat pornografie. Het onderwerp boeit me enorm maar niet om te schilderen. Gisteravond grote voorstudies in krijt gemaakt en sta dan zelf met een vertrokken mond te werken, zo smerig vind ik het.

"Niek van Achteren" wacht nog op linnen en meer tijd van zijn kant, de voorstudies zijn goede tekeningen geworden, ik durf het nu aan omdat ik anatomisch eruit kan komen.

Mijn roeststilleven groeit gestadig en ik wacht geduldig op het goede moment. Het regent zachtjes, het tikkelt op mijn kijklak, ook dat is een onderwerp dat er vandaag of morgen aangaat.

Ik moet verf bestellen en wil een immens doek schilderen met een deur in het midden, dus een wand van opgenomen doek, daaronder vrijgemaakt(gereformeerd) de deur. Het moet geen ontwerp worden, nee een echt schilderij, dat ook nog te maken heeft met dat plan voor het Ontmoetingscentrum. Ik vroeg een man in Helmond, een markiezenmaker, of hij nog oud en verrot, de dagen zat, markiesdoek had? Zes meter had hij liggen. Nathalie, alles zit mee, het stoplicht staat op groen, schiet het over op rood dan steek ik toch over. Ik denk met mijn tent niet direct aan een cirkus, meer een ontmaterialisering van de betonnen en masonite ruimte.

De zon is een beetje gaan schijnen tot mijn grote vreugde en belooft een weekend met wat meer lente erin verpakt, dan ik had durven hopen, toen ik vanmorgen op de markt eens af en toe flink in de lucht moest springen, zo koud vond ik het. Ik probeer mij dan de postdag voor te stellen, hoe je mijn brief ontvangt, leest en af en toe hopelijk eens flink lacht.

Achteraf denk ik, had ik dat moeten schrijven, dat niet weg moeten laten, ook ben ik bang dat het deze keer te verward was, dat je er geen wijs uit kunt worden. Ik beloof je dat ik voortaan wat gerichter zal schrijven, als het lukt want ik wil je zoveel vertellen. Ook zal ik zorgen dat alles eerder getypt wordt, zodat ik de laatste dagen niet in tijdnood kom. Word ik eens ziek of overreden, dan kan in ieder geval de brief weg voor zover hij klaar is. Ik vind veertien dagen wel te lang, ik keek vanmorgen toch in de brievenbus, in de hoop dat je je vergist had, maar nee, hij houdt zich keurig aan de afspraak, dat is ook het beste. Vind je het vervelend dat ik je tussendoor wat liet bezorgen?

In die straat met kleine huizen, zijn jonge mensen komen wonen. Veel ramen met versierde velgen, borduursels, macramé, een rijtje flessen, daarachter overal naar het licht hunkerende te licht groene planten. Het huis gemeubileerd met vlooiemarkt stoelen en tafels en tot ergernis van mij, de gevels matgrijs tot gebrande omber geschilderd. Natuurlijk ook vrolijke visnetten voor de ramen, zilveren plafonds, goed om je mee te electrocuteren. Ik ben beslist niet tegen versieren hoor, sommige mensen doen het heel goed, passen helemaal in hun huis. Bij Jan en Thea vind ik het plezierig om rond te kijken, het huis is gegroeid om de inwoners. Eigenlijk is ieder huis een spiegel van de inwoners.

Alle kastanjetakken buiten gezet, eruit en de panelen in een kist. Heb je een open haard? Voorlopig kan ik ze niet meer zien, dat gezeik met die kastanjes. Nou ben ik bezig met een plantaardig boekje en begin met een beest, zo konsekwent ben ik nou, maar ik vond het en dan hoort het erbij.

Mijn maandelijks aderlating is zo goed als achter de rug, mijn kop wordt dan weer wat lichter, ben ik niet meer zo ongedurig en slaap weer wat beter. De onrust in mijn bloed noodt niet tot rustig nadenken en werken. Van binnen voel ik me dan somber, pessimistisch en naar buiten toe lacherig en wat overmoedig. Dat is voor vrouwen toch iedere keer weer een douw terug. Denk maar niet dat je alles kunt, je wordt met je neus op de aarde, ik bedoel de harde onbuigzame, geduwde. Een merel zingt nu en ik ga wat werken.

Tussen het schilderen en etsen, wijd ik mijn tijd aan kinderliedjes maken, waar weer dringend om verzocht werd. Ik schrijf voor een kinderkoor de teksten en de dirigent maakt de melodieën. Hij heeft er al zeven waarvan er al vijf met succes worden gebruikt. Weet je dat het leuk en ontspannend werk is om te doen, dan eens een grappig, dan weer een dromerig liedje. Ik heb er vandaag al een paar klaar, als ik eenmaal begonnen ben komt er een stortvloed. Het is een seculair werk, want het ritme en het aantal lettergrepen en accenten moeten precies kloppen. Dat werk ik zo uit, dat de componist alleen de melodie hoeft in te vullen. Na "mijn hartje" en "mijn eerste losse tand" en als hommage aan je prent "Jeannetje verstopt" groet ik je in stilte, muziek kan ik bij dit werk niet gebruiken, veel liefs van "Lietje".

Lieve schildervriend, een zon overgoten kamer, een tuin die door het licht wazig groen te trillen staat en ik als banneling binnen opgesloten want David kwam met hoge koorts uit school. Ik heb hem na veel tegenstribbelen eindelijk zover, dat hij tenminste binnen blijft. Snap jij dat met 39 graden koorts? Eerst heeft G. wat bij hem gezeten, zodat ik mijn yoga-oefeningen kon doen en na wat lezen viel ik in slaap met het boek op mijn buik, Kafka is geweldig om te lezen, vind je niet? Wat zou ik er anders mee moeten doen, hè?

Zeker een staking, gisteren niets, nu al na elfen en nog een lege bak. Ik zet het deurtje altijd op scherp, valt er post, dan zakt de klep. Er zijn postboden die het deurtje na afloop sluiten, zo van die liggen daar warm en droog. Anderen flikkeren de vracht erin, doe wel en zie niet om, trekken de elastieken van de stapels, die ik weer hebbertig opzoek, laten de klep open staan. Is de klep gesloten dan ren ik naar de bus. Staat de klep na een poos nog open, dan loop ik dralend naar de kist en hoop ik op nalatigheid van de postman en verwacht ik nauwelijks iets. Soms hangt de hele inhoud naar buiten in de regen. Mijn eerste karwei in dit huis was een hechte bus timmeren. Ik wilde de postmannen de lange tocht tot het huis besparen, ze moeten toch al door weer en wind hun vrachten afscheiden. Maar denk jij dat dit leuk ontvangen werd, ben je mal? Als ze ons hek een keer gesloten vinden, niet eens echt op slot, want ze kunnen het zo opendrukken, dan werpen ze een met onleesbaar handschrift bevlekt vod in de bus en kan je je waardevolle stukken komen afhalen in Helmond, soms in Stiphout. Nog erger is het postophouden. Na afloop van de vakantie sturen ze je van loket naar loket, zelfs van gebouw naar gebouw, stoppen de post in verschillende bundels die je zelf moet opsporen. Vaak vind je ook nog een vilterige natte lap overblijfselen van toch in de bus geworpen post. De bus is in een rotvrije verf gezet, vochtwerende en brandvertragende lak, het dak is afgetimmerd met asbest, een zeer deugdelijk slot zorgt dat de inhoud ongeschonden blijft, er zitten afvoer- en luchtgaten in de bodem, zodat de post niet in een plas komt te liggen als er eens een kwajongen in piest. Ja, de bodem helt enigszins. Overdreven? Toch blijft de angst aanwezig dat men een keer een brandend stuk papier in de bus zal werpen, want juist door die grote trek van binnen is die angst niet ongegrond. Stel je voor, een scheut benzine door de gleuf, een lucifer en wlam...

Ik kan me nooit helemaal ergeren, op een bepaalde manier is iedereen toch weer apart. Aan Nixon bijvoorbeeld heb ik me jaren geërgerd, hoe die man tegen alles in, met een wonderlijk dik bord voor zijn kop, kankerverwekkend asbest, toch naar de chinezen stapt. Iedereen laat zijn afkeuring blijken, hij stapt er toch heen. Bevreemd sla ik zoiets gade niet met haat, noch afkeer, nee met belangstelling denk ik: "hoe doe je dit?" Hoe is het mogelijk? Eigenlijk ben je een held, wat jammer dat die krachten negatief worden gebruikt.

Een ding wil ik je vragen Har en ik wil daar een eerlijk antwoord op. Correspondeer je met mij omdat ik goed luister en je antwoord geef op een manier die je kennelijk aanstaat, of?.... Correspondeer je met mij ook vanwege mijn vragen en de verhalen hoe ik werk? Vooral het laatste is voor mij van belang. Zie je mij voor vol aan als collega? Ik ben niet het type van "aan de voeten van de meester", er moet een wisselwerking zijn op basis van gelijkheid. Ik wil weten of je er iets in ziet en het de moeite waard vindt om me te stimuleren, ik wil het exact weten. Alleen maar klankbord wil ik niet zijn.

Even vers reageren op je brief, je gaf me al antwoord op mijn vragen van gisteren, toch een golven opvangen door de lucht. Ik kan soms echt in de put zijn, we gaan samen hard werken, dat beloof ik je, superabstractrealist. Ik werd vanmorgen veel te vroeg wakker en wist het ineens, ik houd niet van die vrouw, wat deed ze hier, die harde uitdrukking in die kop. Om met mensen om te gaan moet ik van ze houden. Ik vertel nooit achterklap, ik roddel wel, maar als ik iets opvang over jou geef ik het nooit door. Ter plekke deel ik wel rake klappen voor je uit. Ziezo en nu aan het werk. Hoemeer je je verzet tegen tulpen hoe leuker ik het vind en haal er net een uit elkaar, wat je daar in vindt. Wie neemt er nou voor de gastvrouw witte chrysanten mee? Dat zijn bloemen voor op een graf, had dan maar A-ronskalken meegenomen.

Dat je die vrouw ook kent, iets grijzigs, kort op de poten, ze spreekt met haar borsten.

Gek dat we steeds dezelfde dingen behandelen. Je weet, ik maak geen notities van tevoren, wat ik bedenkt schrijf ik direct op. Jullie hebben dezelfde tocht gemaakt door Amsterdam. Ik heb dat paardje van Dick Ket ook zien hangen, weet niet meer waar. Dat doosje sigaren is eigendom van G.J.J.. Deze vrijheidslievende figuren trekken mij aan, het heeft ook met het blauw der ogen te maken. Wat beschrijf je dat goed: "mijn eigen melodie zingt al door mijn kop". Je hebt soms ook een afkeer van mensen, hè? Je vroeg naar onze kinderen, nou ze kunnen feilloos pesten, ik zal je een treiterij vertellen, als er een bloot dan wrijft de ander nauwelijks zichtbaar over een rood bloemetje, stukje stof, of ander rood gekleurd materiaal. Ik zei gisteren tegen Aris: "schiet toch 'ns op joh". Hij antwoordde: "Nou zeg, dit zijn mijn mooiste jaren, mijn kindertijd, bedenk dat wel!"

Morgen ga ik een bestellijst klaarmaken voor Artel, ik laat een spieraam maken van twee bij drie meter, daarop schilder ik mijn laatste markies. Alle vondsten die ik opdeed, die ik wel en niet gebruikte, wil ik in dit schilderij toepassen, het wordt geen moeilijk doek. Ik heb een rek getimmerd, daarop span ik een stuk markiesdoek, gewoon glad afhangend naar beneden, dan bloezend, golvend, erg druk een tweede lap, die tot halverwege komt te hangen. Door mijn etaleursafkomst heb ik grote handigheid om zo'n lap even soepel op te hangen. Vroeger hield ik niet van mooi plooiwerk, ik hing de stoffen zo natuurlijk mogelijk tegen de wanden, of ze toevallig aan een spijker waren blijven hangen, achteloos etaleerwerk. Toen ik zeventien was, een rommelige jongen, slordige kleding, meestal vuile handen, wel ambitieus, leerde een etaleur mij hoe ik een zilvervos moest neerleggen. "Kijk, je pakt hem bij zijn snuitje en aan het topje van de staart, lekker opschudden als een poederdons, kleine rukjes, of het een bedje is, nou jij."

Ik dat ding overnemen, interesseerde me meer voor waar dat dier geboren was, dan dat opschudden. Ik pakte de vos bij zijn snuitje, aan zijn staartpunt en rats, verbouwereerd hield ik twee helften in mijn handen. Kop en kont.

Voor ik aan mijn Grote Markies begin moet Hollands Glorie nog veranderd worden. In het vuilwit witte lijnen, in het blauw lichtblauwe lijnen. Een hels werk, trek maar eens zonder haperingen met een penseel zo'n lange egale lijn. Er is geen penseel die zo'n voorraad verf kan opnemen om die lijn in een keer te voeden. Je moet dus meerdere keren indopen en afstrijken. Heel vreemd, door de lijnen gaat het doek trillen, bewegen en werken.

Flink stuk gevorderd met mijn Hollands Glorie. Nu ik het blauw ijler gemaakt heb spiegelt en beweegt het steeds heviger, straks moet ook het wit worden doorgewerkt en dan glaceren.

Dit weekend heb ik nodig om alles Maandag klaar te krijgen. Zoals Hollands Glorie hier hangt met die zachte bijna poëtische glans ben ik blij dat ik het doek veranderde. De olieverf beviel mij weer goed. Volgende week komen de spielatten en kan ik eindelijk aan mijn Grootste Markies beginnen, eerst het atelier nog leegruimen, alles grondig schoonmaken, vroeg naar bed, zorgen dat ik ontspannen en uitgerust op het werk kan verschijnen.

Alles is gereed voor ontvangst, verf op rijen, tafel schoon, gewoon even witgeschilderd, vloer en kast leeg, laat het raam maar komen... Hoe doen we dat in de vakantie, nemen we dan schrijfvrij? Geven we dan naderhand de brieven in boekvorm aan elkaar? Ik maak dan een mooi boekje voor jou met foto's erin, we missen dan een poos de spanning van de brievenbus, we reizen onze eigen reis, verwerken dat en geven elkaar het verslag.

Je wilde de Kastanjes niet voor de haard, heb ik ze uit het vuur gehaald en ben er toch weer mee bezig. Ach Har, wie heeft er nu wel zekerheden? Mensen denken altijd dat je het wel even doet, ja jij kunt dat toch. Ze moesten eens weten, hoe intensiever je bezig bent, hoe moeizamer het gaat, hoe meer je eist.

Lopen door de polder onder een koor van jubelende vogels, de weiden in bloei, stromend blank water vol Krakende kikvorsen, bloeiend kikkerbeet(doet geen zeer). Ik ben bang dat ik later spijt zal krijgen van het nu binnenzitten, dan nog dat gezeur over die schildering voor Piet Blom. Ik denk eraan, alles wat ik in mijn dromen zie zijn strepen, achthonderd vierkante meter gevuld met oker banen. De meeste mensen hebben niet eens een tuin van deze afmetingen.

"Vorstschade" wordt goed. Ik ben naast het schilderen steeds op zoek naar mooie gedeelten asfalt. Achter ons huis op de weg die het bos deelt, vond ik een pad vol scheuren en breuken, plekken waar de vorst dezer aarde hard had toegeslagen. Ik houd best van mooie dingen, maar ik vind de doorleefde voorwerpen mooier dan de gave exemplaren. Een korenland, geheel strak van halmen vind ik schitterend, maar als de wind erdoorheen jaagt, zodat je van een hoogte bekeken de gaten ziet vallen, net of de motten toesloegen, dan vind ik zo'n veld veel boeiender. Dit thema pak ik steeds weer op, gebruik het en voeg er aan toe.

Ik denk nog met plezier aan dat filmpje waarin de hoofdrestaurateur met een zuivere vernis op Rembrandt afliep, in zijn andere hand een nooit haren verliezende blokkwast. Het doek gleed feilloos omhoog en omlaag, geleid langs gesmeerde kogellagers en nippels. Als een tovenaars liet de man de vernis uit zijn kwast stromen. Zou Rembrandt het ook zo gedaan hebben? Ik geloof er geen donder van. De meeste schilders zijn zeer ruw met eigen werk, kunnen niet velen dat een ander er slordig mee omspringt. Ik ram mijn doeken door het huis, loop er mee langs ruwe bomen, zet ze op de vochtigop-trekkende bosbodem, stoot er de deuren mee open, zwiep ze op de tafel en keil ze op de ezel. Evengoed eis ik dat transporteurs, galeriehouders en museummensen handschoenen aantrekken om mijn verf niet te bezeren. Van Rijn was beslist geen nette man met zijn werk, wel een begaafde schilder, ken je werk van hem? Je weet wel die schilder uit Leiden.

Ik heb een druif die Rembrandt heet, die wordt gekweekt door een oude dame, als je wilt kan ik er wel een voor je bestellen, hij heeft al zoveel nazaten. De tweede die ik bestelde kwam aan op de sterfdag van Picasso en heb hem plechtig Pablo Ruiz Picasso gedoopt en gemest, met de wens dat hij 7x7x7x meer vruchten zou opbrengen als de meester zelf, hoewel die in kwantiteit ook zijn best heeft gedaan. Ze hebben dit jaar hun eerste trossen ter wereld gebracht en ik was trots als een echte franse wijnboer, de uitlopers, ranken, schieters, bloeiers van de twee meesters groeien stevig dooreen in elkaars houten armen.

Wat doe jij veel, alleen al van het lezen word ik doodmoe, Ik ben zo gelukkig, ik heb goed gewerkt, de "Pyama" is gereed en hangt binnen. Daarna is mijn proef voor een groter asfaltschilderij geslaagd. Dubuffet moet net zo gewerkt hebben, mijn doek heeft diezelfde organische gegroeide sfeer, pure werkelijkheid, realisme, pang pang.

Laat die meid van Vermeer toch lopen Har. Op dat grote doek, dat "stuk" van Vermeer, ga ik een asfaltweg aanleggen.

In het midden een grote scheur, daarop zacht en vuilwit de middenstreep waar automobilisten niet overheen mogen. Met mijn fiets zal ik de echtheid opvoeren. Wat ik heb weet ik niet, het gaat buiten mij om, ik geef alleen maar aan. Hèhè, eindelijk loopt het weer. Ik ga door tot ik omdonder van vermoeidheid, heerlijk vind ik dat, niet meer op je poten kunnen staan en dan met plezier een nat schilderij het huis insjouwten. Ik sta in een koek van verf, stenen en vuil. De weg ligt open, ik bouw, schud en wals hem zelf, koud asfalt, nog gemakkelijker is het om echt asfalt te laten aanrukken.

Laten we elkaar opdrijven tot wiekende hoogten, mijn depressie is helemaal voorbij, sinds je brief me weer overtuigde van mijn werk, twijfels komen als woekerend onkruid steeds weer terug. Verdomme Har, scheld me maar eens goed uit af en toe, ik kan tegen een stootje en foeter wel terug, dat kunnen we allebei.

Dank voor de foto van de "Pyama" waarvan ik de vlekken terecht vind, je bent toch geïnteresseerd in sporen die mensen achterlaten. En als je een viezerik bent moet je er ook voor uit durven komen.

Laat je niet van de wijs brengen Har, hoe kun je nu samenwerken met Arons als hij voorstelt haar werk over te schilderen. Laat Blom maar beslissen, zo gaat dat toch met opdrachten, de één of de ander, dat hebben wij ook. Probeer maar niet mijn "Sneeuwwitje" over te schilderen, dat lukt je niet eens, trouwens ik weet zelf niet meer hoe ik het precies deed. Wat kunnen collega's elkaar in de war brengen, wij niet hè, tenminste niet op die manier. Ik ben het met je eens dat we elkaar de woorden in de mond leggen, nog sterker dat we soms op de zelfde dag of uur met eendere gedachten bezig zijn. Golven naar het bos, stralen naar de stad, trillingen in de lucht raken elkaar ergens, dat moet, want we bewijzen het met de brieven.

Natuurlijk ken ik van Velde, de grootste druiper onder de schilders. Van de zomer heb ik in Arles een mooie gouache van hem gezien, maar toch houd ik niet van die vormeloze druipsteengrotten. Weet je dat ik op de markt mooi verschoten markiesdoeken zag liggen, twee prachtige blauwe rollen, straks ga ik nog jatten voor jou, Markies.

Ik raap ook elastieken van de postbode op en stop ze in een geheim potje dat steeds weer ontdekt wordt, ik houd van elastieken, nieten, paperclips en kaartsystemen.

Artel is geweest, ik gaf ze een prent voor jou mee. De spielatten liggen nog met plakband verbonden op de grond, ik ga ze lospullen en het linnen opspannen. Dat zal niet meevallen, zo'n formaat heb ik nog nooit onderhanden gehad. De kachel doe ik uit, anders stik ik...

Het doek staat klaar, overal ontdek ik hinderlijke bultjes. Ik geef het een dunne onderschildering. De bovenlap wil ik schimmelig, zilverig houden, de benedenlap rosiger. Voor straks is die onderschildering een goede basiskleur.

23.00 Uur, ik sluit het atelier. De gehele dag en avond heb ik opgetekend. Morgen nog wat werken, dan staat de schets erop. Zo te zien, ik moet daarvoor buiten gaan staan, mijn atelier zit wat krap, verander ik de tekening nog wat en voer ik de spanning op, of zwak hem af.

Ik vond hem sympathiek overkomen, maar ik kan het niet helpen dat ik gelijkenissen zie, dat doe ik tot in het absurde, als je de neus weghaalt, op wie lijkt hij dan, als je er een baard bij denkt, de ogen verandert...

Heb je daar een hekel aan? Dit vind ik het leukste spelletje bij het televisiekijken, tot iedereen er gek van wordt. Of met stemmen, als je je ogen sluit aan wie denk je dan, wiens stem hoor je? Hetzelfde paardje van de schilderijen van Ket hangt op een grachtje, zijstraat van de Vijzelstraat, vlakbij de bloemenkraam afslaan, kun jij er een foto van maken als je er bent?

Ja Har, je kunt mij gerust alles vertellen, (als een kloek op de kuikens). Ik schrijf onomwonden alles aan jou, schrik wel eens over onze mening over mensen, maar soms zijn ze om gek van te worden. Ik ben benieuwd naar je verhalen over je Grote Markies en wil alle avonturen meebeleven. Hoe staat het met het bos? Als je aan het bielzenpark toe bent, vraag ik de nodige informatie aan G. en geef ze jou door, middelares van alle genaden, door Maria tot Jezus. (voor de roomsen onder ons). Ik praat maar wat, als het je verveelt sla je het maar over. Morgen komt Artel, mijn groet aan jou ligt klaar, op de verse tulpen na. Nu moet ik iets vertellen, dat raambiljet (bibbsjet), ook via de mannen van Artel, daar wist ik niks van, dat deed G., ik sliep op dat moment. Donderdagmorgen de hele morgen voor een fotograaf geposeerd. Wat een rotvak dat poseren, niks voor mij, wel voor de kunstenaarsgalerij. Sta ik in een moeilijke hoek bij het keukenraam, gaat de bel, ik vlieg weg, stoot ik ongenadig mijn poot, godverrrrr hij liet zijn camera van de schrik vallen.

Wat een geweldige groet via Artel, ik durf nooit meer te zeggen dat ik een prent mooi vind. Ik ben er erg blij mee en vind het jammer dat mijn groet hier ligt en de grote bos tulpen staat prachtig in een grijze pot. Har jij bent van alle vogels uit het dierenrijk een heel zeldzame, je verrassingen komen altijd op het moment dat ik ze het hardste nodig heb.

Als ik mode-ontwerpster was, ging ik naar vogelparken en zocht daar de kostuums uit. Stel je voor een warm grijs met een dieprode hoed erboven, dat zag ik echt, het was maar een heel klein vogeltje. Of een bruin pakje met een fluweelzwarte blouse eronder, eindeloos zouden mijn creaties zijn en ik hoefde ze zo maar over te nemen.

Na een brief verzonden te hebben valt altijd een leegte.

Vandaag kwam er een haastige bode aan het keukenraam, mijn artisteningang om een pakje af te geven. Ik ren naar buiten om soep, koffie of een sigaar aan te bieden, helaas te laat. Een glimp van een aardig hoofd, lange baard en een militaire jas met zo'n gekke driehoekspuntstaart van achter.

Wat een schrijver die Gerard, onbeheerst als ik ben heb ik al drie hoofdstukken in bad gelezen, door merg en been gaat hij. Natuurlijk bewaar ik de verpakking waar zijn handschrift het jouwe dekt, veel dank Har.

De pijn in mijn kop is gebleven, tenminste iemand waar ik altijd op kan rekenen. Misschien even douchen, ademen of laat ik eerst verder gaan met optekenen. De potloodlijnen staan er op, trapop-trapaf. Veel heb ik niet te vertellen, nu heeft het schilderen voorrang...

Avond, de oker-strepen heb ik getrokken, het ziet er fraai uit, morgen weer heerlijk verder. Wat een geweldige plezierige spanning, werken is een genot...

Iedere dag moet ik mij vermannen om met dit schitterende weer het atelier in te stappen, zelfs zondags. Iedereen met limonade onder handbereik in de tuin of vrijwielend langs rivieren en beken.

Landschapschilders die ook stillevenen maken, dat zijn de gelukkigste mensen. Ik ben enorm opgeschoten met mijn Grote Markies, heb geen tijd om te schrijven, het schilderij wordt erg zonnig...

Nog even kijken met lamplicht, een groot onwezenlijk doek, het geeft licht. De vuile rand van mijn modeldoek laat ik weg. Met groene verf ga ik morgen de rand op zetten. Je weet dat deze stof van markiesgeraamten is gesloopt. Die latten waren met carbonileum groen geschilderd, dat liet sporen na. Met een uiterst geduld moet ik zo natuurgetrouw mogelijk die sporen aanbrengen. De vouw in de stof naar de rand toe moet lichter worden, dan de gaatjes heel klein met een randje rose roest eromheen. Hier en daar wat roestsproeten, niet overdrijven, het moet ontstaan zijn, ingevreten, niet moedwillig aangebracht. Morgen ga ik de stiksels opzetten. Ik moet steeds in twee tot drie meter denken, wat een grootte hè? De grote lijster zingt zo mooi, ik ga naar huis, onderweg luister ik naar zijn gezang.

Ik heb al dagen een jonge duif, Doif, waar ik eerst wat veerwerk van vond, iets voor jouw modebeeld 1976. Zo'n duif is gewend de snavel in de krop van zijn moeder te steken. Zo pompt "Moeke", ik heb er jou nooit mee bedoeld, haar kind vol met iets voorverteerd voer. Ik had geen zin om die grijze griezel in zijn krop te kotsen, daarom heb ik een voeder samengesteld van boekweitgrutten en tarwekiemen met water. Deze substantie heb ik de snavel openwikkend, hapzeitie, erin geschoven, wat een walgelijk beest, sissend, snavelknisperend verwelkomt hij mij, slaat met de vleugels en trekt zich verlegen terug. Ik ram die troep er liefdeloos in. Het liefst gaan we als vijanden uit elkaar, dan kan hij zich straks in de natuur beter aanpassen. Japanners kweken hele batterijen met kooivogels, waar ze met pinnetten vol wormen langs lopen, worm erin, volgende vogel. Mijn nare duif wil niet eten, kauwtjes doen leuk hun bek vanzelf open, pakken wat je brengt lief kermend aan, geven antwoord op je vragen, maar deze secretaris zit me broeierig aan te staren.

Vanmiddag het boek van Reve weg moeten leggen bij die verkrachtingsscène, zo indringend geschreven, waar haalt hij het vandaan? Hoezeer ik hem bewonder en altijd verdedig tegenover iedereen, dan moet ik toch wel even slikken. Die bezwaren tegen de herenliefdes van hem ken ik absoluut niet. Vanavond Kees en Nol weer gevolgd en toen Herman die alleen zijn kalend achterhoofd liet zien en hoe ik ook mijn best deed, dit interview met Liselore overtuigde me niet, misschien heb jij er wel van genoten.

Met daglicht zie ik geen dunne plekken in de verfhuid, maar met het scherpe lamplicht zie ik de missers heel duidelijk. Als mijn schilderij door dit licht heen komt is het heilig verklaard. Ik dacht tijdens het mengen waarom is Dubuffet zo goed, dat werk is niet gemaakt, het is ontstaan, het is eerlijk aangeslibt werk. Deze week de expositie van Lukassen gezien, kleurig en brutaal, ik weet nu haast zeker dat het goed is maar het is niet mijn keuze. Ik zal de kachel wat opschroeven, het is koud voor april, het kan mij niet warm genoeg zijn. Ik kan in hittegolven werken, loop door zinderende buurten, waar het gesteente de kop doet gloeien.

Ik kwam tijd en ogen tekort, het waren enthousiaste bezeten mensen en wilden alles laten zien. Ze hadden me uitgenodigd vanwege de microscopische preparaten die ik schilderde. De grote electronenmicroscop staat in het heilige der heilige, eerst moet je door een labyrint, ik wist niet dat het zo groot zou zijn, net de cockpit van een vliegtuig met knoppen op een paneel, lichten en monitoren. Het preparaat moet eerst vacuüm gezogen worden en verschijnt dan honderdduizendmaal vergroot op het scherm, dan worden de details nog eens vergroot en roteert het zodat je het aan alle kanten kunt zien. Het idee dat er nu onder mijn hand op het papier een hele kosmos leeft die ik niet waarneem, zie alleen de schaduw van mijn hand en voel als ik schuif het stroeve van het beetje zand wat er op viel. Van die miljarden vormen, cellen en kleuren bespeur ik niets, wat zijn we grote lomperikken.

Die meneer was net een vrolijke paashaas met twee grote voor-
uitstekende tanden, als een piloot bestuurde hij het apparaat
en vertelde heel merkwaardige dingen. Toen we daar net binnen
zaten zei hij: "wat komt u eigenlijk doen?" Even stilte toen
moest ik antwoorden, want ik was de eregast. "Nou meneer, ik
ben nieuwsgierig, wij zijn visuellerikken." " U bent geslaagd
voor het examen, u hebt de proef doorstaan, van mij mag u al-
les zien." Ik houd van zulke mensen, weet je dat? " U kwam
binnen en ik kende u, terwijl ik u niet ken, dat weet ik zeker,
u bent de jonge uitgave van mijn nicht, ik schrok ervan." " Dus
ik ben de reïncarnatie van uw nicht?" " Precies," zei hij. Na
afloop toen we door het labyrint draaiden vroeg ik hem of het
een lieve nicht was. Hij keek me verbaasd aan en zei: " mevrouw
het was een schat, ik heb niets dan goede herinneringen aan
haar." Ik wil met Pasen een heel groot ei van chocolade.

David is lucifers aan het planten, hij wil een luciferboom,
ik word gek en roep de hele tijd: "volgende patiënt."
Nu is hij mijn roestverzameling aan het ommikken, hoewel dut-
sen geven weer wat extra's. Een mooi frans olieblkje ben ik
kwijt en heb een kwartje uitgelopen voor de vinder, die truc
had in het verleden vaak succes.

Als een zoemend insect val ik je lastig, ik zal niet prikken.
Dank je voor je mededelen, is: vertrouwen, te verstaan dat je
ook mede laat delen, zoals jij mijn leven deelt, ook de stem-
mingen, het is niet allemaal leve de lol. Mijn leven wordt
verrijkt door het mee- leven met het jouwe en dat ik deel heb
aan jouw schilderijen, zoals je schreef, daar ben ik trots op.
Je hoeft niet te vragen, ben je er nog? Ik ben er en zal er
altijd blijven om te luisteren en te kijken. Praat tegen die
vogel boven je, vraag iets aan die boom, die voorbijrijvende
wolk, schop tegen die steen voor je voeten, ik zal er in aan-
wezig zijn, omdat ik deel heb aan en andersom.

Ik moet er niet aan denken, 'een maand op het land', zonder een teken van leven. Bovendien is er een mooi postkantoor met stokrozen ervoor, waarvan het zaad hier in de tuin aan het kiemen is en ik wil jou daar door die gleuf bereiken in de Dordogne. Je ontkent trouwens je eigen plan, foto's fijn, een boekje best, maar niet een maand als een vis op het droge. Ik vind het heerlijk om daar 's avonds onder een wijde sterrenhemel, luisterend naar krekels, bijgelicht door glimwormen en een kaars naar jou te schrijven. Wil je dat niet ontvangen daar? Bovendien rijdt om een uur of twaalf een brommer het erf op en legt zonder de motor te stoppen de post neer en onder de helm blijkt een dikke postmadame te zitten, dat is toch geweldig met jouw brief? Geeft dat onrust? Dat is pas vakantie, dat is je overal thuisvoelen. Wanneer zijn jullie weg? Wij zijn de hele maand juli op een vast adres bij Van Gogh, en jij zou daar geen ooggetuigeverslag van willen krijgen? Als je het echt liever niet hebt, dan wil ik weten waarom. Ik heb een gedicht voor je geschreven, dat krijg je pas als ik weet over de vakantie, ik wil het eerlijk weten, kom op... Was de op zijn 'bek gevallen tulp' je niet bevallen, je schreef er omheen, je hoeft me nooit te sparen. Ik kom even terug op dat postverhaal in de vakantie, denk er eerst goed over na, de onrust wat ons betreft is er toch al. Laat weten of je zonder post zorgelozer bent, ik wil geen dwingelandij uitoefenen. Ik dacht dat jij Dora altijd meenam, Torpedo is zwaar, maar mag ook mee. Als we later spijt krijgen over al dat binnenwerken hebben we in ieder geval de brieven nog.

Hoihoi, beestachtige schilderes, schrijfstér, zangstér en nog veel meer. De kamer baadt in een dromerige gloed, de 'Pyama' naast de 'Rok', allerlei blauwen en okers, ik ben blij met wat ik gemaakt heb, waar jij ook aan meewerkte. Ik heb nog nooit met iemand geschreven waar ik zoveel aan kwijt kon en zo geboeid naar luisterde. We tillen elkaar door de gehele kunstwereld heen, goed?

Ik zou het vader en zoon willen noemen, Aris en ik ieder een plas er tegenaan kletteren, mijn straal hoger dan die van hem. Toen ik met mijn 'Steengoed' klaar was wilde ik dit al doen, je stelt het uit, vindt niet de juiste straal, maar nu, uit de Artelfles geknepen, moet die straal kunnen lukken. Wie zijn mijn collega's, dat is een hele vraag Nathalie, jij natuurlijk, niet omdat je toevallig schildert, het is de manier van kijken, beschrijven en leven. Er zijn meer schrijvers die schrijven wat ik wil schilderen, dan schilders die schilderen wat ik wil schrijven. Schilders vind ik ruw volk.

Een doolie mus op een zwart fond geschilderd 'Terre des bêtes', een goed verstaander heeft maar een half woord nodig. Mijn mus ziet er goed uit, zeker de witte vegen in de veren, maar ik ben er nog niet helemaal tevreden over. Nu houd ik op met die krengen wie er nog een voor mij meebrengt eet ze zelf maar op. Niek van achter is in een precair stadium, als je er te veel aan doet bederf je het, toch moet er overal nog wat gebeuren, daar meer licht, daar aftonen. Eerst het verdovende van de opzet, heerlijk je laten gaan, maar dan, wanneer moet je ophouden, wanneer ben je tevreden? Morgen moet ik naar de eerste vergadering van de litteraire sectie. Moeder sexy naar de sectie, zeggen de kinderen.

"Kees, hier is Har". "O laat bovenkomen in het hol van de leeuw". Nou wilde ik niets liever en ik werd neergezet na een hartelijke begroeting, een beetje Gerard Reve, ook Kees Bol, wat zachter, verlegener, wel sneerderig en snel van snappen. "Ga nou eens hier naast mij zitten, laat alles eens op je inwerken, probeer te verstaan wat de omgeving je te vertellen heeft". Dat was niet mis, precies de wereld waar ik van houd. Het behang in ezelsoren naar beneden hangend, lagen zilveren stof, Alles viel en bleef liggen. Als cadeau had ik een stuk verrot markiesdoek meegebracht, hij legde het over een stoel vol troep, ogenschijnlijk wanordelijk, precies passend in het totaal.

Naderhand toen we samen door Haarlem liepen, hij toch wel vermoeid, mompelend schuifelend, steeds stilstaand om iets te wijzen, desnoods bij iemand achter de vermoeide planten, bracht hij mij naar zijn tentoonstelling en ontdekte ik zijn atelier opnieuw, nu vertolkt en merkte ik door zijn aanwijzigingen, dat hij meer medium is dan schilder. Hij droomt en pakt, verzet niets, vertaalt in kleur en vorm wat hij ondergaat en dat is veel.

Door & door moe en voldaan schoof ik in de restauratie naast een man met één arm. "Moeilijke tijden meneer", zei hij.

"Het zal wel niet meevallen", antwoordde ik afwezig. Maar hij liet niet los, "Eten, 's morgens, ik kan het niet door mijn strot krijgen, maar 's avonds een flink bord warm eten hoor. Niet dat ik mij zo druk maak, ik werk drie uur per dag, neem vier sneetjes in een trommeltje mee, maak geen gebruik van de steun, alleen mijn moffenpresentje heb ik aangenomen." De trein kwam langs schuiven, ik stapte in, pakte een boek en probeerde los te komen van de familie Verwey.

Zal ik je eens een reinigingsoefening leren om van je koppijn af te komen en je neusgaten te zuiveren? Ga rechtop zitten, liefst in kleermakerszit, als zoon van de kleermaker zal je dat wel kunnen, maar vooral met gestrekte rug. Je werkt met twee instrumenten, je duim en wijsvinger, eerst ogen dicht voor de concentratie, dan sluit je met de duim één neusgat af en ademt voorzichtig en fijntjes door het vrije gat, houd de adem even in, adem rustig uit door het andere neusgat, dan adem je daardoor weer in, sluit weer, zo afwisselen een minuut of vijf. Probeer het in stilte in je atelier en bij een kwade dag doe je het twee keer.

Het geeft absoluut niets als je eens iets dubbel schrijft Har, daaraan merk ik of je er zeer mee bezig bent of wanneer iets je dwars zit. Ik zal ook wel doublures hebben.

Stukjes bij beetjes vertellen we elkaar ons leven.

Het is een verworvenheid als je ouder wordt en leergeld hebt moeten betalen. Ik word achterdochtiger, kritischer, terughoudender, want als ik eenmaal voor mensen kies, laat ik ze niet vallen en neem ze zoals ze zijn. Als je op je tenen moet lopen, want je schrijft "ik heb me zo aardig mogelijk voorgedaan," dan is er al iets mis, dan groeit het toch uit tot een conflict. Ik kan absoluut niet vrijblijvend met mensen omgaan.

Voor dit werk moet je over de grond kruipen, het moet van binnenuit ontstaan, daar heb ik al zoveel over geschreven. Jij moet jouw weg vinden, eigenlijk heb je dat al gedaan, toch zal je je steeds moeten afvragen of je goed loopt. Daarbij wil ik je raad blijven geven wat het vak aangaat, meer kan ik niet doen want jouw visie moet van jou blijven. Door er over te schrijven, elkaar aan te vullen, te bemoedigen, nooit iets gek te vinden, kunnen we het samen beter uitdiepen. Nu ik dit opschrijf voel ik dat al die kwaadriekende mensen zich verwijderen, hun plaatsen weer innemen, aan de tap kruipen, in hun schulpen terugsluipen, zo hoort het ook. Wij moeten de weg voor elkaar openhouden. Ik lijk wel een schilderende dominee, nou ja, met Pasen mag dat wel. Ik zit buiten onder een koepel van groen, verslagen verdwijnt Jan Kelk achter de bomen, ik zal hem achter mijn Markiezen wegschilderen.

Ik ben moe, volledig los van mijn werk, ik zou kunnen gaan liggen, weken slapen, weg van die veldslagen. Jij moet ook leren rust te nemen alvorens te gaan werken, nooit te overhaast beginnen, dat mag wel maar dan ook winnen. Als je werkt zoals jij doet, dan heb je een enorme ervaring nodig, opgedaan na jaren werken. Hoe gericht je bent, hoe dieper je kunt doordringen, hoe minder je nodig hebt om zoveel mogelijk te zeggen. Jouw prent in onze gang (geen concurrenten in de kamer), is een volledige eenheid van werken, je tekende hem zoals je het gedicht opschreef. Ik ben daar erg blij mee.

Hitte, ik benijd je, ik kan er niet tegen, ik ben een schaduwmens, loop in het zuiden met een parasol, zoek de koelte desnoods in huis want mijn huid is te dun, mijn bloed gaat koken. G. kan op het heetst van de dag buiten staan werken, toch beangstigt mij dat, in die felle wrede zon. Vorig jaar wilde ik mij niet laten kennen en probeerde het toch, ze vonden mij hijgend terug onder een lage struik, iets anders was er niet, met een vuurrode kop en echt waar, hartkloppingen. We zijn meteen opgestapt en moesten onze dagen anders indelen net zo als de mensen daar.

Vandaag kreeg ik een anoniem telegram, een anonieme brief van de pseudo Gerard en hoorde ik aan de godverdommese telefoon dat een mevrouw in Dordrecht ging verhuizen en de schilderijen die ze van mij had, doorverkocht heeft aan galerie Siau, die nu toch werk van mij kan gaan verkopen. Ze boden mij 30.000 gld als ik daar kwam exposeren. "We zijn geen krenten Har!"

Nu zit ik zonder geld en hebben ze toch werk, daarom had ik vanmorgen de pest in. Zo schrijvend voel ik me weer rustig worden, de zon, mijn gedachten spuiend aan jou, het leven is soms goed voor ons.

De brief aan Piet Blom is in klad geschreven en ik heb al afscheid genomen.

Ik geniet enorm van jouw poëzie, ben ontzettend trots dat ik er in voorkom. 'Provence' is schitterend, ik herken het, lekker liggen dan de aanzwellende zoem van een insect, de cigales maken mij blij, jij mij ook met dit gedicht, ik verlang naar de vakantie.

Jij schrijft om me te troosten dat ik het niet erg moet vinden als ik minder kan werken, ik vind het wel erg en ben als de dood voor een afbraak. Vanaf nu wil ik proberen een aantal punten in onze correspondentie uit te diepen. Een blik achter de façades nu we elkaar beter kennen. Goed dat je het mij niet kwalijk nam dat ik me weer eens afvroeg waarom je mij schrijft en ik jou.

De eerste brief schreef ik omdat ik zoveel herkende in je werk en bang was dat juist jij de moed zou opgeven (dat artikel in De Tijd). Je werk was voor mij een echte kennismaking vanwege de authenticiteit. We moeten ons blijven afvragen wat de waarde ervan is, oppervlakkigheid is de dood van onze correspondentie. Ik bedoel niet dat er geen leuke of gekke dingen in mogen staan.

Ik wil je weer op de man af iets vragen, omdat ik je collega ben, maar ook vrouw, iedere maand met die toestand zit zoals nu, dan extra geladen ben, maar ook lastiger, schrijf ik het gewoon aan je. Vind jij het vervelend dan laat ik het achterwege. Het is een enorm taboe dat doorbroken moet worden, het moet toch kunnen dat je het gewoon tegen vrienden of je kinderen zegt.

Die houding is voor mij ongrijpbaar, ze stellen zich zwijgend tegenover mij op, ik ben kwetsbaarder omdat ik open wil zijn. Als iemand zegt, zo zou ik niet kunnen wonen, rijden, leven, dan bedoelt hij, jij zwendelt, je gooit het met de kunst op een akkoordje. Jouw werk wordt opgehangen in het museum, aan de hand van Jean Leering is het gemakkelijk binnenkomen. We moeten hierover schrijven, want naast de ellende die het geeft, is het ook boeiend. Ik gruw en geniet ervan. Net zoiets als vroeger toen ik een kwartier omliep om een jongen te zien die geen vingers had, ik kon er niet van slapen. Toch moest ik het zien. Dank voor de 4% tip, daar had ik nooit aan gedacht. Vandaag is het te roerig, kan ik het de zinnen niet naar de zin maken.

Van Kafka word ik melancholiek van de onrust en de gespletenheid. Toch is hij het bewijs dat alle offers en lijden niet voor niets zijn geweest als wij er nog zoveel aan hebben. Je ontkomt er niet aan, de twijfels in je zelf, het wroeten, het lijden, dat gevoel in je onderste diepte is soms net een afgrond, maar je moet verder.

Vannacht droomde ik dat ik een grote losse paardekop was, die op een ijzeren plaat lag en begon te schuiven naar ik weet niet waar. Ik stond er tegelijk bij als toeschouwer en zag de schoonheid van dit afschuwelijke beeld. Toen begon het te regenen en bedacht ik dat ik de fietsen nog moest binnenzetten. Ik werd wakker en het regende inderdaad. Deze week ook een vensterdroom, een droom in een droom, dat komt van al het gewroet in jezelf. De meeste mensen begrijpen niet dat het niet fijn is om te 'hangen' of om 'voor te lezen', toch moet je het doen, wie hangt moet ook staan. Dat je 'jezelf aan de muur spijkt' of 'binnenste buiten keert' of 'geopend wordt', dat willen ze niet horen.

Gisteravond ben ik lang doorgegaan met schilderen, nu zie ik tegen dat bukken en klimmen op, wat een rotleven. Ik ga de kachel hitten, mijn penselen schoonwassen, wie weet krijg ik weer zin om aan dit immense karwei door te gaan. Pas geleden zag ik het werk van 'n 'collega' naast een open haard liggen. Ik dacht, zou mijn werk op die plaats ook zo doen denken aan brandstof? Of blijft het naast't laaiendste vuur nog uit zichzelf warmte uitstralen? Vanmiddag wilde ik je schrijven, maar het werk hield mij als een jalouse vrouw vast. "Eerst de naadjes schilderen jongen, dan daarboven die bobbel wegnemen". De onderkant van de overhangende flap heb ik geheel besmeurd met groene verf, schuttinggroen, het was moeilijk om het natuurlijk te houden, liever geverfd dan geschilderd.

Na uren heftig proberen, ademloos, met de punt van mijn tong... ach laat ook maar.

Het ziet er goed uit, de stiksels nog wat slap, te onduidelijk. Mochten er ooit echte markiezen, kleermakers of naaisters komen kijken, dan moet alles kloppen.

De muzikleraar van een der kinderen beloofde al maanden geleden, dat als ze goed haar best deed, ze mee mocht naar het Evoluon. Gisteren was de grote dag, feestelijk stond ze klaar en na lang wachten verscheen hij eindelijk in de tuin en plofte in mijn hangmat, ik smiet hem eruit, verboden terrein.

Hij meldde af omdat hij geen zin had, het was te mooi weer. Ik gaf hem nog een hint, maar hij meende het echt. Het kind in tranten, ik haar troosten en was werkelijk pisinjdig en zei hem dat hij een verwende snotneus was en niets van kinderen begreep. Mensen maar kinderen vooral mag je niet ongestraft iets beloven.

Als mijn ogen over het doek glijden, (ben ik ze kwijt) krijg ik zin om ergens iets te laten gebeuren, een schram of snede aan te brengen. Als ik schilder dan bedenk ik ook een huis voor mijn werk, dit is een Boymansdoek, daar komt het het mooiste uit en hoort het ook.

Heel laat, nog even over het, door de maan verlichte pad naar mijn doek toe. Er moet nog veel aan gebeuren, ik schrijf het alvast voor morgen op een papiertje, hier en daar de kleur wat afzwakken, het groen moet natuurlijker.

Als je alleen zou maken wat je moeiteloos aankunt, kom je geen stap verder. Ik weet dat het een goed doek wordt, mijn taak is om het uit te pakken, te laten groeien, ontstaan, meer mag je van een schilder niet verwachten, hij geeft wat hij in huis heeft, maar dan wel alles.

Jij werkt met je grafiek niet in kleur, hè? Als je zeefdrukken maakt moet je vanuit die techniek je prent opbouwen. Je kunt het combineren met wat je nu doet, vanuit jouw structuur naar vlakken toe. Het kan best zijn dat deze stap jou niet ligt, dat je je onzeker gaat voelen en de decoratieve kant jouw kracht niet is.

De tuin verkeert in een paradijselijke staat, waar de bloesem van kers en peren op een hoogtepunt wit over het groen uitsteekt, wat een monumentaal boeket oplevert. Daaronder de trossen rose ribes, her en der geelbloeiende mahoniastruiken, paars-torende judaspenningen en als pluimen, feestelijk als kermistoeters zich uitrolende varens en de irissen steken als messen uit de grond.

Vanmorgen kwam een 76jarige vriendin op de fiets mij een vogel-nestje met een gemummificeerd vogeltje erin brengen, het bungelde in een plastic tas aan het stuur.

Gisteravond gewerkt tot ik echt niet meer kon staan. Eerst het streepjeshemd en toen nog gewerkt aan G.'s portret, die opmerkte dat ik steeds heel trots stiekum naar Nieks portret stond te kijken, ach zo af en toe...

Vandaag postdag en dank je oprecht voor al het vertrouwen dat je me schenkt en zal het nooit beschamen. Ik voel ook best dat je dat heel goed weet en vertel maar gerust over al je sores en blijdschap. Dat je me je vakmanschap doorgeeft, daar ben ik blij mee want ik vind het ongeloofelijk de moeite waard. Natuurlijk geloof ik in je eerlijkheid en je hoeft aan anderen geen concessies te doen.

Mijn god wat zijn wij zeldzaam, wat een toegift op het leven. Houd verdomme je poot strak daar in Helmond, geen water bij de verf, het is jouw werk.

G.'s moeder wordt vandaag 84 jaar en wordt al jaren in een verzorgingsinstituut in stand gehouden, net een tulp met een broos opgevouwen steeltje, dat indroogt en vegeeteert, een proces dat heel lang kan duren, een verwording naar lichaam en geest.

Het artikel over jou gelezen, ik had geen idee, hoewel ik de maten wist, dat je Markies zo monumentaal is, ook in de zin van structuurvergroting, alles in verhouding. Ik hoop dat het plan in Helmond doorgaat, wat een gebeuren in combinatie met het bouwen van Blom. Laat je door niemand ompraten, want ze ruiken en publiciteit en geld.

Ik wil best leren van jouw visie, maar toch liever niet op de toon alsof je tegen een leerling spreekt, collega of niet?

Al zie ik, hoor ik, lees ik, voel ik, nog zoveel van en over je werk, ik zou nooit een Sanders willen of kunnen maken. Andersom weet ik dat jij een Nathalie zou kunnen imiteren, niet dat ik daar bang voor ben. Vanmorgen drie tekeningen verkocht, fijn voor de vakantiepot.

Nu mijn beloofde theaterdroom, ik liep op een toneel en had naast mij de ervaren speler Pieter Lutz. Hij kende zijn rol goed, speelde die met verve, maar ik wist niets. Ik stond er naast als een Pieter Lul en moest maar zien hoe dat volk te bespelen. In mijn hand had ik een aanhangwagentje, liep ermee over het podium en wist niets anders te doen dan lijperig te zwieren en verlegen de zaal in te kijken, contact met het publiek houden jongen. Op eens verdween Pieter, ik durfde niet op te stappen, tekst had ik niet, ervaring evenmin, ik kon niets anders doen dan aan die kar trekken, dolle achten rijden, doorgaan zelfs toen het publiek begon te morren en te joelen. In plaats dat ik nu iets leuks verzong, er een act van maakte, nee dom doorlopen, achten en wachten. De zaal werd steeds hitsiger, er kwamen mannen van stoelen aflopen, die mij na kwamen doen. Maar ik hield vol, dat vind ik achteraf toch dapper en bleef draaien en lopen, trekken en vervellen, tot het doek ging zakken.

Na afloop dromde ik met de mensen naar de uitgang. Ze herkenden mij en stootten elkaar aan en zeiden: "daar heb je die nietszeggende man met dat wagentje". Bij het wakkerworden was ik zo kwaad, stommerd dacht ik, had er wat van gemaakt, je had moeten vallen, gein maken in plaats van als een achterlijke door te drammen.

Leuk dat je even luisterde, het is nu tien voor half twaalf... Nu is het vier uur en heb ik een boom omgezaagd en de spit schoot in mijn rug. Ik kan niets normaal doen, gooi overal een schepje bovenop. Als ik brood bak, dan kijk ik op de klok alsof het een wedstrijd is, in vakanties neem ik de kilometerstanden op en bereken mijn ritten. Als ik schilder denk ik, vandaag moet die partij af, liefst iets meer dan gisteren. Ja, die vakantie, ik ga er echt niet omheen, maar eenmaal onderweg wil ik niet voor het gezin de boel forceren en steeds naar die brievenbus hollen. Je weet ik ben een echte postneuroot, ik spel die brieven van jou en leef ermee.

Vannacht in bed bedacht ik een handige manier om een overhemd voor Veranneman te 'stikken'. Ik loop allang rond met het idee om dat gedeelte te kiezen waar toeristen mee voor schut lopen. Ze knopen de panden op hun buik, een jammerlijke verknoeiing van textiel. (Nog walgelijker vind ik om het middel geknoopte vesten.) Die knoop wil ik dan zwart inschilderen op spiegelglad linnen, portretkwaliteit, dan plak ik de ruiten af en wil zien een roller te vinden, smal formaat met textiel of schapevacht omwonden, grijs-witte acryl strijk ik schraal op een glasplaat uit, ik pak die rol en ga met een enkele beweging over de zwarte ruiten heen. Je krijgt door deze bewerking, denk ik, een vreemde bedriegelijke nabootsing van katoenen stof.

Morgen start ik met 't portret van een achttienjarige. Ik heb er zin in, ze is wat teruggetrokken, maar bij mij één en al verhaal, een stortvloed van confidenties. Het specifieke kontakt met modellen boeit me vanwege die merkwaardige wisselwerking.

Wat een zorg al dat vee bij jullie, de honden en nou de duif weer. Wat voor kleur heeft hij, is het zo'n grijs-beige, die zo droevig koeren als het gaat regenen?

Natuurlijk mag je mijn naam noemen, als jij vindt dat het op zijn plaats is Har, we hadden toch afgesproken elkaar door het hele kunstgebeuren te tillen, dan ook niet moeilijk doen.

Ik vind je geen fanaticus maar een echte warme hardwerkende schilder-schrijver. Als ik me ergens aan erger laat ik het heus wel weten, ook de speldeprikken. Trouwens ik ben echt alert hoor, als kinderen of vrienden interessant doen of onecht dan zet ik meteen de zaak op scherp.

Daarom geloof ik, dat gescheld op anderen meestal alleen voortvloeit uit bescherming van eigen erf en atelier. Soms is de strijd heviger, moet je je vrijheid meer verdedigen dan wanneer je onkwetsbaar bezig bent, dan ben je niet bang, wie doet je wat?

Mijn kinderen schamen zich voor iedere uitzonderlijke uiting van mij. Gelukkig voor hen dat ik geen jazzzanger ben, dat ik niet met verwrongen kop 's avonds op de buis mijn boterham bij elkaar moet kreunen.

Bij haar werk heb ik altijd het gevoel dat het modieus is, ik kan het niet precies aanduiden, het is wel knap gedaan. Ik heb inderdaad geen last van directe invloeden, mijn weg is de mijne. Dank je dat je er eerlijk op inging, schilderende dominee. Ik mis elk raffinement, alles ontstaat vanuit een natuurlijk proces of het een gedicht is of een schilderij.

Heel vaak droom ik over mijn vader, ontmoet ik hem al over de grens van de dood, toch praat hij, hij is er, rustig en lief en heel troostrijk. Als ik hem wil benaderen is er een barrière, broers en zussen omringen hem, nemen hem in beslag. Ik moet dan steeds eten klaarmaken, ze zijn onverzadigbaar en ik word verdrietig wakker. Het gedicht schreef ik in de trein, het waren zijn eigen woorden toen hij heel ziek was, hij ijldde, voor mij was het een boodschap, hij wilde dat ik echt zou leven en genieten, omdat hij zijn einde voelde naderen, de kilte die al toesloeg van binnen. Ik zou zo'n gedicht nog niet voor kunnen lezen, begrijp je dat? Fouten maken we allemaal, houd maar van je kinderen, echte liefde blijft, dat draag je heel je leven bij je, evenals haat maar dan ben je geschonden.

Ik denk nog vaak aan dat schilderij met bergen en rotsen van jou, er speelde een mooi licht tegenaan. Weet je Nathalie, dat ik vroeger nooit langer dan een uur kon werken aan een schilderij. Ik dacht gisteren nog hoe ik in verrukking voor een grote kerseboom zat, nauwelijks de tijd kon vinden om mijn tubes open te rukken, de hoogste heerlijkheid, zo geladen, zo blij, dat was pas schilderen, dacht ik. De loodgrijze lucht boven de frisgroene bladeren en de warmwitte bloesem. (dat waren de laatste woorden van een echte natuurliefhebber). Een dag erna keerde ik terug om de boom, nu tegen het warmrood van het huis te schilderen, probeerde dezelfde verrukking terug te halen.

Ik zou het nu niet meer doen zoals ik het toen deed, ik zou langer kijken, zoeken, uitsnijden, en dan pas vertellen. Emoties zijn schitterend, maar als je ze niet vast kunt houden, gebruiken, dan ontglipt alles. Op een overgevoelig temperament moet een stevige ruiters zitten, één die de zaak koelbloedig tussen zijn knieën houdt. Staan er wel eens uitspraken in mijn brieven?

Voor mij hangen wat voorwerpen, een paar foto's, daartussen een aangevreten bordje: 'verboden toegang'. Niet het bord waar ik een schilderij van maakte, dit exemplaar is oneindig mooi, gevlekt, schimmelig oplichtend, een volmaakte schoonheid. Als ik daar iets van mee kan delen, dan vind ik dat ik gezegd heb wat ik wilde zeggen. Ik zal ze missen deze vellen, met veertien dagen die doorgepraat zijn, lief en leed erin.

Ja Har, er staan mooie uitspraken in je brieven, als ik dat niet vond ging ik er niet op in. Je vindt het fijn om het nog eens te vragen, moet ik soms alles weer opnieuw nalopen? Ik begrijp dat je een brief met veertien dagen uit je leven node in de brievenbus gooit, maar je krijgt de mijne ervoor terug. Zo wordt ons leven dubbel geleefd, gelijk overstekend wild, bovendien ben ik er zuinig op, zoals je best weet, anders deed je het vast niet. Alles gaat in de schattrommel van mijn hart.

Het licht valt mooi over zijn kaak, maar de handen zijn nog te licht, te nadrukkelijk, ik zal ze voorzichtig laag voor laag aftonen.

Tot mijn grote verdriet ben ik oerstom geweest en heb ik G.'s portret volkomen verpest. G. adviseerde de achtergrond wit te maken, de strepen onder te schilderen en nu moet ik ervoor boeten. Meestal volg ik pas raad op als men mijn twijfel bevestigt. Moet ik nu alles wegschuren en opnieuw beginnen, of moet ik er weer op reageren?

Gisteren een anti-atelierdag, waarom? Ik wilde in de tuin werken, dingen verplanten en heb echte woekeringen eruit gehaald, maar ik maak er altijd mijn excuses bij, sorry jongen niet dat ik jou niet mooi vind, maar je wordt te brutaal, geef een ander ook een kans. Tenslotte is het kiezen in je leven. Zoals David zegt als hij stout is, "ja mam zo is het leven". Vanmiddag buiten een patroon uitgeraderd voor een korenblauwe jurk. Nu blijkt dat ik voor een rood gordijn kom te staan, doe ik mijn franse jurk maar aan. Wit past overal bij.

Hondeneigenaars spreken elkaar tijdens de wandeling vaak aan. Vooral als je iemand ontmoet met een zelfde soort hond. Onlangs kwam ik een echtpaar tegen met een grauwe keeshond. Deze hond betekende alles voor die mensen, ze waren ongeveer zestig jaar oud. De vrouw deed het woord, Piet haar kale man stond er wat verlegen bij. Vorig jaar hadden ze hun ongeneeslijk zieke poedel verloren, iedere week waren ze ermee naar Utrecht gereisd, toch haalde hij het niet(Utrecht nog net). "We waren zo verknocht aan de poedel, dit is ook een leuke hond, maar ja altijd wat hè? Nou weer één waar de teelballen niet van ingedaald zijn". Wat daar weer op te zeggen, ik had alles verwacht, een keukenzeiker, stoelenopvreter, kinderbijter, alles maar dit, nee, zo'n vrolijke jongensachtige hond (geen wonder). Ze vertelde het mij heel luidruchtig, ongegeneerd. Na nog wat vergelijken zijn we ieder ons weegs gegaan. ...Dicht bij huis hoorde ik vanuit het struikgewas, "Ja Robbemanneke, hier is het vrouwtje, heb je mij gevonden"? Robbedoes zei niks terug, stond platzak te wachten op Piet, die tegen zijn vrouw vertelde, toen ze het met mij had over het borstelen van de hond, "bedoel je mijn haar"? Zij nam afscheid met, "U ziet het meneer, geen kinderen, dan moet je toch ergens je liefde laten". (Nu stond Piet platzak te wachten op Robbedoes).

Een hond is ook maar een mens.

Schrijven hoort bij mijn leven. Schrijven naar jou is een verslaving, waartegen geen ontwenningsskuur bestand is. Gisteravond ook het gedicht voor jou voorgelezen, dat leed is weer geleden. Die dag als een schildpad geleefd, ik was mezelf niet, heb niets geschreven, die hitte werkte verlamdend.

Vrijdag onze postdag, verrijkt met je brief, had ik mezelf 's avonds vrijaf gegeven. Niek kwam in zijn schilderijbloes om te poseren en ging wat beledigd weg. Ik weet niet goed wat ik er nu aan moet doen, hij staat zo mooi op de ezel, ik moet er eerst wat langer naar kijken om te weten wat er aan gebeuren moet. Het ziet er prima uit, ook de bloes, die verrassend genoeg van beweging en structuur is, om hem op een uitgebloeide tulp te doen lijken, wat niet eens de opzet was. Maar buiten tussen de struiken en de varens, de vogels en het lawaai van de burens, G. met zijn blote tors in de zon, dwaal ik toch wel wat af, ik wil je zoveel vertellen.

Moeder kwam, kleine dappere weduwe met een bosje lelietjes der dalen, mooi met natte watjes en zilverpapier erom, mijn broer met zijn vrouw en mijn zus met bloemen, dus supporters genoeg. Ik hield een inleiding en mijn zenuwen ebden weg, je dacht vast aan me en las rustig mijn poëzie voor aan een stil aandachtig publiek. Na de pauze poëzie van prenten die er hingen voorgelezen en Guido weer met de gitaar. Ik kreeg een officieel boekje in plastic houder en moest in koningingordelroeshouding met Guido en de gastheer op de statiefoto.

Wat zijn torenkraaien, kauwen, suizend wiekend, dansend op de wind toch mooi. Van de dieren die ik mag, ik houd bijna van alle dieren, uitzonderlijke kweekproducten buitengesloten (daarvan mag ik de bazen niet) hebben wolven en kauwen een heel warme plaats bij mij. Vooral het gezamenlijke intelligente jagen van wolven vind ik adembenemend, het snappen van ieder klein gebaar tijdens de felle jacht. Zo wil ik leren kijken, alles zien, de kleinste mimiek.

Maak je 'Hart' en 'Postzak' toch eens af, al dat uitstellen. Bijna bij ieder werk kom je op een dood punt, de uitzonderingen daargelaten. Het is net als met naaiwerk, uit nieuwe lappen iets maken is het leukst, maar mooi verstellen of van oud nieuw maken, kost eigenlijk meer creativiteit. Met de roest gaat het te langzaam, te weinig regen, dus als ik de planten water geef, neem ik de blikken even mee.

Rembrandt en Picasso zitten barstens vol trossen, nu wat regen en zon en hoop ik straks mijn eigen wijn te verbouwen.

Even in een adempauze mijn brief continueren, de vorige was het resultaat van drukke weken, maar met de poëzie erbij leek het nog wat, ik hoop dat je niet teleurgesteld bent.

De postzak achter het loket, een droevige hond die nooit een lekker hapje krijgt, is wantrouwig als ik mijn volgeplakte enveloppe kom brengen. Aan alle kanten besnuffelt hij het met opgetrokken neus, weegt en zegt chagrijnig, " dat is dan twee gulden tien". Achter mijn rug zit hij alles gulzig te lezen. Iedere keer vraag ik, "komt het morgen aan"? of " het is er morgen toch wel"? "Dat denk ik wel", zegt hij dan " goeie morgen".

Nog illusionistischer schilderen kan ik niet, ik moet hiermee ophouden, mijn andere kanten eens onderzoeken. Ja Nat ik ben een enorme vervalser als ik dat zou willen. Zo bedacht ik eens om een oud bebladderd doek vol barsten en craquelé na te schilderen. Het schilderij en de tijd van leven samenbrengen, zelfs de rode punt van verkoop aangeven. De verhalen zijn nodig om de dingen die ons bezighouden aan elkaar door te geven. We zijn nog lang niet uitgeschreven, twijfel je aan het genot van je eigen brieven? Ik drink en lees ze met rode oren. De lange periode van ontvangen, eens in de veertien dagen alles, heeft grote voordelen. Je kunt de brieven nog altijd prettig laten eindigen. Want zeg eens eerlijk, alle moeilijkheden worden toch altijd weer opgelost? Ik voel mij zacht en vredig iedere collectebus die ik nu onder mijn rechterhand zou krijgen zou ik vullen tot aan de rand.

Mooi dat schilderij dat je beschreef, vanuit die liefde tot het schilderen zou iedereen moeten werken. Zolang je het zo doet is het goed en waarachtig, de rest is gezeur: ik vind het zo zwaar, zo moeilijk, ik kan 's morgens niet werken, ik ben een avondmens, een middagmens, helemaal geen mens, geen half mens, eerst de kinderen groot, eerst ga ik leven, wat van de wereld zien, geen materiaal genoeg, ik moet eerst een uur mediteren, gepensioneerd zijn, dan heb je nog 'schilders' die moeten een speciaal petje (toupetje) opzetten, noorderlicht hebben, hebben moeite met het magische witte vlak, mogen niet gestoord worden, zijn gestoord, allemaal uitvluchten, je moet willen werken, een moeilijke weg soms, maar met genot als prikkel in je schilderskist moet het lukken. Nathalie jij meent het schilderen, daarom houd ik van de brieven en de schrijfster. Esthetisch is tegenwoordig een vies woord, maar ik houd van een mooie verfhuid, ik geniet van een oppervlak met een ritme dat heel geraffineerd, bijna moeiteloos ontstaan lijkt te zijn.

Ik geloof Nat dat de merel iets lager zit bij het zingen dan de zanglijster, hoewel er ook merels zijn die hogerop willen komen. Bekijk dit nog eens goed, het interesseert mij hevig.

Vanmiddag op de T.H. had ik de neiging mijn werk mee naar huis te nemen, het hing nog slechter dan ik dacht, hoewel je me gewaarschuwd had. Proppen papier op de ezel die toch al gedrongen in een hoek stond en de rest zo slecht belicht.

Terwijl ik je schrijf balt de lucht zich dreigend samen. Enige jaren geleden kwam bij een noodweer een bolbliksem in de straat. Op dat moment zat ik in bad, zag een korte blauwe flits en kreeg een ongelofelijke opdonder. Men wilde het eerst niet geloven, maar de andere dag stond het verhaal van deze straat en zijn zeldzame bolbliksem in de krant, er waren interieurs vernield, teevee's uit elkaar gespat en iemand aan de telefoon was bewusteloos neergevallen. Vlug mijn schrijfgerei naar binnen, ik moet bereikbaar zijn voor de kinderen als deze bliksem losbarst.

Zojuist een witte lap over het lichtdoorlatende dak gelegd, het zonlicht blijft mijn Markies besprenkelen met zijn valse glimlach. Jammer om zó mijn werk te moeten tonen, het licht dat er nu schijnt, is niet het echte licht dat de t.l.,spots, of normale vensters geven en doorlaten.

Eigenlijk zou je een aparte toonzaal moeten hebben van 10 bij 5 meter, mooi gezeefd bovenlicht en als dat ontoereikend is, een stel lampen die het zonlicht enigszins evenaren, of ik denk aan een lichtdoorlatend dak, waarop eventueel een witte lap is gelegd.

Door veel te schrijven, blijft er veel bewaard, het is de sleutel tot het geheugen, een paar zinnen en je woont of rijdt weer door lang vergeten gebieden, die helder en klaar...

Wat moet ik doen? Een gewetensvraag die misschien door de natuur wordt opgelost. Als Doif niet zelf gaat eten, moet ik hem dan nog jaren de bek openbreken, of hem een poosje laten hongeren?

Je kunt in een stadstuin net zo genieten als in dit grote bos. Toen wij op een bovenetage woonden genoot ik meer van onze twee katten, dan van de huisdieren die wij nu bezitten. Als je enkel een muis bezit dan is dat al een belevenis. Uren keek ik als kind naar mijn muis, hoe zij snuffelend haar nest vulde met papiersnippers, water dronk, knabbelde aan een stukje brood. Maanden droeg ik haar bij mij, want thuis mocht ik geen 'huismuizen' hebben. Op een keer bij de kapper kwam mijn muis onder mijn kin, uit de kapmantel kruipen, witte muis onder een witte jas. De kapper schrok zich lam, trok nog jaren met zijn linkerbeen.

Waarom probeert Doif nou niet zelf te pikken? Laten hongeren durf ik niet, toch moet het straks gebeuren, ik sluit die lijf dan op in een kleine kooi, zet hem boven op de voerlaag en controleer wel iedere dag even zijn krop of er voer in zit.

Als hij na drie dagen nog niet gegeten heeft, wat dan? Doden? Stel je voor, volstoppen, jarenlang? Dat kan ook niet, hout-duiven blijven wild en angstig, vliegen zich te pletter als je onverwachts de ren instapt. Onder mijn voederpogingen blijft hij rustig, ik druk hem één hand op de rug, met de duim en wijsvinger wrik ik zijn snavel open, met de rechterhand hanteer ik het voerzakje waar ik eerst de punt van verwijderde, langzaam zijn kop schuddend laat ik het voer in zijn krop glijden. Denk maar aan die ganzen met een leverziekte in Frankrijk. Na het voeren duw ik hem met zijn snavel in een bakje water. Duiven zuigen dat gewoon op, kippen gooien de kop omhoog, laten het water uit de ondersnavel in de keel lopen. Zo is er overal wat.

Als kind stond ik altijd met mijn arm boven mijn gezicht, gluiperig vertoonde ik mij loerend van onder mijn ledemaat. Ik had allemaal aantekeningen gemaakt om jou te schrijven, verhalen over mijn 'blijde' jeugd. Maar ver van huis, in de zon, beneden een stroompje klaterend water, tussen boerderijen vol vliegen, vind ik niet de vereiste sfeer om over vroeger te schrijven. Moeilijk schrijven zo in de wind, flapperdeflapper gaat mijn papier. Ik ben een wasknip vergeten en heb nu een veiligheidsspeld door het papier geprikt. Nu zakt mijn broek weer af.

Ik krijg de voorzaal, de grootste, G. de achterste waar hij een reeks gouaches kan hangen, dan is er nog een gang voor eventueel grafiek of documentatie van G.. Er is daar 's zaterdags een architectenwinkel waar ze mensen adviezen geven die willen bouwen of verbouwen, van kiepekooi tot tweede huis. Toen we thuis kwamen moest ik met spoed een galerie in Rotterdam bellen en had een gesprek met de eigenares. De vrouwen nemen het kunstbewind over, de grote Nana's nemen de macht. Ze heeft meestal thematische tentoonstellingen, deze keer vanwege 'Poetry International'. Vanwege de visuele poëzie, doe ik mee aan een expositie 'Taal en Tekenen'.

Ze vroeg mij de tentoonstelling te openen met het voorlezen van eigen werk. Dus volgende week naar Rotterdam met schilderijen die je kent, 'Totaal Theater', Hebben ollan vogola ', twee paneeltjes met tekst en beeld, mijn ' Abortus Provocatus op de kast, na een krols ontmoeten een kil ontwaken, maar wij weten er wel raad mee' (katte-embryo) en de etsboeken voor in de vitrine.

Als jij vroeg naar bed gaat, de dag voor je met je oudste dochter naar Parijs gaat, sta ik in Rotterdam.

Vandaag de vijf etsboeken keurig gesneden en voorberekt klaarge-maakt voor de boekbinder.

Wat bedoel je precies met 'dut', dat woord is me helemaal vreemd, ik ken het alleen in de betekenis van een dutje doen. Sterk dat jij die strepen-bloes ook vergeleek met mijn kleine verschrompelde tul-pentekening. Er zijn draden geweven, waar schering en inslag elkaar raken.

Misschien hangt Boymans nu vol met Har of huil je om een afgedane zaak.

Ik stuur een open brief naar Studium Generale en naar de krant o-ver de schandelijke manier van exposeren. Het feit dat jij achter die doeken staat maakt me ijzersterk.

Gisteren startte ik de dag met een gedicht, het klinkt heel roman-tisch, maar ik moest het boekje voor de kruidenier invullen en had toch de pen in mijn hand. Het is 23 mei, een heerlijk zonnige dag, tikken in mijn atelier, koffie buiten, deur open en ik voel me een kind van deze tijd, er is best iets van te maken. Flarden van het gesprek met Patrick waaien terug, die zich niet thuisvoelt in deze tijd, zou hij dat vroeger ook niet gehad hebben, het verleden wordt altijd mooier en beter voorgesteld. Natuurlijk passen wij ons niet echt aan, maar de kop draait naar alle kanten, voelsprietten, radar op scherp.

Dat is ook afzetten van jou, expres die moeilijke kleur blauw ge-bruiken, kijken hoe ver je kunt gaan, ik ben benieuwd hoe je uit die geheimzinnige dut komt. Ik rond nu alles af voor het de zolder op gaat, vandaaruit moet het uitvliegen.

Als ik op een tentoonstelling loop, dank ik de hemel dat ik geen kritikus ben. Vroeger ging ik wel eens met een vriend mee, die recenseerde voor de radio, zelf ook schilder was, ik mocht onverbloemd mijn mening geven. Hij heeft eens een grote tekening van me gemaakt, vader kocht die later van hem en nu hang ik in de grote ronde hall.

Ik was pas twintig toen ik trouwde en had al heel wat activiteiten ontplooid. Mijn vader was bang dat dat afgelopen zou zijn en was trots op me dat ik ondanks alles doorging.

Soms zou ik best een blauwe korenbloem willen zijn, lekker tussen het koren wiebelen in de zon. Eens schilderde ik een blauw stilleven, dat hangt nu in de gouden gang, waar de specialisten zitten, in een ziekenhuis in Rotterdam.

Weet je dat ik met mijn broertje, ik was tien jaar, urenlang van achter een hek naar een schildpad had zitten kijken en pas om half vier op school kwam? In plaats dat die onderwijzers nu dachten, wat geweldig die jongens met zoveel aandacht voor alles dat langzaam beweegt, nee ik moest plaatsnemen op de onderste sport van de lessenaar, tegen de zure broek van de juffrouw aankijken. Piet, die jonger was kreeg een lichtere straf, moest de rest van de middag doelloos in een hoek hangen. Ik heb hem veel aardige dingen geleerd, boten lossnijden, ruiten ingooien, brand stichten en lichte diefstallen verrichten.

Als ik niet wist dat je snel kon lezen, diagonaal erdoorheen schietend, zou ik je dit allemaal niet durven sturen. Maar met deze grote regelaafstand, snel doorblikken van jouw kant, je hoeft niet overal op in te gaan, kom je er wel doorheen.

Ik ga nu werken, jij mag blijven, maar als je echt weg moet, vertrek dan geruisloos, ik laat het touwtje door de brievenbus naar buiten hangen, zodat je altijd binnen kunt komen.

Wist je dat ik vandaag de wielewaal hoorde, dat ik dat dier kan fluiten en dat hij dan antwoord geeft? Als je nu van die ronkende grote wespen ziet, dan moet je proberen ze te pletten, want dat zijn de koninginnen. Laat je ze toe, zit je in de nazomer stikvol met die ellendelingen, laat je ze leven dan kun je straks geen voedsel in de mond steken of er schuift een wesp naar binnen.

Even de bessen met zeepwater bespoten, er liggen nu duizenden groene rupsen versuft onder de struiken, het blad proeft niet meer zo lekker naar bes. Morgen worden ze wakker met een zeep-smaak in hun mond.

In de H.P. staat een stuk over die kaalgeschoren psycholoog Henk Jurkmans, die zich als kunstwerk tentoonstelde in het Stedelijk. Als ik zoiets lees dan walg ik maar er staan toch grote waarheden in, zoals het vrijlaten van anderen, het nergens van schrikken. Hoogstens kan ik zeggen dat ik me niet thuis zou voelen in zijn kring, ik houd wel van menselijke contacten, maar niet van dit soort griezeligheid. Ik heb ook medelijden met zo'n meisje dat uitzichtloos zit te wachten op een uitnodiging van haar kale prins.

Doif eet nog niet, iedere dag moet ik hem zijn krop volstouwen, daarna geef ik hem een lauw bad en laat hem vliegen vanuit mijn hand, dan kan hij opdrogen. Snap jij nou waarom dat beest niet eet? Zou dat komen door onvoldoende opvoeding? De witte duif, lief klein diertje, ging van de week toen ik haar in bad stopte koeren van blijdschap. Ze heeft niet genoeg overwicht om die grote grijze haar eetgewoonten mede te delen.

De drie letters van Har liggen precies in een driehoek op Torpedo, leuk om te herhalen harharharharharhar, een kunstproject: kunstenaar maakt eenzijdige driehoekige beweging en door de herhaling ontstaat een interessant beeld, inleiding geschreven door Roedie Foeks.

Mijn Doif mist iets, wat? Ik zou het echt niet weten. Ik heb nu van alles geprobeerd, zijn snavel half open, als een tang de voedselopname stimulerend. Onder zijn kooi met voedsel voor het pakken, vond ik een schichtige muis met mooi glad pelsje, ik ben benieuwd of er jongen in dat nest komen.

Op een avond zagen we eens een spitsmuis met zes jongen, hangend aan haar tepels door de kamer lopen. Haar jongen waren nog blind, hadden nog niets van het leven gezien.

Als ik een amateurtentoonstelling zie dan gruw ik. Wat een afschuwelijk werk toch. Uit zo'n groep doe-het-zelvers krijg je nooit klanten, ze maken het wel zelf en hoe!

Die zelfbevrediging moest verboden worden, als iemand toch de penseel durft te pakken, gewoon zijn stoute hand eraf hakken. Na lang dubben ga ik verder aan mijn gestreepte 'Dut' of aan een arm met tatoeëringen, met sentimenteel 'moedertje' erop, of een schip met bolle zeilen met Marie op de voorplecht.

Voor zulke schilderijen moet ik een maand uittrekken en niet vlak voor ik naar Parijs ga, eraan beginnen.

Een gebogen arm met sproeten en een blauwe diep ingedrongen onder de huid liggende tekening van een hart.

Mijn 'Hart' ging me ineens weer boeien, wordt een goed schilderij.

Noem dat doek maar 'Tulp', dat is toch geweldig, een titel die er niets mee te maken heeft, waar niemand iets van snapt. Ik doe dat gewoon, een strijkijzerstillevens noemde ik 'Stoomboten', een drieluik verticaal met een zelfportret noemden de kinderen, 'Mamma die uit elkaar kan vallen', dus dat werd de titel. Zo is het ook, allemaal stukjes van mij, dus oppassen dat het heel blijft. Jij ziet er trouwens op iedere foto ook anders uit. Kafka zei: "om een gezicht te leren kennen heb je 1000 foto's nodig".

Als ik wakker word ben ik altijd benieuwd hoe ik er uitzie.

Voedertijd, ik haat die duif, ik heb hem lief. Wat moet ik doen, doden of vrijlaten, doden door vrijlaten, weggeven aan een echtpaar zonder kinderen of aan de poes?

Deze week zei ik tegen iemand die op bezoek kwam, ze zou haar kinderen meebrengen en wat dia's kijken van Bretagne, "joh als ze vervelend zijn dan sla ik ze wel weer rustig." Ze kreeg iets stekends in haar blik en zei: "daar spreken we nog weleens over." Kunnen sommige mensen nooit relativieren, zie ik er uit als een beul, of wilde zij ook leuk zijn, kon ik weer niet relativieren? Zo krijg ik mijn 'Dut' nooit gereed.

Collega, ik ben aan het optekenen. Wat denk je van een geheimzinnige inkijk? Ik dacht aan jouw tulpenstijlen-stampers en stempels? Weet je wat ik mooi vind, die anussen achter vrachtwagens. Dit lijkt er straks iets op, een mooie gestreepte, niet verroeste aars. Dit keer is voor mij de streep niet zo belangrijk, noch de vorm, ik wil het anders proberen op te lossen. Nieuwsgierig wil ik kijken of ik gekarteld, aangetast, verziekt kan schilderen, wel netjes, altijd keurig blijven, toch kierend, rafelig het linnen net zichtbaar, dat ik er bruin doorheen laat schitteren. De kleur moet aangepast worden aan het linnen, tegen het linnen gemengd. De stalen die ik nu uitgezet heb, bezitten een onechte vlotheid, het moedwillige ruwe hoort niet bij mij, beter dus om terug te keren naar een weg er tussenin of je neemt een ander stuk gereedschap, je zet de verf op met een mes of door een roomspuit, maar dan wordt het bakken in plaats van bouwen.

Een tentoonstelling is geen zaal met allemaal dezelfde doeken, er moeten contrasten komen en iedere eenling speelt daarin zijn eigen muziek.

Is Torpedo nou beter of niet? Straks zal ik het weten. Vandaag weet ik of Boymans de "Enige echte Marquis" heeft aangekocht. Ik zal juichen of wenen, straks werken met vleugelen of verbeteren doorstompen, van godverdomme ik zal jullie leren mij te veronachtzamen. De geldzaak wordt steeds knijpender, volgende maand moeten we een lening afsluiten om de belasting te betalen. "Spreiden, meneer", dat deden we al. "Wij moeten met werkweek", "alles komt goed kinderen, het wachten is op mevrouw Hammacher". Anders moet ik de prikklok beroeren en mij schikken in een vroegtijdig uitgewaaid schildersbestaan. Vaarwel atelier, daar ga ik konijnen in fokken en in de bijruimte zet ik schapen.

Natuurlijk ga je geen lesgeven of ander werk zoeken, solliciteer je naar een maagzweer? Bloeden moeten we toch, doe dan ook het werk dat je het liefste doet, zolang je niet van honger omkomt.

Wat goed, een konstruktie om boven je schilderij te kunnen steunen en kreunen. Wat dat betreft ben ik zo onhandig, ik zou wel een opdracht kunnen verstrekken aan een ontwerper en kunnen uitleggen waarom en hoe ik het wil.

Kinderen schamen zich vaak voor de buitenwacht, "kinderen zijn burgerlijk", zegt Mulisch, maar ik trek me er niets van aan. Even een voorbeeld uit de praktijk, in Frankrijk stond G. buiten te werken met een opgerolde zakdoek om zijn voorhoofd, ontbloot bovenlijf boven op een heuvel. Heel de bodem was bedekt met vellen papier en hij aan het werk met grote spalters, een hele serie in zijn hand en overal borden met verf. Ineens kwamen van alle kanten mensen toestromen, knielden voor hem, maakten foto's, filmde, het was spectaculair. Onze kinderen kropen beschaamd weg, zaten allemaal achter mij, onder een boom bij de ezel. Als iemand mij benadert, kijk ik zo vuil dat ze zo weg zijn.

"Bah, wat stelt papa zich aan".

Van fouten leer je je vak, schilderen is toevalligheden bewust leren gebruiken, stomigheden achterwege laten, oplossingen zoeken, emoties ombouwen tot schilderijen.

Achteraf is het beter om nergens te hangen, dan slecht gebracht te worden. Iedere kunstenaar die zijn werk uitleent heeft recht op een goede plaats. Als je thuis iets ophangt zoek je een wand, waar het werk het best tot zijn recht komt. Als iemand je die goede plaats niet kan bieden, dan moet je weigeren. Jean Leering zei tegen mij, na mijn tentoonstelling in de Krabbedans, "dat was niet goed gebracht, Har, ze hadden beter moeten kiezen, sterker moeten brengen."

Zeker weet ik dat het voor ons kleine zelfstandigen beter is om in een galerie te hangen die voor zichzelf, dus ook voor ons werkt, dan in openbare instellingen, zoals stichtingen, verbouwde molens, culturele centra, gemeenschapshuizen, opgedirkte monumenten, waarvan het c.a.o. personeel geen enkel zakelijk belang heeft bij het tonen en de verkoop van het werk. Uiteindelijk exposeren we om te verkopen, verkopen we om te kunnen blijven werken.

Nathalie, zorg voor goede lijsten, ik liet mijn eerste werk zien uitgerold met mijn schoenen op de hoeken. "Joh, dat moet je netjes glad in een map doen, dan pas tonen", zei een man niet groter dan één meter vijf. Dat geloof je niet, hé? Wij hadden een schilder tot vriend van die grootte, zo hoog als mijn doeken van 100 bij 70 met latje.

Opmerkelijk dat we zo vaak gelijktijdig over dezelfde onderwerpen schrijven. Ik ben erg blij met alles, de gedichten, de aardige foto, lekker dun papier. Ik zal voor jou mijn atelier fotograferen, niets zal ik weghouden, zeg maar, vraag maar, alles komt... Nou, gedisciplineerde vrouw, ik heb mijn atelier gefotografeerd, zal er een aantal vergrotingen van maken en 'jou sturen.

Groen-blauw wil ik nu gaan gebruiken, deze luxe wil ik hebben, verkopen doe ik toch niet, straks mogen ze mij begraven onder mijn grote 'Markies', mij toedekken met mijn tulpendoek, zo zou ik het kunnen noemen, een ode aan jouw tulpen. Alles heeft met alles te maken of je een tulp ziet, een kier, er jongensheuvels of damesbillen bij denkt, de natuur heeft voor iedereen wat Nat. Goed wat je zei over erotiek in dat interview, dat was een gezond stukje. Heel plezierig voel ik me nu, blij en zonder zorgen, schilderen is de beste medicijn.

Fijn dat je me nooit houdt aan mijn uitspraken, ik houd me er ook niet aan. Dit vrije uiten, het weer herroepen is heerlijk en sanerend.

Even het doek rechtop gezet, het werkt wel zeg, giftig blauw straalt van het doek af, best lekker eens even kleur bekennen.

Een lokale kleur kiezen is op de realiteit geënt, deze kleur niet. Ik wil naast dit werk nieuwe wegen zoeken, mij letterlijk en figuurlijk in de kleur verdrinken, er met één sprong in ten ondergaan. Naast dit schilderij kan niets anders hangen, mevrouw Hammacher zei, dat 'Gebold Geel' altijd een eigen schot kreeg, zo hoort het ook. Al het andere moet je langs de natuurlijke weg van de muur afknallen, zo'n hel en lelijk werk maken, dat de mensen met zonnebrillen op, met lasbrillen schichtig langs het werk schieten. Fluoriserende kleuren, hel bol- bliksemkunst. Nathalie, jammer dat ik de brief al heb, moet ik weer zolang wachten, nee hoor, ik kan hem herlezen zo vaak ik wil.

Waar vandaan ik ook kom, waarheen ik mijn schreden zet, zijn argwonnende ruzieachtige oog volgt mij op al mijn wegen. Kom ik in zijn ren dan fladdert hij angstig omhoog, dondert tegen het glas of gaas, plenst in het bad. Een wild dier, een gekooide vogel. Ik heb zijn ruimte schoongemaakt, het water verfrist en gekeken hoe zijn hongerkuur hem beviel, Sandberg! Die witte gedomesticeerde trippelt heerlijk rond, eet haar kropje vol, trekt zich van dit wilde beest niks aan. Het is al vier uur, nog steeds geen bericht van Boymans, ik blijf toch doorschilderen, desnoods in het geniep, mag jij ze alleen nog zien, maak ik ze verder voor niemand meer.

Ik kom dik terug van de kunst, als ik dit jaar niet met een enorme sprong uit alle onkosten spring, mij eindelijk kan redden, dan zal ik alsnog mijn werk opvoeren (aan de honden) tot ongeken- de hoogte, een aantal aandachttrekkende exposities houden, de wanden laten beven onder mijn ruiten, strepen, scheuren en deuren, blijft het dan nog lauwtjes, dan verbrand ik alles en houd ik echt op met dit vak.

Nou moet hij de boom in hoor, zo kan het niet langer. Ik zal zijn krop nog een keer overdadig vullen en dan... Hij is zo schuw, gepakt wordt hij niet. Als ik hem loslaat, dan heeft hij kansen genoeg om te overleven, overleeft hij niet dan is dat, schuld bestaat er natuurlijk niet, iets dat buiten mij omgaat.

Als jij schrijft, hand erop, dan maak je mij blij.

Het durven denken, doordenken, met je gedachten spelen, een vraag opwarmen, wegleggen en na een hele tijd weer opnemen, omgooien en opnieuw overdenken, het verwerken van zo'n gedachte is belangrijk. Iets geheel nieuw durven zien dat is creatief denken. Een groen houten huis is een keet, dus een groen houten huis is lelijk, daarom heb ik ons huis bruin geschilderd.

Jij met je verhalen over gekleurd ondergoed, ik heb trouwens een onderbroekje in de kleuren van je markies, gele oker met witte strepen, 'Het slipje van de Markiezin', het zou een mooie titel zijn voor een lopende band film die ze tegenwoordig maken.

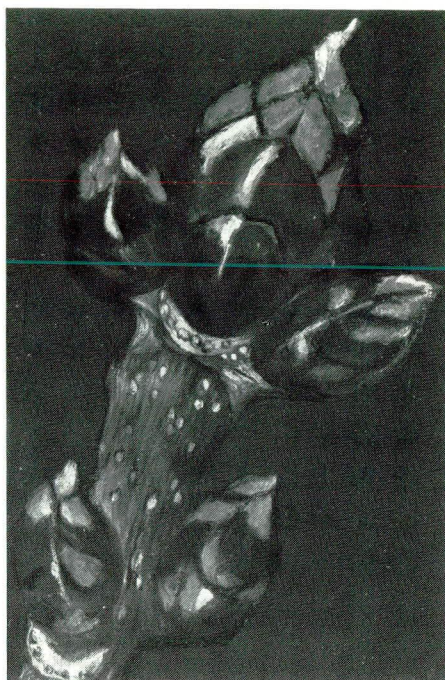
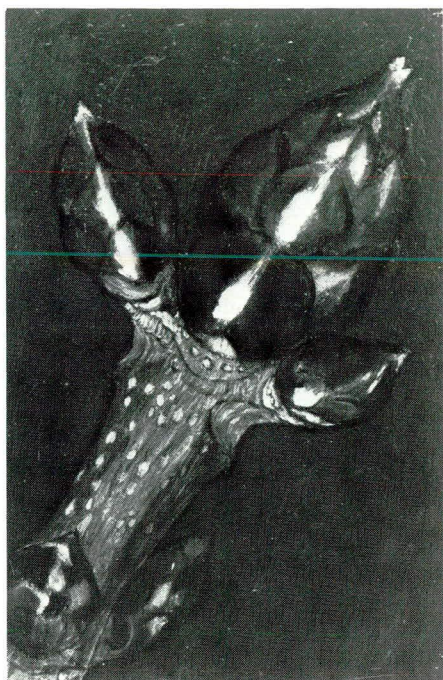
Men vindt mijn zeegroene zo hel en verblindend. Ze zeggen het niet, maar ik merk het aan: "hou je die kleur zo fel Har?" Heerlijk om dan te kunnen zeggen, "natuurlijk". Want ik wil felle doeken maken, een weerspiegeling van wat ik nu beleef, agressieve doeken worden het, opgevuld met opgekropte uitvliegdriften, ik popel om er witte strepen in aan te brengen. De ergste felheid neemt dan af en voert de spanning op. Zulke kleuren zijn het aftasten van het nog net toelaatbare, hoe ver mag ik gaan? Wanneer is het nog kleur? Wat mag niet, wat wel? Wat nog net? Dit kan denk ik nog net, maar verder nee.

Voor de kamer is het al niets meer, te opdringerig, de ogen verblindend, het netvlies verziekend. Bij ons is alles ingesteld op een wat krachtig doek, witte muren en genoeg ruimte eromheen. Ik leef niet in meubelen maar tegen wanden, net als een vlieg.

Ik heb zin om hard te gaan werken aan mijn asfaltserie, eerst moet ik nog een aantal gegevens opdoen langs de weg.

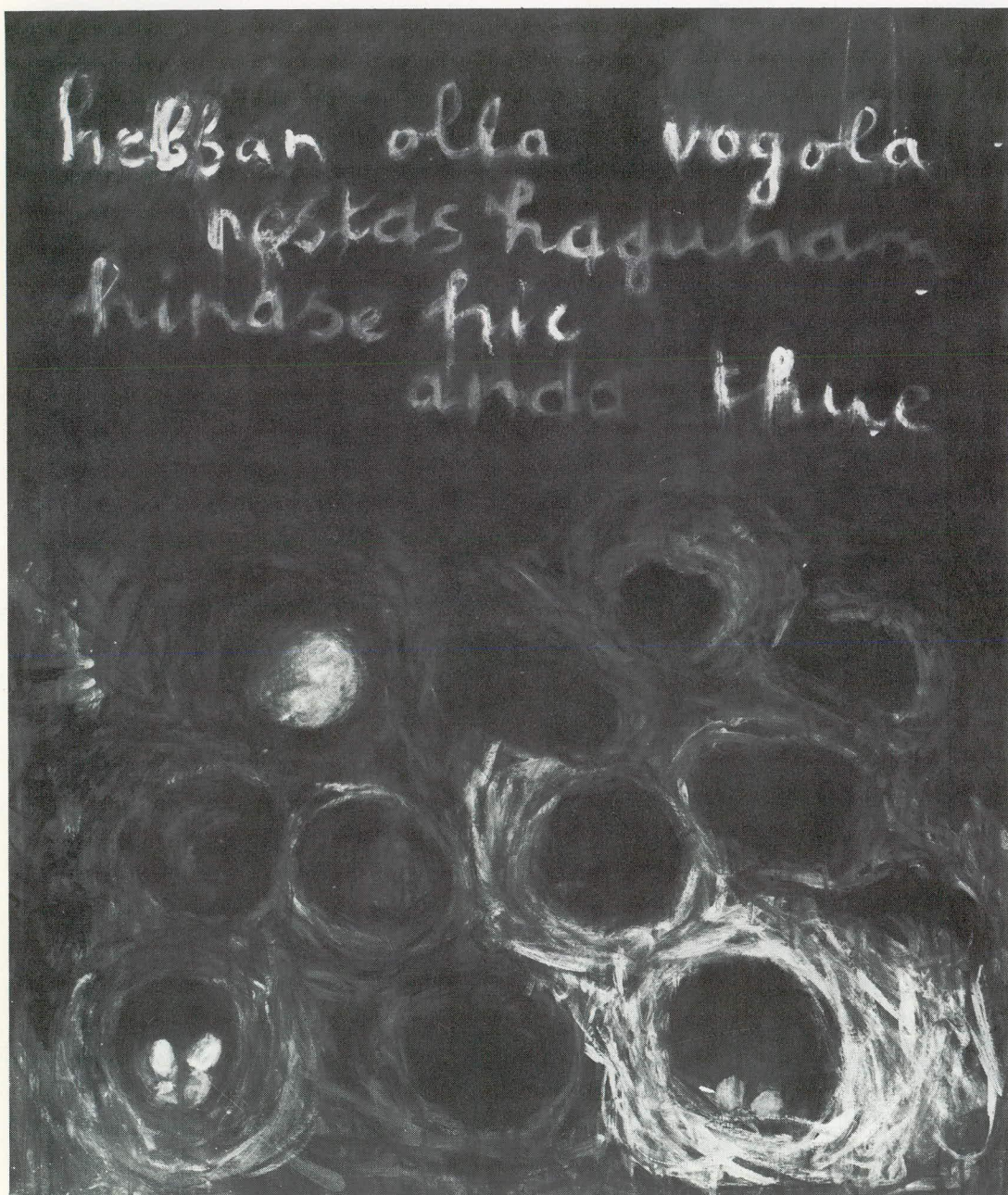
"Net of we een kind wegbrachten", vertelde Jeanne Verwey, toen ze het over een schilderij had. Nou mijn kinderen zijn me heel wat meer waard dan mijn producten, mijn mooiste schilderij is nog maar de schaduwkant van mijn kinderen, mijn honden zijn al meer. Mijn doeken mogen mij niet op mijn hart trappen, iets dat kinderen dagelijks doen. Toen Beertien, onze hond eens blij in de auto sprong, gleed ze als een harige zwabber het beeld van mijn doek.

Doif is niet veel meer, ik heb hem enkele dagen laten vasten. Hij bleef vrolijk trippelen en ik zei: "hé, Sandberg, jij eet zeker als ik niet kijk". Ik hoopte dat ik gewonnen had, dat hij zich bij het zelf nuttigen zou neerleggen. De drift om te ontkomen aan gevaar wordt steeds feller, wat moet ik nu doen? Hij verslapt zienderogen, ik heb hem nu drie dagen geen vocht toegediend, hij kan niet eens op zijn plankje vliegen, eergisteren nog met gemak.

' Kastanjereeks' 4 van de 5 fasen, 49x32 cm, 1975-1977.

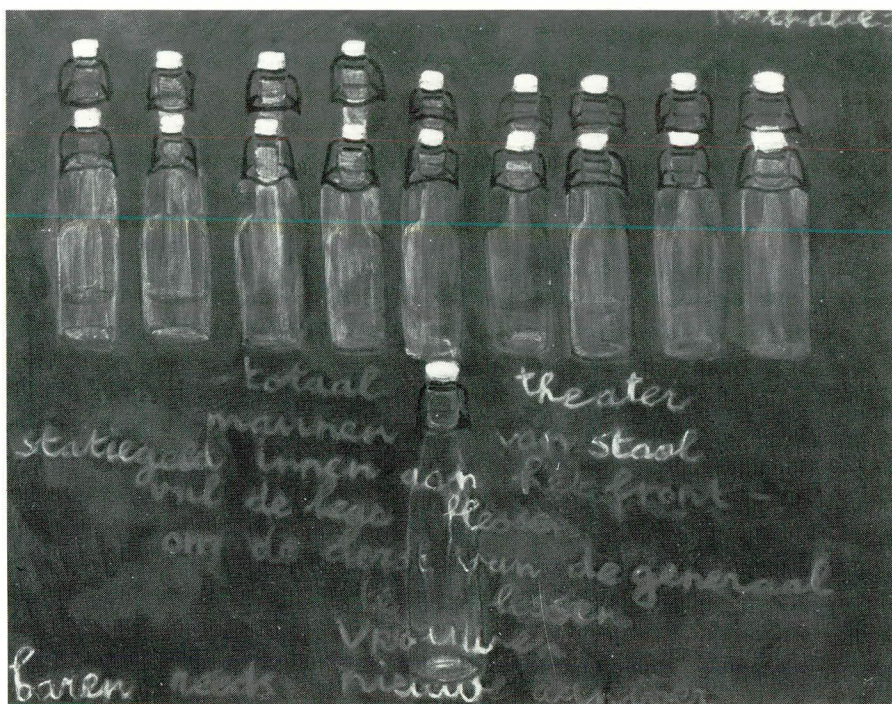
Nathalie van den Eerenbeemt.

'Alle vogels hebben hun nesten behalve jij en ik'. 100x80cm, 1974.

(Eerste nederlandse gedicht). Eigendom van Har Sanders.

Nathalie van den Eerenbeemt.

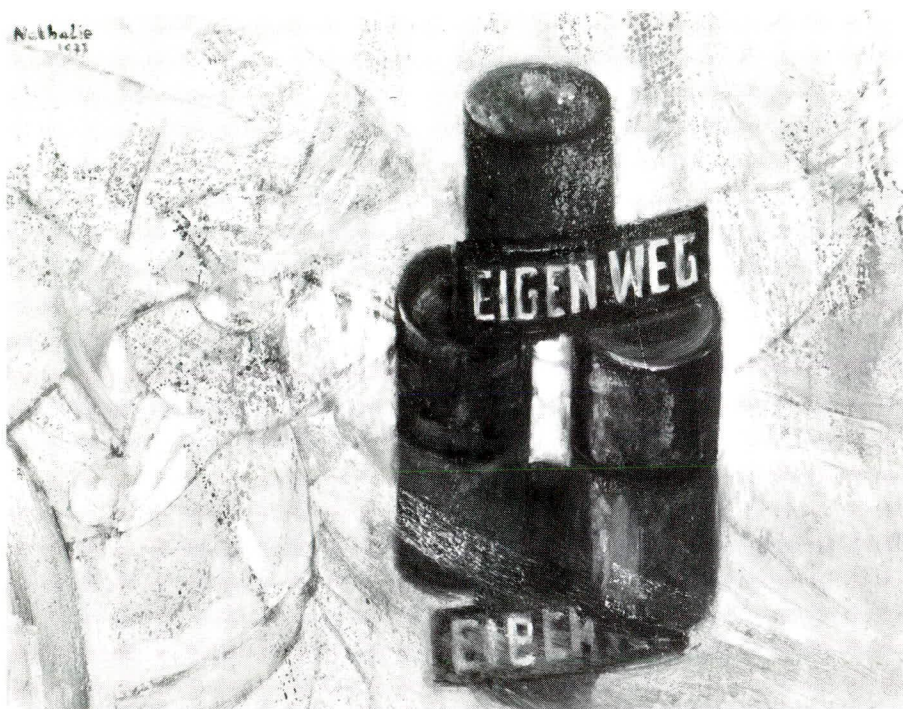

'Totaal Theater'. 80x100cm, 1974.

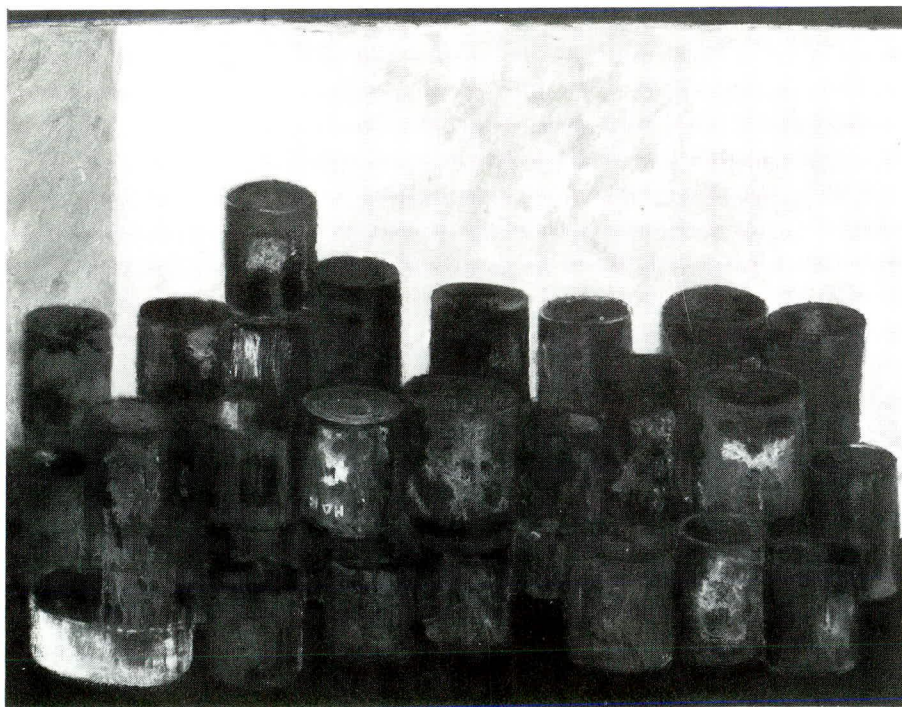

'Niek in zijn uitgebloeide tulpenbloes'. 80x100cm.1976.

Nathalie van den Eerenbeemt.

'Verroest'. 80x100cm. 1977.

'Blijf blij met blik'. 80x100cm. 1977.

Nathalie van den Eerenbeemt.

Vannacht stop ik hem in een veilige kooi, met voldoende voedsel op de bodem, zodat hij overal gemakkelijk bijkan. Veel vertrouwen heb ik er niet meer in, zou ik na al die weken zorgen toch verliezen? Soms lukt dit voeren zodat ze weer springlevend kunnen uitvliegen, maar meestal help je ze om aan de kat gevoerd te worden. Hij is vast uit het nest op zijn achterhoofd gevallen, een achterlijke duif. Zijn moeder heeft het ziektebeeld herkend, nam afscheid van hem.

Lijsters en kauwen leven een poosje op de grond als ze uitvliegen, duiven kunnen dit niet. Komen die op de grond, dan gaan ze dood, vindt Har ze, dan gaan ze ook dood. Vandaag zal hij wel sterven, ik denk dat hij altijd een kwaal heeft gehad, een aankomende verlamming, zijn poten waren vanaf het begin al slap. Vandaag vond ik hem wat stil en afwezig in het hok, het voer dat iedere morgen volkomen verteerd was, zit nu nog korrelig en onverteerd in zijn krop. Het wordt niets meer, jammer.

Iedereen had mij gewaarschuwd nooit eieren die bebroed zijn uit te pellen, maar hoor je dan de klagelijke piep van een door de moeder verlaten kippenei, dan ga je toch weer voorzichtig pellen en houd je dan eenmaal zo'n piepkuikentje in je hand dan wil je verder helpen, zorgen dat het blijft leven. Die schalen zijn vaak te droog geworden, daardoor de vliezen te hard. Ik heb eens een ei gepeld waaruit ik een lief klein krielkuiken toverde, dat eenmaal volwassen nog jaren heeft gekraaid.

Ik hoor net op de radio dat Melle is gestorven, Doif slaapt nog, ik ga toch nog die twee schilderijen wegbrengen naar Amsterdam... Op de terugweg hoorde ik op de radio dat Lankhorst ook gestorven is en zojuist haalde ik mijn duif uit de ren, stijf en hard en op zijn zij gerold, een beetje vocht naast zijn snavel, Lankhorst en Doif, twee vredesduiven.

Wat fijn dat je weer aan het tekenen bent, dat is toch de natuurlijke notitie van een schilder, vind je niet? Dank je voor de gave tekening van de witte overlevende duif. Ik gebruik ook vaak mijn duim om even een toon erin te vegen, ook bij het schilderen is het een verlengstuk van mijn penseel geworden.

Ik schilderde die mus op een zwarte achtergrond, die zal ook moeilijk te hangen zijn. Voortaan hang ik zelf op of ga er-naast hangen.

Goed wat je zei over je huis, van een keet een huis maken door het een andere kleur te geven. Dat vertelde ik aan Niek, altijd dram ik over kleur, vind dat die vaak wordt onderschat door architecten.

Een kleur moet meteen opgenomen zijn, voeg je hem later toe, dan heeft dat konsekwenties, evenals beeldende kunst die naderhand wordt aangebracht in de architectuur. Ik bewijs hem ook dat de kleur verandert, aan de hand van dingen die hij zelf maakt. Denk maar aan je tegelschilderij, dat ene net andere tegeltje, dat komt door de kleur.

Het is maandagavond en ik ben je brief aan het inpakken, dan hoef je geen veertien dagen te wachten en heb je hem nog voor je naar Parijs gaat.

Leo Vroman is op de radio, een vrouw die ik twee jaar geleden ontmoette, belde op om me er op attent te maken. Indertijd schijn ik haar zo indringend over hem gesproken te hebben, erg aardig van haar. Als ik zelf ergens warm voor loop, kan ik anderen ook heel enthousiast maken. Vroman weet bij stomme dweperige vragen van mensen ook niet wat te antwoorden. Las je weleens iets van hem? Ik houd erg van zijn brieven en zijn poëzie, je kunt deze boeken altijd lenen van mij. Die verfijnde humor van hem zal jou ook wel aanspreken. Als ik in Rotterdam heb voorgelezen, stuur ik je weer de gedichten op, ook van Neruda wat ik in de T.H. voorlas, maar ik moet het eerst uit-tikken want het staat in de bundel van Jan.

Vandaag kwam mijn werk van de T.H. terug en ik ben blij het weer in eigen omgeving te zien.

Ik zit hier wat te mijmeren en breng je een laatste groet voor je de gleuf indondert, maar met een warme schildershand, want die heb ik als niemand hem afkapt tenminste. Nou wordt het echt tijd te sluiten, hoe gaat het met je 'Dut' en de 'Enige Echte Marquis', is hij nu in dat grote lichte museum?

Tijdens de narcose bleef ze als ik mijn hand op haar pels legde, rustig liggen, deed de dierenarts hetzelfde, dan sprong ze op. Hoe wist die hond nou dat het mijn hand was? Ze was ingespoten en geheel suf en slap. In Frankrijk werd ze erg ziek, de dag ervoor had ze nog achter een kudde koeien aangelopen, als een grijze schicht vloog ze er tussendoor. De operatie was niet geslaagd, de kanker had zich uitgezaaid en er bleef mij niets anders over dan haar uit haar lijden te laten verlossen. Op een mooie heuvel met wijds uitzicht heb ik haar onder een stapel stenen met veel mieren begraven. (met zorg voor de toekomst).

Een jaar erna heb ik haar schedel teruggevonden, geheel schoon-geknaagd, die staat nu bij Jeannette op de plank, genummerd naast Donkie, Paultje, Peter en nog meer huisvrienden. Ze heeft ook een plekje, nou ja, een plek voor mij gereserveerd.

Je hebt mij blij gemaakt, had ik dit geweten dan had ik klaargestaan in de regen op de hoek om de postman de brief uit zijn poten te rukken, er mee het atelier in te vluchten.

Laat iedereen maar doodvallen, alles wat ergert donderen we het atelier uit of niet?

Ik schrok gisteren van het werk van De Kooning, eerst vond ik het mooi van kleur, poëtisch zacht en toch helder. Maar toen ik mijn twee doeken ernaast zette zag ik zijn werk verbleken, verschromen, ze werden er stil en onderdanig van. Mijn schilderijen bleven toch eenvoudig, niets uit de hoogte, iets achteloos hingen ze tegen de muur, met beide lijsten op de grond. Ik vond het rot ze bij Cora achter te laten, iets wat ik zelden heb, want ik voel dat ik ze nimmer terug zal zien.

Aris helpt mij om Doif te begraven, ik heb er eerst voor jou nog een foto van gemaakt.

Morgen verder aan mijn 'Tulp', er uithalen wat er inzit, het belooft een goed schilderij te worden, schoon en zuiver, zelfs geen lijn die zich opdringt, toch genoeg dieptewerking en geheimzinnigheid.

Ik heb Dora, niets blijft er rotten, onkwetsbaar ben ik, schoon sta ik iedere dag weer op.

Ik zit inmiddels in een danig wiebelende trein, dan valt het niet mee een leesbaar handschrift te produceren. Het weer blijft bewolkt en ik wens je zon toe in Parijs, maar niet te veel hitte, in zo'n grote stad is dat afmattend. Heb je mijn brief bij verrassing nog op tijd ontvangen?

Ik droomde dat er ergens een textielcongres was in een groot gebouw. Jij had de gevel beschilderd met je 'Fijnste Bloes', exact zoals het schilderij is. De bloes vormde de gevel, de zakken konden als vensters opengeklapt worden, er zaten spelden in die de pennen vormden als sluiting voor de ramen, mooi hè?

Vrije kunstenaar, zeg eens eerlijk, wat een beperkingen toch. Angsten van dit mag niet, dat mag wel, liever niet zo, maar wel op die manier. Dit is geen schilderen, dat is grafiek, dat is geen grafiek, dat is schilderen. Gooi al die kul maar overboord, van mij mag alles, pak maar wat je kunt gebruiken. Techniek is een verlenging van je mogelijkheden, maar laat de techniek je ook weer niet op je kop zitten.

Ik ben een impressionistisch schrijver, een buitenschrijver, ik pak direct en geef dat door. Moet je net zo schrijven zoals je schildert? Als je op een bepaalde manier schrijft, noteert, opneemt, registreert, moet je dan ook zo schilderen? Ik ben als buitentekenaar-schilder begonnen, ik ben nu een atelierschilder geworden, zou ik dan toch weer moeten gaan schilderen zoals ik dat eerst deed? Direct bedoel ik, geen gezeur, een forse ontlading. Misschien zit ik al jaren onnatuurlijk te verfijnen op dat linnen, terwijl ik een ruwe kwant behoor te zijn, leef ik op de meest verkrampde manier, krijg ik daar die koppijn van? Of zou ik straks ook een binnenschrijver worden? Eefje blaft, ik hoop in godsnaam dat er geen bezoek is, ik zit net zo lekker te praten met jou.

Als je als vrouw wel iets presteert, zeker als je een gezin hebt, heb je nauwelijks verweer. Leg je uit hoe je het klaarspeelt dan is het eigenlijk een aanval op diegene die het vraagt en het dus niet aankan.

Ik hang wat in een zitzak in de galerie, mijn werk hangt ook en best goed, zowel wat ruimte als wat licht betreft. Het is een lange bovenzaal in een groot pand, een wand met drie kleine schilderijen en daarnaast een reeks van vijf prenten. Achterin is een erker met twee kleine wanden, waar de twee grote schilderijen hangen, deze keer met goed licht en eerst strak bijgespannen. De etsen van mijn boek liggen onder een glasplaat. G. laat haar nu zijn dokumentatie zien waar ze om vroeg. Het is een trage, chaotische vrouw die zich te jeugdig kleedt en zich niet naar haar leeftijd maar naar haar kleren gedraagt. Ik voelde meteen haar reserve ten opzichte van mijn werk en vroeg het haar op de vrouw af. Ze was al over het picturale heen, zij wel.

Als ik stel dat ik geslaagd ben als beeldend kunstenaar zou dat een eindpunt suggereren, waar ik hopelijk nog niet aan toe ben. Ik ben in beweging, heb het gevoel dat ik in de juiste richting zit, namelijk de mijne. Er is maar één weg en dat is mijn eigen weg, die ik alleen kan ontdekken door mij zelf te ontdekken en mijn eigen mogelijkheden te onderzoeken, met het risico van tijd tot tijd op mijn bek te belanden.

Ik ben nog vol van het kerkhof op Mont-Martre. Daar vond ik achterop de grafzerken zulke mooie cementbladders. Niet van die nauwelijks zichtbare aantastingen, nee aanvretingen, gebarsten lagen, ik heb er honderden foto's van gemaakt. Ik sprong van graf op graf, wipte langs halfverwilde katten en vond een jong blind poesje, dat vanonder een grafsteen wankel wegliep. Ze had rode oogballen zonder binnenwerkje. Als ik wat afdrukken heb van die graven stuur ik ze op, het poesje heb ik niet willen kiekeken, ze was heel pluizig, ongewassen en grijsgestreept. Ik ben gewassen thuisgekomen, heb gezien wat ik allemaal nog moet leren, ook hoever ik reeds ben. Want zeg eens eerlijk, kijken we niet met metende blikken de zalen in? Het blijft een vergelijkend onderzoek. Ik heb bij Monet de dode plekken gezien, maar ook zijn knapheid, ik heb genoten van Renoir, vooral van twee tuin-
doeken, waar de zon warme plekken toverde op het zachtrose van de huid.

Er liep weer een volkje rond, meteen de fles aan de mond, met flodders en fladders om, praatjes en gekus. Toen kreeg ik pas goed de pest in, nog geen prijslijst, geen namen, geen nummer-tjes en madame zelf nergens te bekennen, een half uur later was ze er nog niet, ik werd steeds kwader. Ik nam de gedich-ten van Neruda mee, voor jou ook een exemplaar en ik vertrok. We voelden ons net twee stoute kinderen, die spijbelen en wa-ren fijn op tijd thuis na een vermoeiende dag. Ik lees niet kost wat kost voor. Als de gastvrouw niet eens de exposan-ten en gasten ontvangt, niet achter je werk staat en een andere exposant achter de rug kraakt, dan is het voor mij afgelopen.

Ik bewonderde Marquet om zijn knappe handschrift, het zuiver neerschrijven van vlakken, moeiteloos bijna. Juist omdat het moeiteloos aandoet is het goed. Georges Braque was weer nieuw voor mij, alles mooi afgewogen, ook handig om een zwarte ondergrond te kiezen, dat bindt mooi. Iedere schilder heeft toch bepaalde zwakheden en gewoonten die je steeds terug ziet keren. Zelfs Rembrandt in zijn etsen ontkwam daar niet aan. Mattisse heerlijk blij en versierend werk, Vuillard, daar bemin ik 'Vrouw in bed' van, zo afgewogen, met zo weinig zoveel bereiken. We hebben gezwalkt door het Louvre, paleis vol schone kunsten en lelijke mensen. Vanaf een bordes, de blik op een zee van volk schrok ik van de grote drommen om de Mona Lisa, met fototoestellen, dat mag tegenwoordig, joegen ze onze schoonheid de stuipen op het lijf. Ik kon er verdomme niet eens dichtbij komen, misschien de enige die haar begrijpt. ('Mona Lisa, Vice Versa' 1970).

Het is voor mij van belang ook de mannelijke eigenschappen in mezelf evengoed te ontwikkelen als de vrouwelijke, ze te doen versmelten om vollediger mens, dus kunstenaar te zijn.

Groepen japanners liepen net als ik met een notitieboekje. Volgend jaar hebben ze het Louvre met alles wat er in is nageschilderd in Japan staan. Bij Monets waterplanten vond ik dezelfde groep weer terug, in nette zwarte pakken, rap en snel kijkend met slimme koppen, noterend, collega's van ons, ik was blij ze weer te zien, beter dan die toeristische blufkoppen met zonnebrillen op voor Mona Toetje. Het Louvre is kolossaal, vooral die mooie oude beelden met draperieën daar word ik koud van, dan krijg ik heerlijke rillingen. Ik geef snel wat beelden door, negers, mooie lange mannen met kinderlijke gezichten en heel kleine hoofden, de straatschui- mers, gekke oude wijfjes, mannen glunderend met een hand vol mussen of duiven, zelfs de houtduiven waren hier tam. We kwamen een travestiet tegen, wit geschminkt met een grote rode mond, pruik op en onder haar/zijn rokken vreemde dunne kuiten, een nachtmerrie/hengst, werkelijk waar. Een man op een bank zagen we met een mes een weggegooid blikje leeg-krabben, een groepje clochards hing met zijn drieën tegen de metrotrap, ze gooiden hun lege flessen op de roltrappen. Mooie vrouwen, leuke gekleurde straatvegers, die langs de gorgelende goten met een wollen muts op hun zwarte kop, met bezems de straten keerden. We hebben een orgelconcert bij- gewoond in een kerk in St. Germain des Prés. Nu mijn eerste film uit de tank halen, ziet er goed uit, onder het schrij- ven ontwikkel ik de films, ik ben een geweldenaar, ik kan al- les.

Trouwe schrijver vanmorgen geen brief bij de post en al lopend over de markt was ik excuses voor jou aan het bedenken om me- zelf te troosten. Thuisgekomen was er een grote koker met een wiekend engeltje erop die gevleugeld alles kwam brengen en heb ik het beheerst en netjes uitgepakt, die verdomde nietjes tar- ten iedere nieuwsgierigheid en ik ben ondersteboven Har, van de schitterende prent en het portret van je roseroodvingerige duif, arme Doif en ondanks alle drukte en je reis ook een fijne brief, wat lief.

GASTOPINIE KUNST IN THE

Wat mogen wij als Eindhovenaren toch dankbaar zijn, dat we een hogeschool in ons midden hebben. Heel ons geestelijk klimaat gaat erop vooruit, we hoeven nu niet te teren op het verkeer met gewone burgers, maar zijn gezegend met de inbreng van academici en studenten in allerlei richtingen: de T.H. als smeltkroes van ideeën en nieuwe inbreng op allerlei gebied.

De cultuur wordt een warm hart toegedragen en de creativiteit speelt dan ook een grote rol in de vrijetijdsbesteding, getuige de aanzienlijk uitgebreide expositie van medewerkers en studenten van onze eigen hogeschool. Dat het peil en de smaak van de spontane medewerkers bedroevend beneden elk niveau is, valt natuurlijk wel te betreuren. Je gaat er dan ook met kloppend hart en klamme handen vandaan; maar we zijn op de goede weg, gezien de enorme plaats, die deze expositie in het hoofdgebouw innam.

Wat lastig nu, dat er nog een expositie van professionele kunstenaars tussengedramd moest worden, maar geen nood, er is nog wel een galerij over, waar muren zijn om iets op te hangen.

En dat is nou zo jammer, want deze expositie was wel een jaar tevoren besproken, maar door alle activiteiten, was het ons helemaal ontgaan, hoorden we in de wandelingen. Maar gelukkig vonden we nog een ijverige medewerker, die nog net een dag voor de opening even tijd had om alles te „hangen“.

En zowaar, alles hing op tijd, maar hoe!? Zwarte, grove, glanzende geglazuurde, zwaargevoegde achterwand, afgewisseld met een stuk betimmering, wat schotten hier en daar en klaas is kees.

Nou is het wel jammerlijk, dat heel genuanceerde en subtiële doeken niet tot hun recht komen; te meer niet omdat er een plens t.l.-licht tegenaanvalt (tenslotte zijn we lichtstad, nietwaar?), waardoor je nog net de glans ziet van de vernis, die er toch zo mooi mat uitzag op de wand, maar nagenoeg niets van het toch zo zorgvuldig gemaakte schilderij.

Bovendien moet je eerst wat gebruikte servetjes e.d. van de objecten verwijderen voor je rustig kunt kijken. Het vervelende in dit geval is, dat het hier niet om vrijetijds-mensen gaat, maar om mensen die dit vak, hoe raar dat ook klinkt,

moeten hanteren om van te leven, nog sterker het is hun leven. Nog een nare bijkomstigheid is, dat het deze keer om een driedelig doel ging, dus voor de betrokkenen van driedubbel belang.

1). een overzicht te geven van alle kunstenaars in Eindhoven (dat zou interessant kunnen zijn voor de bevolking)

2). de jaarlijkse aankoop van de gemeente Eindhoven.

3). de keuze voor de Biennale in het van Abbemuseum.

Zou het toch niet de hoogste tijd worden, dat „Studium Generale“:

1). zich bezint voor het aan zoiets begint?

2). zorgt voor een adequate ruimte, met rustige wanden en de juiste verlichting?

3). zorgt voor deskundig personeel, dat weet hoe kunstwerken moeten staan, liggen of hangen (eventueel een leerzaam project voor de afdeling bouwkunde, in overleg met de kunstenaars).

Tenslotte wijs ik erop, dat er talloze galeriën in ons land zijn, die een week uittrekken, om een expositie voor te bereiden, te hangen en verhangen, tot alles op de beste plaats hangt. Maar ja, voor deze mensen is het broodwinning, die kijken wel uit voor ze iets tegen de muur aan „pleuren“.

Veel plezier met de vrijetijdsbesteding en bedankt voor de plaats, die ingeruimd werd voor onze plaatselijke kunst.

NATHALIE VAN DEN
EERENBEEMT

beeldend kunstenaar

9-6-'76

Er zijn mensen die zijn bloed wel kunnen drinken! Heel veel me!

Vanmorgen een antwoord van Studium Generale van de T.H.E., zo kleingeestig, dat ik daar weer op zal moeten reageren om niet laf te zijn. Owee als je kritiek hebt op zo'n heilig instituut. Het ministerie stuurde een briefje dat het kapt van mijn leren etsboek is beschadigd, nou dat weer, ik voel me rot, Har, doe je eens ergens aan mee, blijf je niet in een hoek zitten, gaat alles nog fout ook. Ik ben extra blij met je vriendenzenning, dat troost me, je hebt gelijk, de klappen dreunen altijd een tijd na.

In de hongerwinter hadden we een spichtige kerstboom, versierd met muizeladdertjes, gevouwen door Corrie en Piet. Die boom stond daar zo hopeloos armoedig, geen lichtjes, amper naalden en het behang in vellen naar beneden, gaten in de vloeren, schaars licht door de klep van de houtkachel gestookt met jathout, ik moest het halen, Bob moest zagen. Hij was mager en lang, ik klein en dun. Ik jatte alles wat ik te pakken kon krijgen, brak zelfs eens bij iemand de vloer, de schuifdeuren en naderhand de trap weg zodat de man die net naar boven wilde in zijn huis, mij vroeg: "hoe kom ik nou boven?"

Omdat het mes aan twee kanten schrijft en we allebei jeugderinneringen uitwisselen, ben ik van plan alles van begin af aan vast te leggen en dat apart te nummeren, wat vind jij ervan? "Spreek geheugen, spreek" door de jungle van herinneringen. Ik hoop echt dat de 'Markies' in Boymans komt, kan ik hem eens op gaan zoeken, ik vind het een fijn museum. Ik ken de wordingsgeschiedenis, de maker van het doek, de 'Markies' met heel zijn hebben en houden.

Zulke strakke broeken vind ik ook waardeloos, een zakdoek kan er niet meer bij. Ik vraag me werkelijk bij de mannelijke kunne af, waar ze het allemaal laten. De natuur moet zijn loop hebben, meneer Sonneveld. Ik vroeg het eens aan een dokter, die zei dat men er impotent van kan worden, alles wordt in de kiem gesmoord.

De duif van de burens zit altijd voor ons badkamerraam te bliken en te koeren en of ik al roep, "kijk voor je", hij blijft rustig zitten. Hij zal zo wel opgevoed zijn, zonder gêne en gordijnen. Nou ik niet hoor, als je op de stoel in de badkamer stond om afgedroogd te worden, mocht je niet met je gezicht naar de spiegel staan, maar andersom met de voorkant naar de chinees, een prent met een schele vent, die ook nog lachend zijn tong uitstak.

Zijn kerkhoven een schildersafwijking? Jij schrijft erover, ik heb ook mooie dia's van graven en kerkhoven. De mooiste graffoto die ik ooit zag, maakte Harry in Amerika: een verwilderd grasveld, twee scheve eenvoudige stenen tussen het hoge gras, op de ene staat 'wife' en op de andere 'husband'... Naar zulke bijeenkomsten ga ik wel, heb alle brochures en tekeningen bekeken, tenslotte moet je je eigen leefmilieu verdedigen en beschermen. Bovendien is dit een van de weinige interessante wijken in Eindhoven. Nu willen ze een racebaan midden door het hart van de wijk aanleggen, desnoods ga ik er met de kinderen voorliggen.

De krant heeft mijn antwoord aan de T.H.E. geplaatst, het begint op een feuilleton te lijken.

Maanden ben ik met de microscoop bezig geweest, vermoeiend werk, één oog dicht, zoeken naar het mooiste stuk en meteen vertalen in verf. Laag over laag schilderde ik transparant de structuren van vezels en ziekten, zelfs een acute blindedarmonsteking en een prostaat zat erbij, het zijn twaalf panelen. Die reeks is nu afgerond en ik wilde ze bij elkaar houden op een groot paneel. Ik zag in Frankrijk 'savonds op de weg een verkeersomleiding, met lopend vloeiend licht werd dat aangegeven, ik hoopte dat te kunnen gebruiken voor mijn paneel. Ik ben niet technisch, dus heb ik een werkgroep in het leven geroepen met technische mensen. Toen de uitvoering van dit idee te duur bleek, zijn we overgestapt op kubussen met lampjes erin, 'microkubuslichtkijdkdozen'.

Kunst en THE (3)

Ook na het antwoord van Hans Hofman (dit blad van 15 juni) blijven er enkele misverstanden, die uit de weg geruimd moeten worden.

1). Als hij meent, dat de accommodatie van het S.G. niet optimaal is voor exposities, zou hij daar de consequentie uit moeten trekken, door er geen meer te houden, mits er niet aan bepaalde voorwaarden is voldaan. Dat het anders kan, bewees de meubeltentoonstelling van de bouwkundeafdeling, die door kleine ingrepen de ruimte meer mogelijkheden gaf. Onder deze mensen is kwaliteit genoeg aanwezig, die beter in eigen huis gebruikt zou kunnen worden, zoals ik al voorstelde als alternatief.

Dat er een week aan het inrichten besteed zou zijn, is zonder meer een onwaarheid, twee dagen ervoor waren de kunstwerken nog tegen de wanden in de hall gestapeld en we hoorden van een medewerker, dat hij in een dag alles alleen zou moeten hangen en zetten.

In mijn eerste brief, heb ik om het „persoonlijke“ er buiten te laten, niet vermeld, dat een van mijn schilderijen duidelijk van deze stapeling te lijden heeft gehad, het doek heeft daarbij enkele butsen en plooiën opgelopen, die er niet

zaten toen het werd gebracht. Ik belde onmiddellijk de heer Vossen, die me naar Hofman verwees, hij bevestigde ook, dat het werk erg slecht hing. Omdat ik liever zelf het doek in orde breng vanwege de kwetsbaarheid heb ik er geen werk van gemaakt. Het moet van de spelatten gehaald worden, natgemaakt en opnieuw gespannen worden, met alle risico's van dien, in de hoop dat het bijtrekt.

3). Nu kom ik bij het laatste en meest precare punt van deze zaak: de expositie van de TH-bevolking, die inderdaad, daar blijf ik bij, beneden elk niveau was. Juist gezien het feit, dat ik daar wel een waardeoordeel aan geef, wil zeggen dat ik ook amateuristische beoefening van creativiteit maar al te serieus neem en onterecht vind, dat Hofman spreekt van ivooren toren, integendeel. Waarom mag je daarbij niet uitgaan van kwaliteit en originaliteit?

Even een vergelijking op hetzelfde niveau: als men concerten geeft

GASTOPINIE

van amateurs op de TH (ik weet dat dat gebeurt), laat men ook niet toe, dat er iemand de vlooiënmars gaat spelen of op een instrument zit te stuntelen. Waarom vallen bij beeldende zaken ineens alle criteria van kwaliteit en techniek weg? Juist omdat ik niet in een ivooren toren zit en niet wil zitten, neem ik dergelijke zaken hoog. Indien men naar buiten treedt met om het even wat, zal men naar bepaalde kwaliteiten beoordeeld worden.

Wat me trouwens opvalt in Hofmans brief, is de paternalistische toon, waarmee hij op mijn eerlijke, weloverwogen kritiek ingaat. Misschien zit hij zelf wel in een ivooren toren, in de geest van: die kunstenaars mogen hier toch hangen en daar moeten ze maar tevreden mee zijn. Ik dacht, dat in een instituut als de THE lang genoeg gevochten is voor inspraak en medezeggenschap. Van onze kant mag er toch wel voor kwaliteit gevochten worden?

Nathalie van den Eerenbeemt

16-6-'76
Hoe, jij bent de enige kunstenaar die een blijk van solidariteit heeft gegeven. De rest volhardt in kanalen, molken en stilzwijgen.

Ik loop door de schoolgang,roept een vriendin van haar,"kijk je mamma". Heel die troep draait zich om:"is dat jouw mamma, wat jong, hip zeg". Ze doet net of ze me niet ziet. Toen ze thuiskwam vroeg ik waarom ze zo vreemd deed,weet je wat ze zei? "Ik vond het zo stom dat ze allemaal zeiden dat je nog zo jong was, toen heb ik maar gezegd dat je ons dienstmeisje was".

Na het gebruikelijke marktavontuur pakte ik vanmorgen de groente uit en de postelein zat in...Sanders en zijn grote Markies verpakt, een feestelijke omslag, toch nog een groet op vrijdag. Krantenartikelen zijn relatief als ze eenmaal om de vis of de sla zitten, gezien het gelazer dat je ermee kreeg, dit als schrale troost. Mijn artikel is me ook niet in dank afgenomen, temeer omdat ik iets van amateurs heb durven zeggen en dat is pas heilig tegenwoordig. Nee, we moeten drie keer in het stof buigen als mensen in hun vrije tijd eens iets anders doen dan de auto wassen en in file naar een pretpark rijden.

Als ik niet schilder, dan mis ik mijn wapens, ben ik nergens, hoe ik mij nu voel? Een klungelaar, knutselaar, een verlopen Markies. Wat doe jij nu? Het is 21.30 uur, dinsdagavond? Zit je aan mij te schrijven,noem je toevallig ook de tijd, de dag, voel je je,ook buiten je werk gezet? Hoe is het afgelopen in Rotterdam en in Eindhoven?Iets verkocht,sukses gehad,dan schijnt de zon nog ergens. Deze zomer wil ik weer gaan tekenen, ik houd op met dat schilderen, ik zal zorgen dat het geen kunsttekeningen worden, nee notities, verhalen, illustraties van de reis. Of geheel niet van de reis, van de kook zal je bedoelen, dat ben ik ook.Als ik zo door blijf emmeren dan wil je mijn brieven niet meer lezen.Ik zal blij zijn als jouw brief komt, ik heb een etslap liggen, ik wil toch mijn leven lang niet meer etsen, ga ik het toch doen dan is die lap allang opgevreten door de motten,wil jij hem hebben?

Als ik er langer over nadenk vind ik het heus zo gek nog niet. Verbeeld je dat ik daar een wat steviger financiële basis mee zou kunnen leggen. G. zou wat ontspannener aan zijn opdrachten kunnen werken. Desnoods begin ik met enkele uren per week, om zelf de techniek ook meer meester te worden. Het komt steeds meer in zwang, in België kan ik zo beginnen. Op de fiets naar huis moest ik er ook weer om lachen, ik kan nooit eens iets vrijblijvend doen. Als ik daar kom rol ik mijn mat uit en concentreer me zo goed mogelijk op de yoga-oefeningen, als het uur om is, rol ik mijn mat op en ga naar huis. Zelden vraag of zeg ik iets, uitgerekend mij wordt gevraagd om instructrice te worden. Neem nou eens aan dat ik het doe, dan is de konsekwentie intensiever trainen, wat mijn eigen welzijn ten goede komt, verder theorie, anatomie, dus ook voor het vak goed. De schaduwzijde is natuurlijk weer de tijd, toch weet ik uit ervaring, dat hoe meer disciplines je hebt, hoe meer werk eruit je handen komt, want je deelt de tijd beter in, benut hem beter. G. sliep vannacht laat, had zoveel ideeën in het holst van de nacht, het zou goed zijn als hij die kon verwezenlijken. Hele projecten heeft hij in bed liggen bedenken, een combinatie van zijn vrije werk en de opdrachten waarmee hij bezig is...

Na verloop van tijd ging ik eens kijken met wie G. zo lang aan de telefoon was, zijn bouillon werd koud. Hij zat op zijn gemak breeduit te praten, hij hield de hoorn even aan mijn oor en ik hoorde voor het eerst je stem. Hij wilde mij de hoorn geven, maar ik vluchtte de tuin in, laf hè voor een goede vriend...

Ik mag toch vechten voor kwaliteit? Intensief wil ik leven, waarom nemen anderen je dat kwalijk Har, waarom meten ze, worden ze haatdragend? Zul je me verdedigen als het nodig is? Iemand moet toch in me geloven en de rest? Ach die ziet maar. Dat wil niet zeggen dat je me niet moet corrigeren, dat stel ik op hoge prijs. Rustig schrijvend denk ik, wat kan er nu nog gebeuren?

Een spin kruipt traag tegen de wand op, ik zou hem moeten wegwerken, ze bevuilen alles. Maar ik ga in dit hok toch een bedrijfje oprichten, paarden houden of ezels, die vind ik leuker. Alleen dat achterlijke, met de oren gespannen naar achteren, bek open, tanden ontbloot, wat voor een tanden, dan van onder die opgetrokken lip een walgelijk gebalk, zo afstotelijk, nee ik neem ook geen ezel, ik werk wel tegen de muur of leg mijn doek plat op de tafel. Pauwen dan, die roepen tegen de avond zo nostalgisch dat de dag goed was. Houd jij van de pauwenroep, of krijg je dan heimwee naar mij? Hoor je liever een cirkelzaag? Ik moet weg verdomme, achter dat gaatjesboard, mijn cabine in. Jij leert maar italiaans, spreekt engels, frans en ik krijg er geen taal in. Toch herken ik ogenblikkelijk het geluid van een roodborst of de winterkoning. Ik houd van die spin, hij zit al maanden hier, beweegt zich nauwelijks, hoogstens trekt hij af en toe zijn jas eens uit met de poten er nog aan. Soms komt hij een centimeter omhoog, zakt dan wat, een zeer bewogen leven is het niet. De voorste twee poten zijn steeds naar beneden gericht. "Waar denk je aan spin?" Veel zal hij niet denken, toch bezit hij alles om een goede spin te zijn. Als ik op hem blaas krimpt hij iets in, ontspant zich weer snel en continueert zijn reeds maanden geleden aangenomen houding. Mijn werk is weg, ik mis de aansluiting. Wat moet ik doen? Soms zie ik hier een diep nadenkend kauwtje zitten, mooi in de veren en nog erg jong. Eerst heb ik de honden binnengelaten, daarna geprobeerd of het te benaderen was. Ze bleef rustig zitten, toen ik haar in de hand had voelde ik pas hoe scherp haar borstbeen, hoe leeg haar krop was. Door de langdurige droogte krijgen de jongen middels de ouders, te weinig vocht in hun lichaam. Het voer is droog, zelf drinken doen ze niet, dus langzamerhand verdrogen ze, worden ziek en sterven. Ik heb ook dorst gekregen, ik ga koffiedrinken.

Ik rook wel en drink een stevig glas wijn, hijg niet, werk hard maar goed, niet goed dan, heb jij je zin, ik doe het toch. Ook rook ik wel eens een wilde spriet, wat een griet. Heb je weleens iets van Genet gelezen? Dat moet je zeker doen, dat heeft met Reve te maken, maar barokker, poëtischer, nog meer de zelfkant, een loflied op de immoraliteit maar zo prachtig geschreven.

Dit is weer een andere vogel, bijna een mens. Een kauw heeft zoveel meer, zit bijvoorbeeld met zijn snavel open te wachten tot je vlakbij bent, dan klapt dat werktuig met een snelle flits dicht. Het voer plakte wat, ze bleef heel dromerig zitten, haar snavel op een kier. De duif stopte ik dan met zijn snavel onder water, maar een kauw trekt slim zijdelings zijn kop weg. Kauwen dragen heel verstandig hun hoofd, kauwen hebben hoofden, ze trekken de nek in en kijken lief om zich heen. Moet je duiven zien, dom blijven ze met uitgetrokken nek zitten wachten tot ze geslacht worden, of vliegen zich vroegtijdig dood tegen de glaswand van de ren. Dan deze kauw, zij tast nu al het glas van het hok af, "hé, hier zit wat, een doorzichtige wand, waar ken ik die van, niet van moeders nest, misschien van de toren, ik zal maar goed uitkijken". Klein en schuchter zit ze nu in het grote hok, straks als ze mij schreeuwend verwelkomt mag ze los, komt ze geluidloos op mijn schouder zeilen als alles goed blijft gaan. Want meestal doe je dit voor niets, nou ja ik beleef er zelf ook plezier aan. Alleen al die grijze ogen, zelden zie je zo'n kleur, als ze volwassen zijn krijgen ze van die zilverwitte vlakken tegen de kop.

Die moeder staat als een oude hond voor de deur, één die een keer is aangereden en daar nooit overheen is gekomen. Laatst was ze boontjes in de voortuin aan het leggen, dat zie je zelden. In België zag ik vaak een voortuin volgepoot met aardappelen(fritten), maar hier hoogstens wat stoepgroente.

Ik lig lui in de hangmat, gaat de bel, ik loop achterom, niemand te zien, maar zie een tas aan de deur hangen, ik vlug de straat in om te kijken, niemand te zien. Erg lief, veel dank voor het etsvilt, de mooie enveloppe en prachtig die foto van Jeannette met een krans om haar hoofd, echt een hoofd om te boetseren, sterk en plastisch van vorm. Wat fijn dat je zo'n mooi graf voor me gevonden hebt, met palet en elegante dame, die op de tombe gevleid ligt, dat zal de muze dan wel zijn. We planten Rembrandt erop en alles is weer compleet, desnoods zetten we Picasso erbij. We slepen elkaar door alles heen, wat jij Markies, jij geeft me weer moed, werkzin, geloof in mezelf. Fijn dat je schilderij door Boymans is aangekocht, dat de 'Enige Echte Marquis' de woning heeft gevonden die hij had uitgekozen. Je stuk markies hangt hier en ik neem het mee als we in Boymans gaan kijken.

Ongemerkt stopte ik het boekje tussen mijn bloes in mijn broek, kroop in onze veel te kleine auto en kreeg daar mijn straf. Door het opgevouwen zitten, met dat harde karton in mijn broek, beknelde mijn mannelijkheid en moest ik mijn pijn geheel uitzitten, want achter de vitrage leefde de tandarts, die alles zou kunnen zien. Ik zal de 'Beknelde Ridder' weer terugbrengen en er dan bedankt inzetten, als ik het uit heb.

Nou of ik dat schilderij van Vuillard mooi vind, je begint me aardig te kennen, het is groot gehouden en toch heel intiem. Ik heb helemaal geen vaste regels om iets mooi te vinden, ik kijk, onderga en kies snel, loop meteen recht op bepaalde dingen af.

Eigenlijk zijn het de laatste tijd te babbelse brieven van mij, een te mager beeld van het beeldend front, maar in en na de vakantie wordt dat beter. Bovendien gaf je me de vrijheid ook over andere zaken te schrijven, of verveelt het je?

'Mijn oog van God'. 100x70cm. 1977.

'Gebroken'. 100x70cm. 1977.

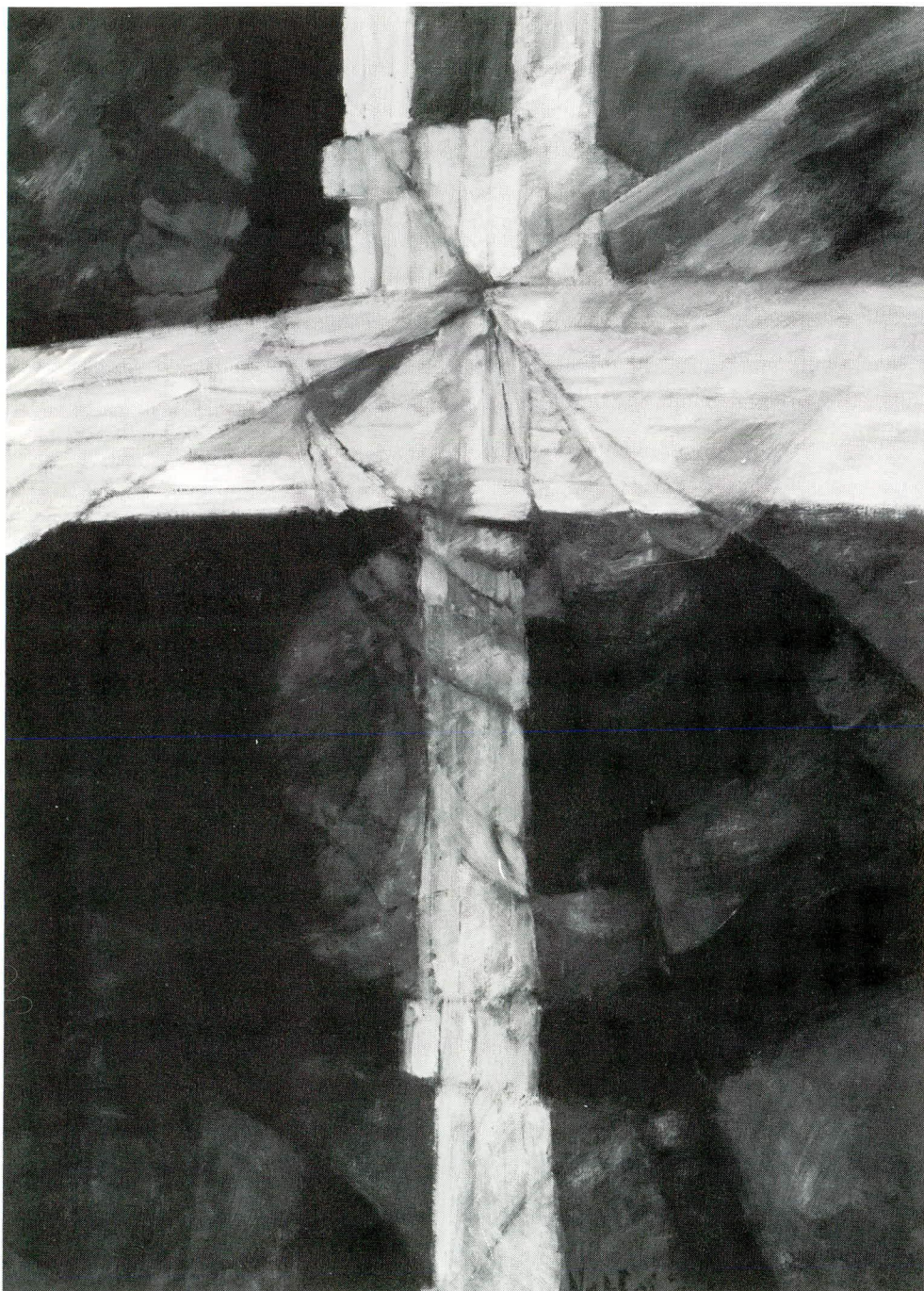

'Mijn blauwgestreepte kiel'.
100x70cm. 1977.

Nathalie van den Eerenbeemt.

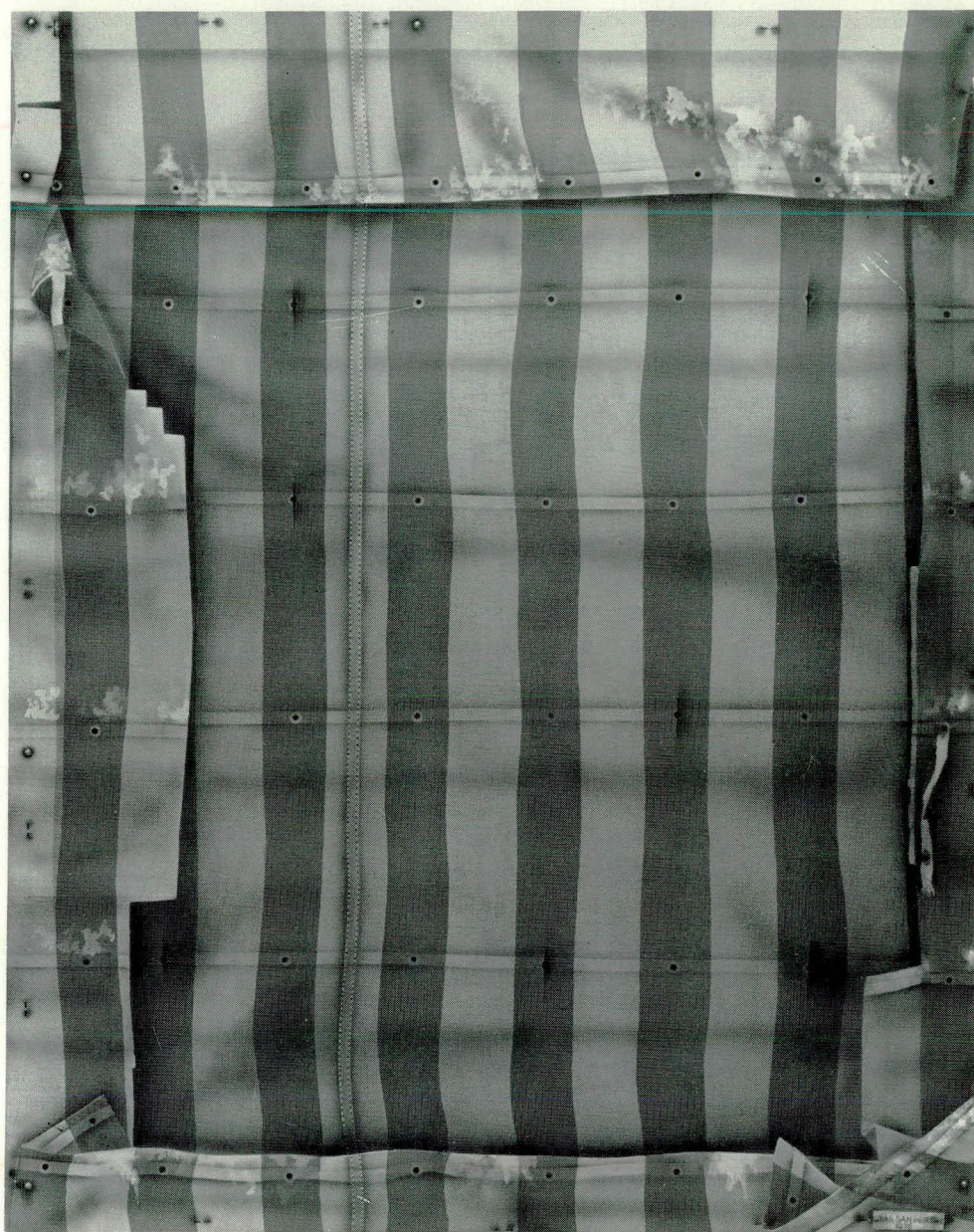

'Oktoberrevolutie' 50x40cm. 1976.

'Reflexie op mijn tuin'. 100x70cm. 1977.

Nathalie van den Eerenbeemt.

'Markies van Achteren'. 180x140cm.1976.

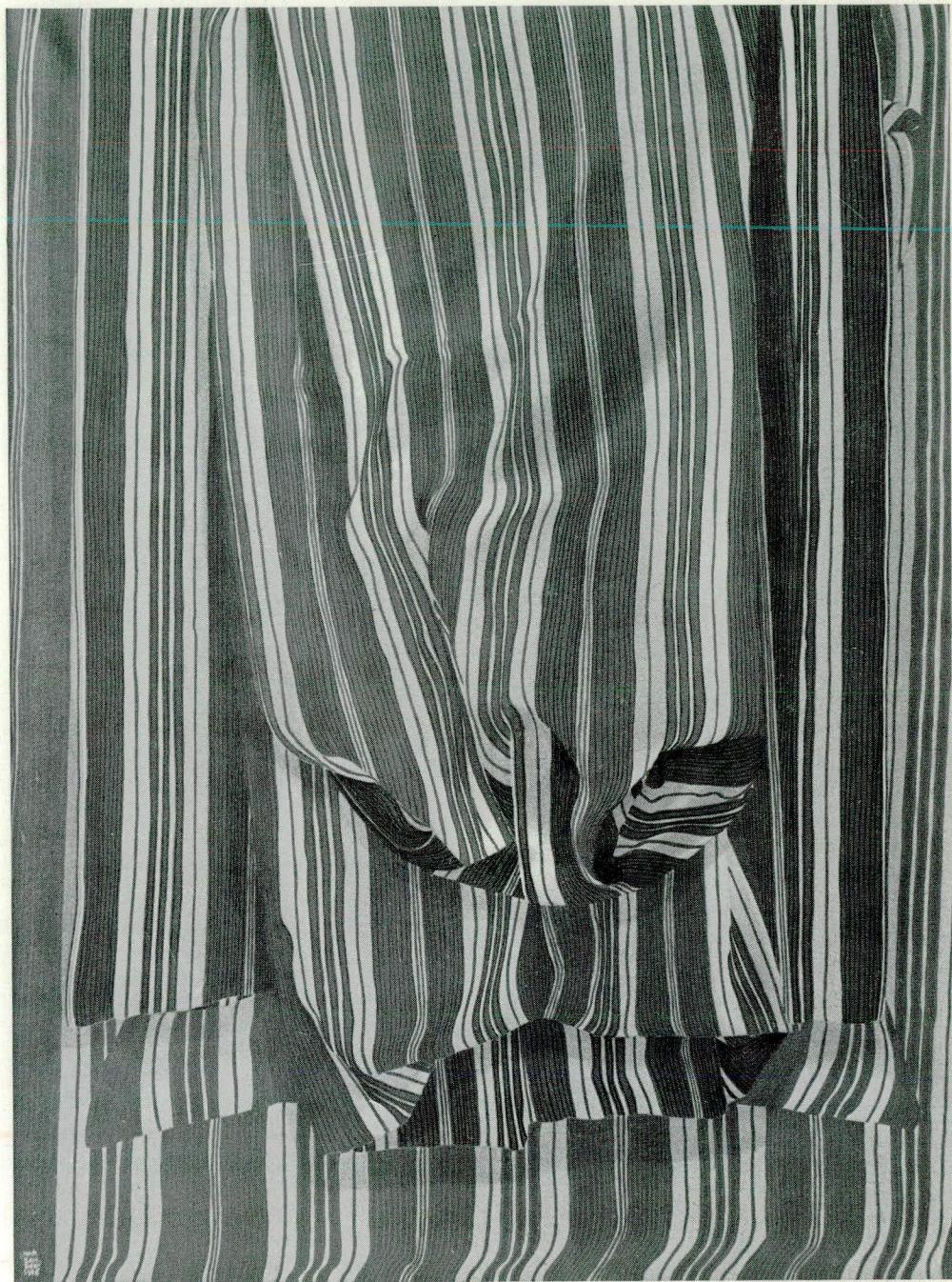
Har Sanders.

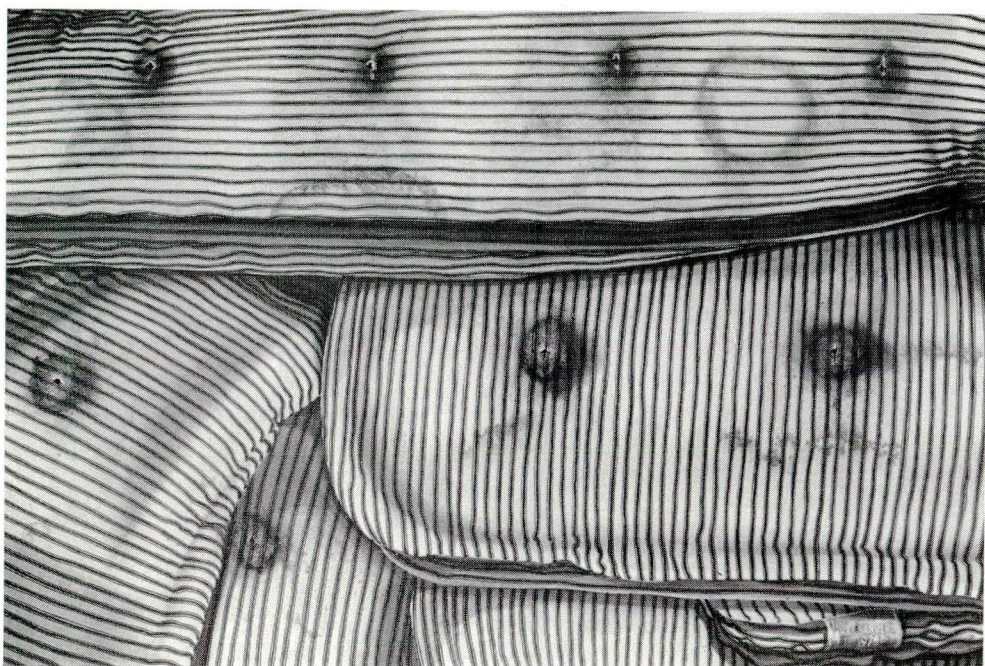
'Vorstschade'. 70x100cm. 1976.

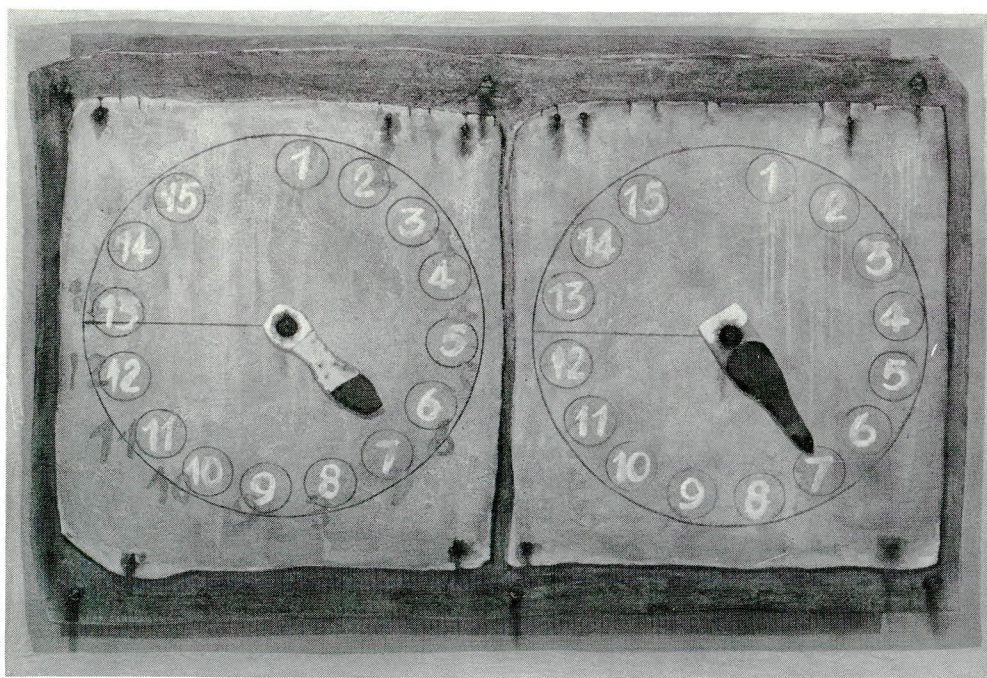
'Wit- Gele Kruis'. 140x180cm. 1976. Eigendom van Mr. William Bowmore, Austr.
Har Sanders.

'Sloopwerk'. 140x100cm. 1976. Eigendom van Provincie Noord- Brabant.
Har Sanders.

'Doorgepieste Matrassen'. 100x140cm. 1975. Eigendom van Thieu en Marijke.

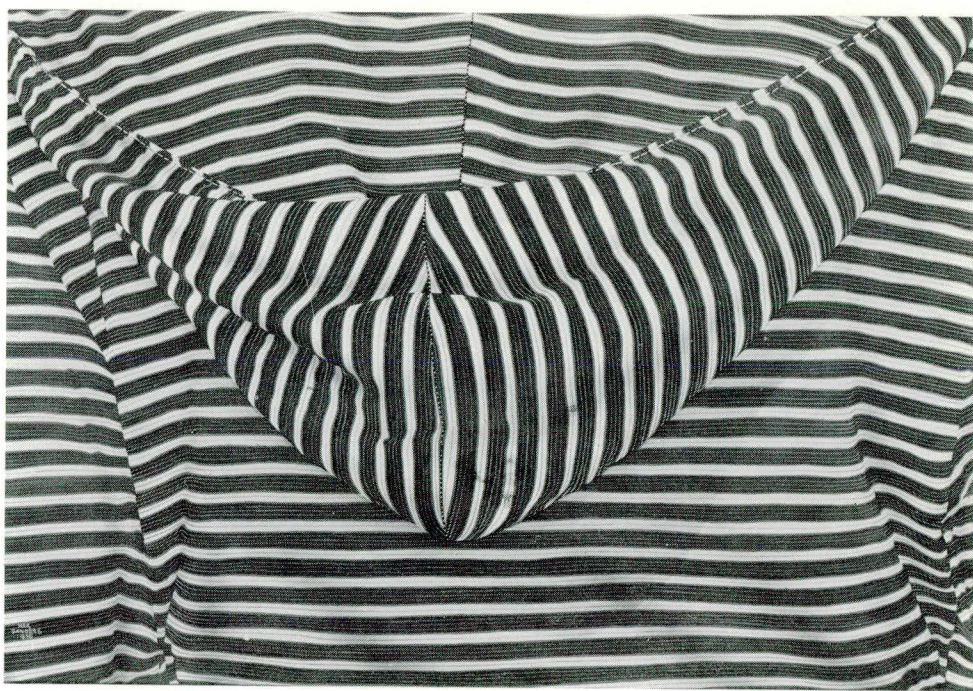

'Klokkespel'. 100x140cm. 1976-77.

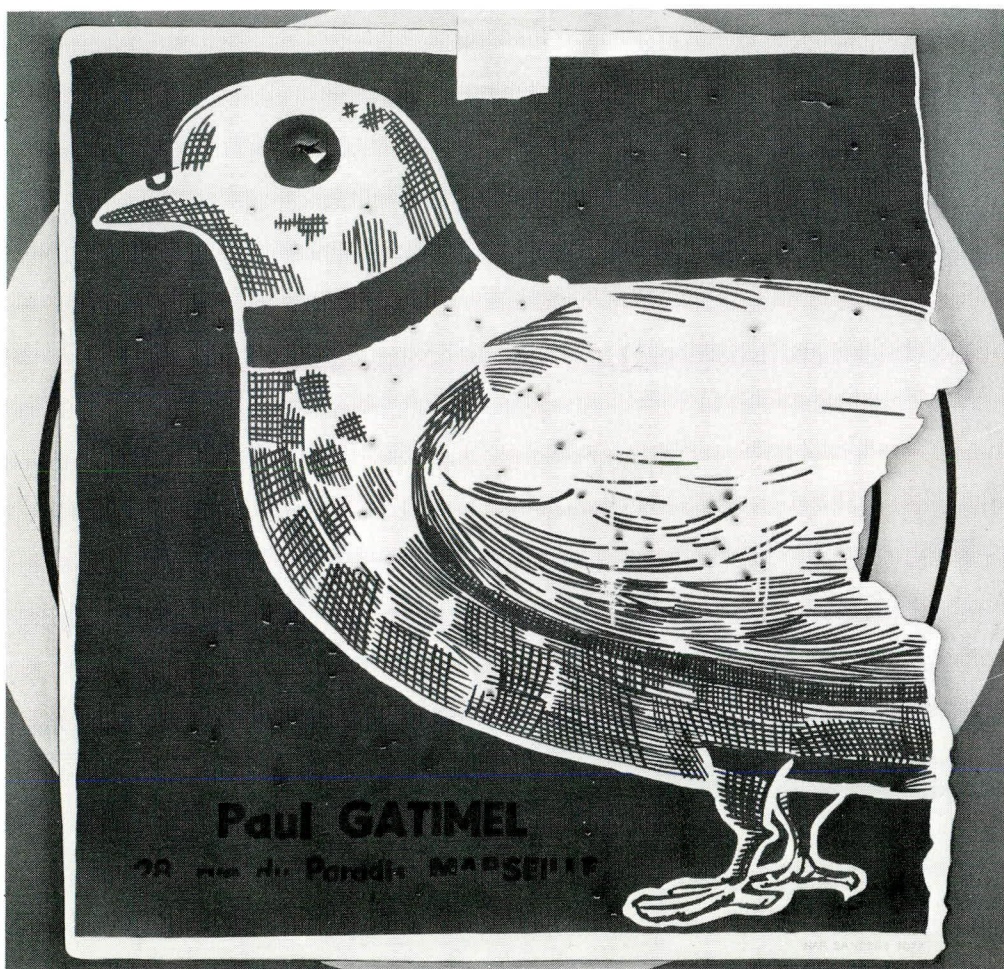
Har Sanders.

'Hemd van Achmed'. 100x140cm. 1977.

'Keerzijde van Liek'. 100x140cm. 1976.
Har Sanders.

'Doorgestoken kaart'. 100x100cm. 1977.

Har Sanders.

Gisteravond nog lang doorgewerkt, het voorspel op de vakantie noem jij dat. De boekbinder is geweest en we moesten gisteravond alle drukken en tussenbladen met vloeipapier keurig op stapeltjes klaarleggen. Als we over een maand terugkomen zijn de tien kleine boekjes keurig in leer gebonden en kunnen ze naar de tentoonstelling toe. Het zijn plant-aardige - erotische plaatjes met tekst erin verwerkt.

'Het ondeugende paranoia Nathalie zakboekje', staat op de titelpagina.

'Sneeuwvitje' wordt voltooid in plexiglas. Voor de expositie in Drimmelen heb ik kleiner werk van de laatste tijd, alles moet nog verzorgd worden. Denk niet dat als ik thuis kom van 'een maand op het land', dat ik me de luxe kan permitteren me meteen in het atelier terug te trekken, nee bergen vuile was en een stoffig muf huis, alles in orde maken voor het begin van de scholen, boeken halen, schriften, agenda's, gympakken, alles moet weer startklaar zijn. Ik ga je brief boordevol informatie nog eens doorlopen en als ik niet overal diep op in kan gaan, is dat geen gebrek aan belangstelling maar aan tijd. Ik blijf toch over bepaalde dingen doordenken. Ik heb een apart schrift geopend voor 'jeugdzaken' en hoop er in Frankrijk aan te werken. Tezijnertijd krijg je er iedere keer een aflevering van, misschien is het wel een soort psycho-analyse voor me, het een roept het ander op. Je hebt het wakker geschud en als zoiets aanslaat bij mij, blijft het hangen, wil ik het ook grondig aanpakken. Je maakt prachtige foto's, och het schildersoog neem je overal met je mee. Mijn graf hangt voor me, ik wil er vast aan wennen...

Toen jij twintig was, liep ik niet vrolijk met krijtjes rond, maar lag een half jaar plat op bed met een ernstige nierontsteking en vocht weken voor mijn leven, een heel belangrijke periode voor mij van bewustwording.

Voor de dorstige kauwen heb ik gaten gegraven, daarin vlei-
de ik stukken aardekleurig plastic, deze onopvallende poe-
len heb ik gevuld met wijwater en bosgeur met waterpest.
Heel ondiep, want ze zijn zo dom om ook weer te verdrinken.
In het bos liggen tientallen lijken, het moet regenen, an-
ders sterven er veel meer. Ik heb er vandaag al 15 gevon-
den, een emmer vol. Alles is droog, zelfs de torren.
Over torren gesproken, er zijn ook mensentorren, wezens
met een hardschalige schedel. Picasso had zo'n schedel,
Paul Citroen heeft er een, Jan van Heel en Harry Buckinx,
allemaal langlevers, gepantserde vriendjes, die Anthonie
Kok van Verwey, oom Dirk, geen schilder maar wel met die
harde bedekking, zwemt nu nog op zijn tachtigste jaar en
is nog lang niet moe. Een model van mij, glad als een aal
van boven, hechte bovenbouw, oud van jaren, maar fietst
en wandelt nog als een jonge vent. Je hebt ook van die dich-
terlijke kaalkoppen, mannen met een vlassige ring haar in
de nek, vlokkige gevoelige mannen, Herman van Veen, Chagall,
op reeds jeugdige leeftijd leggen deze mannen hun opperkleed
af, terwijl een aanzienlijke hoeveelheid blijft hangen om
de zijkanten en de nek te versieren. Er hangt een wolk
van vlas rond de schedel. Die spekhuidigen kennen derge-
lijke fratsen niet, doen niets geen moeite er nog behaard
bij te lopen, snoeien alles glad weg. Geen haar, dan ook
echt geen haar, nou ja uit hun bloes. Er is nog een groep,
die blijven kammen en neervleien. Zij slaan de schaarse ha-
ren van geheel rechts, of links, naar geheel links of
rechts. De scheiding zakt per jaar, belandt soms boven het
oor. Zo suggereren ze dat ze er nog knap behaard bijlopen,
maar in wezen zijn het reeds onthaarden, horen ze al bij de
spekhuidigen. Voor de gladschaligen zijn ze te zacht, voor
de meer dichtertelijke types te hard. Ik vind dit een moeilijk
invoegbare groep, het zijn handige meest zakelijke mannen,
of zie ik dat niet goed? Zijn er jou gegevens bekend, ver-
strekt door het bureau: ' Haar of geen Haar, Kammen maar.'

In een kleine donkere winkel ga ik expres schriften kopen. Deze winkel wordt beheerd door twee broers, met de toepasselijke naam Van Haaren, de oudste broer heeft zijn kruin helemaal achter in zijn nek, dus wat op zijn kop ligt, zijn eigenlijk uitgegroeide nekharen. Vanwege mijn verhaal bezorg ik hen klandizie. Heb je hier enige houvast aan?... Misschien heb je gelijk dat de achtergrond te donker is, maar ik kan het niet meer veranderen. De overgang van lijf naar achtergrond is heel subtiel, de belichting moet optimaal zijn. Ik gebruik zelden zwart, maar deze keer heel bewust, zwart, niets, een gat. Mijn onderwerpen wil ik trouwens terugbrengen tot bijna niets, dat wil ik, als het schilderij maar iets is. Ik weet best dat het wolken zijn die weer optrekken, toch kan het heel remmend werken en kan een ander je net dat stootje geven dat je nodig hebt. Ik vroeg je om kritiek, dan wil ik echt weten hoe je erover denkt, dat heeft niets met afbreken te maken, tenslotte wisselen we uit. Als we mooi weer gaan spelen heeft het weinig zin. Zeg maar gerust hoe je het vindt zonder al die inkledingen, als ik overtuigd ben, verander ik toch niets, twijfel ik, dan kan het zeer positief werken. Als we elkaar op fouten wijzen, staan we sterker tegenover de buitenwacht.

Het lijkt me een probleem dat je iedere keer een andere techniek moet hanteren om een bepaald resultaat te bereiken, houd je dat vol? Ondanks dat vind ik je werk toch van één adem, dan denk ik aan het Van Abbe. Die verscheidenheid van technieken is jouw specifieke verworvenheid, het gegeven waar je mee kunt werken. Toch schuilt er een gevaar in, vooral het te amerikaans werken, dat zou juist die warme ademtocht ontkennen. Persoonlijk zou ik dat betreuren, omdat je alles kunt maken, zal je heel gericht moeten kiezen. Ik ken, ook na heel lang nadenken niet, geen andere kunstenaar die zoveel verscheidene technieken hanteert.

Onderweg houd ik je van alle plannen op de hoogte, het vertellen kan ik toch niet laten. Nog nimmer ben je mee op reis geweest, dit jaar neem ik je mee, in de auto, in de tent, nou zeg, aan de maaltijd, in ons huis, overal mag je mee naar toe, iedere dag vertel ik je iets. Ik zal de doorslagen sturen, of heb je liever zoals altijd de originele vellen? Van de originele kan ik dan een vakantieboekje samenstellen. Nu ga ik een nieuw lint in het haar van Door zetten, een reislint, tikt zij weer mooi zwart. Jouw werk vergelijk ik altijd met kamermuziek, mag dat? Ook als ik onderweg ben?...

Mijn kauwtje is dood, ik ging het hok in, vond haar angstig in een hoek zitten, nam haar in mijn hand, ze keek me nog eenmaal aan en blies haar laatste adem uit. Om deze vogel ook eerst te moeten fotograferen, nee dat doe ik niet. Zonet met spanning het pakket geopend, alles doorgenomen en gelezen, heel erg bedankt. Ik ben er wer.....werd weggeroepen naar Cora en kreeg te horen... twee schilderijen verkocht, allebei aan een verzamelaar in Australië, ik ben gelukkig, 'Hollands Glorie' en 'Pyama' kiezen het zeegat.

Ik ben het niet met je eens als je stelt dat vrouwen alleen uit geldingsdrang werken, dat doe jij ook, maar dat is niet voldoende. De geldingsdrang om je te manifesteren heeft met 't kunstenaarschap te maken, maar is niet gebonden aan geslacht, dat bestrijd ik. Natuurlijk ontdek je als je als vrouw gekozen hebt voor dit vak, dat je voor een dubbele problematiek staat. Alleen de authenticiteit is een uitgangspunt, van daaruit moet je werken of dat nu een specifiek mannelijk of vrouwelijk karakter draagt is niet belangrijk. Het onderscheid dat tussen zogenaamd mannelijke en vrouwelijke eigenschappen wordt gemaakt is mij dunkt grotendeels cultuurbepaald.

Ik kan nu moeilijk weggaan, we hebben zoveel geschreven, wat ga je hechten aan zo'n vriendschap, hè? Ik ben hier iedere dag mee bezig geweest, jij ook, dat steeds over en weer, dat is niet mis, nou ja ik stap maar op, ik moet nog hier en daar wat doen, ik ga nu maar. Gegroet en tot weerziens in Holland, je hoort vast nog veel van mij. Misschien heb ik van mijn stukje in de krant al spijt, wat was ik kwaad op die Hofman, zijn vertellingen vond ik niet mooi. Jij gaf hem er zo van langs, dat was al voldoende.

Nou Har, verdwijn, vergeten jullie niets? Denk aan de kranen, het licht, de vissen voeren, onze poes kent zijn automaat al, met zijn handje trekt hij potig de nootjes naar buiten. Heb je papier bij je, is de auto al ingepakt, zijn de schilderijen veilig weggehangen? Ik krijg nog één kijkbezoek, daarna stop ik alles in de kluis, nou daar gaan we dan, tot ziens (wanneer zullen we elkaar zien?) rijd veilig, kalm aan geen haast.

We zijn druk bezig met vertrekken en inpakken, maar worden voortdurend afgeleid door mensen die ons goeiendag komen zeggen en dan een hele middag blijven zitten. In Fondation Maeght in Vence zijn we drie jaar geleden geweest, er was een tentoonstelling van Malraux. Picasso was niet lang daarvoor gestorven en zijn weduwe kwam, eerst liep ze gewoon rond, ik dacht nog wat komt die vrouw me bekend voor, maar in een oogwenk werd ze omzwermd door opgewonden heren, alsof ze een koningin was. Iedere vrijdag wordt steeds meer een magische dag met ongeken- de kracht, dat houden we zo, als we uit Frankrijk komen, wat jij? Ik neem het Harboek mee, kan ik onder de sterrenhemel alles eens rustig overlezen, eventueel wat dieper op bepaalde zaken ingaan. Daar is geen telefoon, geen bel, maar stilte en de kre- kels. De cypressen als zwarte toortsen aan de rand van de appel- boomgaard bij het huis, met paden ertussen waar 's avonds roest- bruine slakken uit de grond omhoogkomen. Weet je nu waar het ligt, Eygalières? De proviand voor 2 dagen verzorgd, het huis in orde, schoon tot en met de kelder, allemaal het bad in, wasmachine aan, niets mag vuil achterblijven, we kunnen gaan, goede reis.....

9 November 1977.

Goede morgen Har, kwart over negen, natuurlijk te vroeg op het perron zoals alle mensen die weinig met de trein reizen. Mijn koffie heeft een voetbad en ik moet nog wat warmschrijven. Gisteravond heb ik een causerie van Han Jonkers over literatuur bijgewoond en zeer geanimeerd met hem zitten praten. Hij is geïnteresseerd in ons te verschijnen boek. Zojuist in de kiosk een boek uitgezocht voor G., die vergeten was leatuur mee te nemen. Als ik de hele dag zit te schrijven, heb ik liever een lezer dan een zwijger bij me. Het is een wat grijze miezerige dag, maar we zullen die toch voornamelijk overdekt doorbrengen. Om op boeken terug te komen, in zo'n kiosk is het voornamelijk bocht, libelleromans en blotebillenkaften, met een klein rijtje Gerard Reve, Wolkers en Carmiggelt en een verhalenbundel van Roald Dahl, die ik kocht vanwege de titel, 'Gelijk oversteken', die voor ons zo toepasselijk is. Aan mijn handschrift is duidelijk te merken, dat ik nu in de trein zit, een discipline erbij om me al schommelend duidelijk te maken en het leesbaar te houden. De informatiefolder van de musea vergeten, het begint al goed. Gisteravond was er nogal opgewonden discussie over de moderne litteratuur, mensen die daar zoveel op tegen hebben blijken het minst te lezen. Het is precies als met de afwijzers van moderne beeldende kunst, dat zijn ook de mensen die zelden of slecht kijken. We minderen vaart voor Den Bosch. Weet je nog die boot uit de achtste eeuw, die we opgesteld zagen in het museum? Een mooi beeld voor taal: de stevige ribben die de structuur vormen, de regels, opbouw van de taal. De boot stoer en toch sierlijk, die gevormd wordt door stijl en beeld, laten we al werkend steeds aan dat schip blijven denken, ondanks tegen- neer- hagel- golf- en slijtageslag hield hij het toch eeuwen vol en'de naden werden met mos gebreeuwd'.

De gewelfde ruimte waar het schip zich bevindt is op zichzelf een fraai voorbeeld van bouwkunst, maar door het enorme object blijft er weinig ruimte voor de ruimte over en voor het schip. Herinner jij je nog, dat we door een deur in de museumzaal plotseling in een schilderij van Lukassen stonden, een hardgroene trap met felblauwe wanden, of andersom? Een hele overgang na het vergrijsde verleden in het museum. De krakende zolders, waar we mochten rondwalen vormden een voor het oog van de bezoekers verborgen vlooiemarkt met oude meubels, troep, spinnewebben, houtkrullen en wat mij bijbleef, een heel oude 'vliegende hollander'. Zo klein van formaat dat ik me afvroeg welk dwergkind daar in gespeeld zal hebben. In de verte zie ik het verkeer razen over de grote weg, in de trein kan ik al rijdend schrijven, daarom koos ik vandaag deze vorm van vervoer. Een juffrouw komt langs met de koffiewagen, deze bittere kelk laat ik aan mij voorbijgaan, want het lepeltje schiet je daarbij in de neusgaten. Op een modderige wei zie ik kleine ronde zwarte leerachtige beesten rondwroeten, vreemd in een hollandse wei. Weet je nog die zolder waar ik de motteballen op de trap al rook en waar kasten vol oude kostuums hingen? Zeker van Mathilde, zei ik ontaktvol, want ze stond nog boven aarde. Die zwarte cape met sobere versiering zou goed bij mij gepast hebben. Voor jou zag ik een zeemleren jas met panden, mooi en aantrekkelijk van materiaal. Jij keek gulzig naar de geborduurde vaandels waar er vast wel één tussen stond die je grootvader heeft geborduurd, jammer de namen van de borduurders waren niet bekend. Half elf in Utrecht. Taxi... als een wildwestfiguur scheurt een souljongen, met 'pa en moe' op zijn hand getatoeëerd, naar de Maliebaan, waar we vriendelijk worden ontvangen door een donkere man. Door de spleet van een wit gordijn komen we in de hall en schrik je van je spiegelbeeld in lachspiegels, ik kies voor de lange slanke.

Er is een expositie van : 'Wat is werkelijkheid?', educatief? We zien wel. In de koffiekamer hangt een realistisch schilderij achter glas: ' Vision' van Robert Cottingham, een uithangbord van een opticien met de dubbele bodem van het woord visie. Ik heb voor jou een spoor achtergelaten in het kommentaarboek. ' De heer Sanders vermeldt:

" het vaaltterrein is nu waardeloos," 'stond ergens op een tekening. René Magritte is met zijn werkelijkheid overal aanwezig. Moesman zit met zijn ' lekkere tiet' op tafel, klaar voor consumptie met mes erbij. Een teken van Struyken, een poster van Freud 'What's in a man's mind?', met een vrouwelijk naakt in zijn hoofd. Je zou het kunnen interpreteren, wat vast de bedoeling niet is, als de geboorte van Pallas Athene uit het hoofd van Zeus, tenslotte komt daar onze cultuur uit voort.

Twaalf uur, koffiekamer Centraal Museum, twee vriendelijke dames bakken de tosti's bruin. Dwars door de parketvloeren kamers op zoek naar oude meesters. Ik koop een kaart voor je van een detail van een schilderij, dat we vorige keer in de kelder zagen, een jongen met een doek om zijn hoofd, zo geknipt uit een tijkschilderij van jou, 'Sloopwerk', alles heeft met alles te maken. Boven op de gerestaureerde zolders word ik weer aangetrokken door de groepsportretten van Jan van Scorel, helder en transparant geschilderd, als je goed kijkt zie je de potloodlijnen lopen. Het mooie blankglazen flesje trekt mijn oog weer in de vitrine vol scherven ,auw, van een vrolijke keuken door de eeuwen heen, archeologische vondsten. Op de historische afdeling hangen twee echte nanieven die aan Vivin doen denken, 18de eeuwse gebeurtenissen kinderlijk en fris geschilderd. De liturgische gewaden vallen bij nader bekijken zowat uit elkaar, maar getuigen van een rijke traditie, waarbij tijd, geld en materiaal geen rol speelden, kosten noch kijkers, noch nonnen gespaard.

Ik wil nog even terug naar de Maliebaan, stond lang voor een realistisch schilderij van John Kacere, een achterham van een gebronsde juffrouw. Ik vroeg me af waarom het zo bioscoopachtig aandoet, ineens wist ik het. Als jij realiteiten verbeeldt, door de uitsnijding en vergroting weer vervreemdt van de werkelijkheid, dan vergroot je ook konsekwent de structuur. Dit miste ik bij dat schilderij, het vel was glad, had hij de poriën vergroot geschilderd dan had ze een fraaiere huid gekregen.

De kostuumvitрины, ik kies 'n bruine hoed met een prachtige blauwe, van licht naar donker verlopende veer, mooie beige rijglaarsjes eronder. Ik zag schitterende geaquarelleerde modeplaten uit 1914 'Costumes Parisiens', in de zaal ervoor ontdekte ik nog oudere prenten van hetzelfde tijdschrift uit 1819. Ik schrijf geleund op een oud tafeltje, dat wankel blijkt en 'een luxe naaidoos', de suppoost waar- schuwt mij vriendelijk lachend voor instorting.

In het bezit van het Aartsbisshoppelijk Museum de laatst ontdekte Rembrandt, een jeugdwerk in felle kleuren 'De doop van de Eunuch'. Op de voorgrond krabbelde hij met de achterkant van zijn penseel, met excuses aan Ger Lataster. Onder glas de worgdoek van Cunera (... Nobel), die in de 5de eeuw daarmee heilig werd, textielkunst voor een kunstzinnige moordenaar. Weer een helder dubbelportret van Van Scorel, twee lange verticale portretten, mooi in het vlak gezet en zuiver van kleur. In de gang komt dr Snoep me goeiendag zeggen en vragen of het lukt.

We zitten weer in de trein, ik ben kijkensmoe. Door een be- traande treinruit is de werkelijkheid buiten een andere als het beeld wat je bij je draagt van het landschap. Vanavond ga ik voor mezelf na welke dingen er bleven hangen die beschre- ven willen worden. Ik vertelde Derk Snoep(hij doet denken aan Roland Holst) dat jij morgen ook noterend terug zou komen, wat hij een goed plan vond, hij is benieuwd hoe het verder verloopt met ons boek.

De zaal met schilderijen die we samen nog zagen, was vanwege de verbouwing, weet je nog dat ik bijna een balk op mijn kop kreeg, ontruimd en dat vond ik jammer. Ik had graag de Pyke Kochs nog gezien, vooral de minder bekende en de merkwaardige lange krijttekening van vrouwen met oorlogshoeden op, waar danig de houtworm in tekeerging en die nodig 'op transport naar de gaskamer'moest, zoals dat gruwelijk wordt aangeduid in museumjargon. Kelders vol rekken met Meesters, die zelfs na een roemruchte dood toch in rijen moeten staan om gehangen te worden. De volgende keer ken ik alle personeel persoonlijk, er hangt een warme behulpzame sfeer in het museum en wat mij opvalt is, dat de suppoosten zoveel van hun eigen ruimte te vertellen hebben.

De druppels regen bewegen zich als spermatozoiden op het raam, onderweg naar welke eicel tussen de rails?

De voren op het land zijn moddersporen van teveel aan water geworden. Hopelijk kun je mijn bibberig rechtstreeks verslag van het museale front lezen. "Het is nu echt wel herfst", zei een suppoost, een overbodige opmerking terwijl we de laatste blaadjes van de nu helemaal kale bomen zagen vallen.

In de fietsenstalling zei de oppasser: "Ja meid, het is ook al bijna sinterklaas", toen hij me kouwelijk binnen zag komen. Met tegenwind, een kapotte schoen, weer een bui regen op mijn kop, een ladder in mijn kous, reden we met de fiets bijna tegen een stadsbus, maar nu zit ik veilig in mijn atelier.

Ik ben benieuwd waar jij morgen over bericht en of je beter weer hebt dan ik. Als ik een prognose mag maken over de dingen die jij zult beschrijven, dan vermoed ik dat het de marginale dingen van het museum zijn, de vloeren, de wanden, de mensen die je bekijkt en een bespiegeling over kunst en musea.

In ieder geval kijk ik met spanning uit naar je brief, tot schrijfs, Nathalie.

Eindhoven.

10 November 1977.

Lieve Nathalie, dit wordt een reis- en kijkbrief over dingen langs de weg en in het museum. Voor wij vertrokken eerst de kinderen nagezwaaid, die vandaag voor zichzelf moeten zorgen en daarna het 'grijze wonder' van de draaitafel geplukt, die op drs P. was gesprongen, ze speelde met het saffiertje, zodat 'heen en weer' het heen en weer kreeg. Voor ik de deur achter ons sloot, las ik nog snel in de krant, 'hard trekken aan Cruijff.'

Bij kasteel Croy stond een ernstig paard zich spiegelend in de kasteelvijver, de boerekool stond mooi opgenomen in het morgenlicht. Boven het landschap hing een schrale morgen-novemberzon. Het zandpad was onbegaanbaar, had een okertint die goed paste bij alles eromheen, het niet kunnen rijden was een lust voor het oog, een ellende voor de auto. Hertenkampen zijn die er alleen maar om oud brood in kwijt te raken of genieten mensen echt van de beesten achter die schuine palissade? Op de grote weg passeerde ons een auto met schurende apathisch naar buiten kijkende varkens, een aanklacht tegen diegenen die nog varkensvlees eten. Ik dacht aan jouw verhaal. Landmeters kunnen mooi zijn, ook al zetten ze de eerste stappen om de aarde verder te verzieken, hun rode stokken in het groen geven het landschap iets feestelijks. Een vrolijke opgeruimde boot trok een schuimend vredesteek in het strakke water van het kanaal. Een auto keek ik precies in zijn met vet ingespoten anus. Natte aarde met daarin een onregelmatige regelmaat van goudglanzende stoppels. Een roerloze boom vertelde mij: "straks laat ik jullie allemaal vallen". Strak voor mij uitkijkend zie ik vanuit mijn rechterooghoek de markeringslijn van de weg zich steeds verwijderen en terugkeren. Borden met weggeplakte teksten, rood plakband tegen het blauw, zijn interessant omdat ze verhullen wat eronder staat.

Bergen materialen afgedekt met plastic, zilverwit van de condens en daarop tientallen zwarte autobanden. De loodsen waar het mengvoeder ligt opgeslagen hebben een alles ondergestofte grijsgroene kleur gekregen. Naast een sloot in een weiland stond een zwarte pony met een mooi wit corset om, bieten te eten. De eerste ophaalbrug en telefoonpalen zijn die nou net zo ongastvrij ontvangen als de electriciteitsmasten van nu, die ik best mooi vind, zo dartel grijs dansend in het landschap. Het water had soms dezelfde kleur als de hemel. Ik genoot van de dekzeilen op de vrachtauto's. Mooi bestoft blauw, rood of citroengeel, waar de touwen en over de weg hangende takken heldere vegen in schuurden. Pijlsnel knipte ik er wat dia's van. Rijk hoor, het boekje voor de aantekeningen op mijn knie, de camera bij de hand, zo is het leven goed, kijken en vastleggen. Onze weg was soms van een mooi gebrande omber, iets rosig, terwijl de plek waar de asfaltwals zijn spoor naliet, diep donkerblauw was. Vreemd die auto's met een tweetal beren voorin, al die verwennerij, vachten onder je kont, bont-rupsen over het stuur. Op de brug rijdend bij Zaltbommel dacht ik aan Paul Arntzenius en Kees Bol en ik genoot op eigen gelegenheid van de grijzen in het water. De parkeerhavens waren nu niet bevolkt door het zich uit-rekkende zomervolk, er stonden loodzware doodvermoeide vrachtwagens, met één nat wiel. In een weide viel mij op hoe mooi verdeeld de scheerwollen schapen zich hadden gerangschikt, net zoiets als in een aquarium met een altijd wisselend wegzwemmend beeld. Ik begon te verlangen naar bloeiende sloten en omhoogjubelende leeuwerikken. Een praatpaal stond met zijn grote smoel van de weg afgewend. Voor mij reed Christo met een imperial op zijn dak en daar weer op een in plastic gepakte kindervagen. Er achter reed een heftig signalerende auto met een ijsberende hond erin die mij deed denken aan onze vroegere kruidenier.

Een straaljager schreeuwde om aandacht en kreeg die ook, want ik zag meerdere mensen de kop intrekken. Bij de rotonde dacht ik aan Meike Sund, aan een schilderijtje van haar in mooie groenen. Een wolk van buitelandse kieviten verplaatste zich door de lucht, zal het ander weer worden? Dan moet de agave naar binnen. Schoonheid moet de tijd krijgen, ook het moment meehebben. Vurig rood waren de grienden. Wat een waanzin, een auto vol met auto's. Bij het zitten in een file zag ik drukgebarende mensen, een luid zingende man, had denk ik zijn autoradio aan. Op zo'n moment verlang ik naar mijn atelier.

De aarde bedekt alle wonden met groen, wij met beton. Waarom zoeken schilders zolang naar combinaties van kleuren, zo te zien is alles mooi, zelfs een vuilstortplaats met een zwerm meeuwen. Utrecht inrijdend vond ik het net een zwart-wit foto. De invalsweg was getooid met een overdaad aan borden, op iedere paal stond iets. Bij wie ook weer? Ik heb het niet allemaal gelezen, anders kwam ik nooit in het museum en veroorzaakte een verkeersopstopping. De fabrieken stonden weggestopt achter heesters en bomen, komen pas 's winters weer tevoorschijn. 'Lonen omhoog' weggewassen van de muur, maar toch nog voor anderen hinderlijk aanwezig. Waarom laat men al die teksten niet staan, wat een informatie zou dat niet geven voor de overlevenden? Dit was de heenreis, de terugreis krijg je niet want toen was ik moe en moest ik terugrijden. Dat die boot in 1930 werd uitgegraven is wel interessant, maar mij interesseert het meer hoe hij is binnengekomen, door het raam in onderdelen? Het is een echt geraamte van een mens of een dier. Een zeewaardig schip aan de wal, stukgelopen? Als je op een bepaalde plaats gaat staan, daar waar het net niet mag, want je schijnt niet over het touw? te mogen stappen, dan zie je pas hoe mooi dit schip is. Eerst dacht ik nog aan een andere ruimte met een groot balkon, maar hij staat hier goed, een schip in een fles, hij zit erin, maar hoe?

Jij liep hier gisteren, wat heb jij gezien en mooi gevonden, wat zal ik aantreffen? Als eerste wil ik noemen een witte plooischotel van delfts aardewerk, 17de eeuw, zo zuiver, verder een tegeltableau waarvan ik de dierfiguren (ik houd niet van dieren) onbesproken wil laten, ik kies voor de gedeelten der tegels die ik zeker zo boeiend vind, een huid met heel fijne putjes, craquelé en daarin veel, miniteus aangespoelde kleine ribbeltjes en golfjes. Wat zou ik graag thee willen drinken uit een goud kopje van frans porselein. De landschappen hadden ze voor mij in Frankrijk mogen laten. Dansende gouden thee uit gouden koppen, ik houd eigenlijk niet van thee, geef mij maar koffie.

Heb jij dat goudlederen behang gezien? Het wit tegen het blauw met gekerfde hoeken, het stiksel dat losliet, een kast ertegen, heel druk maar mooi opgenomen in de veelheid der tinten. De blauwe vaasjes zou ik er niet op gezet hebben. De wortelnoten houten kast met in kruissteek geborduurde voorstellingen erop, was meer dan genoeg. Wat namen de mensen toch de tijd voor alles, hè? Zij borduurden in 1650 het behang in 'Point d' Hongrie' techniek, wij laten een afwasbaar behang de muur verstoppen. Zo'n poppenhuis, met wat een aandacht zijn alle onderdelen bij elkaar gezocht, zelfs de schilderijtjes zijn met zorg geschilderd, nou ja ik vond die borstels in het bovenkamertje wat te groot hoor, maar wie let daarop, als het trapje wordt aangeschoven door een vrouw die erin schijnt te wonen. Je kijkt natuurlijk wel vakmatig, zo zag ik de stoel van Bravo, zelfs met de contactdoos ernaast. Jammer dat ik steeds dat hinderlijke gedreun moest ondergaan van betonboren. Zelfs lopend op een vloer, tweede helft 14de eeuw, moest ik mijn oren, 1929, afschermen, leuk dat ze naast die vloer tredforttegels hadden gelegd, 1970. Ik hoor het stroef piepende parket, een verademing dat ze op de nieuwe afdelingen een bekleding hebben gelegd, zo rustig onder de voeten.

Weet je wat ik ook erg mooi vind, die met leer beklede kistjes, of zo'n met warm rood velours d' Utrecht beklede wanden, vleug tegen vleug steeds wisselend van rood, met chrysantenpatroon verluchtigd. Nu is het nog maar het 'topje van de ijsberg', zei Hoos. Als je je de opslagplaatsen nog herinnert, onzin om dat op te schrijven want ik weet dat je intens keek. Dat portret Van Margaretha Kien Buck 1755, ik weet het niet hoor, die getuiste lipjes, dan die poezelige poten op de toetsen, zo iemand werd door mij voorgoed afgevoerd naar de kluis, met haar man Jacob Kien ook al zo'n griezel. Wat mij lichtelijk ergerde zijn die geschuurde muren, wel mooi en zacht van tint, maar toch opdringerig door die geschuurde slag die ze er aan gaven. Misschien een laagje texverf er overheen en alles wordt rustig en ik tevreden. Ik noem niet de meest in het ooglopende voorwerpen, maar Christus met zijn blote billen op een steen, hand beschermend voor zijn + wil ik toch even noemen, ik had medelijden met hem, zo'n steen trekt koud op. Ze hebben hem een iets te groene neus opgezet, lang zo mooi niet als de rest van zijn stenen lijf. Jan van Scorel sla ik over, daar zal jij wel over schrijven, door hem ben jij toch gaan schilderen? Ik noem je alleen nog Geertgen tot St. Jans, klein van formaat, het paneeltje, niet de persoon. Dit werk deed mij denken aan Grünewald, mooi van kompositie, alle details groot gehouden, goed uitgesneden en vooral het wit zit er mooi in verdeeld. De suppoosten wisten veel te vertellen en waren spontaan over hun werk. Het is een huiselijk vriendelijk museum.

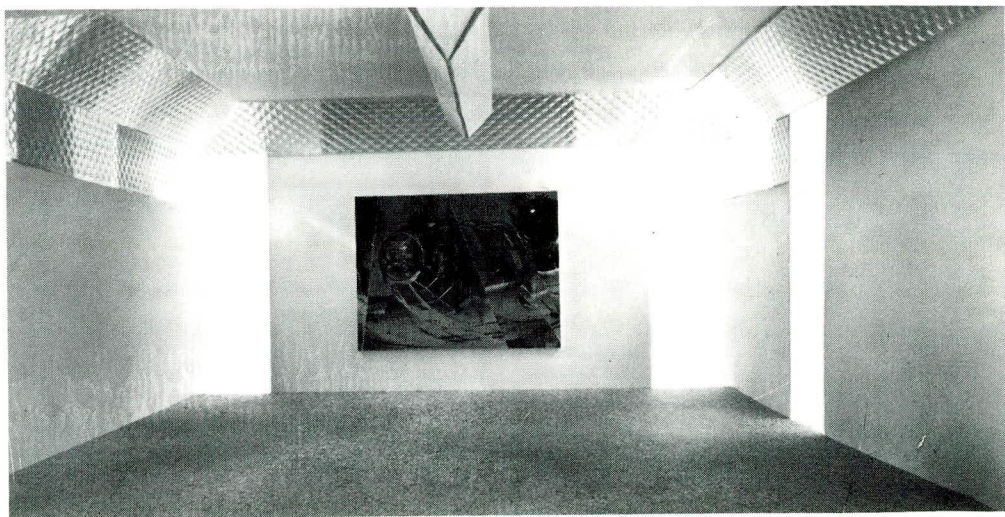
In de Maliebaan moest ik eerst een wachtkamer in, ik snapte er niets van, in plaats van deuren moest je door 'Fontana's' naar binnen, langs een asbak met peuken en vrolijke wandteksten. Is kijken te leren? Het filmpje vond ik wat oppervlakkig, zelf bekijk ik iedere muur op teksten, weggespoeld of overgeschilderd, op krassen en sporen, mossen en druipsels, uitgebeten pisllekken, ingezette stukken, afgebladderde verf met resten cement.

Er werd gevraagd om mijn handen in gaten te steken, tastzinbevorderende openingen, ik ben gek, ze kunnen mijn poten wel onder stroom zetten of in de stront drukken. Een te opgewekte juffrouw riep tegen haar leerlingen: "zijn jullie al high van de toestand hier?" Robert Cottingham met een zuiver schilderij liet weten dat een schilderij wat gelukt was de werkelijkheid moest overtreffen en daarover bleef ik nadenken. Mijn verrukking bij het echte, de ontdekkingen langs de straat en in de goot, is dat nog te overtreffen? Je mag het gebruiken, lenen, uit zijn kontekst halen, maar is een gelukt schilderij nou mooier? Ik zou het nooit durven beweren, zeker niet als ik zó zou schilderen, spuiten. Zijn werkelijkheid heeft niet de huid van de echte werkelijkheid. Is het ontdekken al voldoende of moet je iets toevoegen? Zoals bij de zakdoek van Daan van Golden, een zuivere doek, toch zou ik hem iets van mijzelf meegeven, desnoods een fluim erin. Ik word doodmoe in die musea, van mij mogen ze ze sluiten. De foto's van Ger Dekker vond ik mooi. Tollend van de koppijn ben ik nog wat rond blijven lopen, vroeg aan de suppoost waar de aanwinsten stonden, ik mocht de kluis in en vond daar twee schilderijen op zware cementplaten geschilderd, zwaartillend maar ze blijven vast goed, ook al waren het geen nieuwe aanwinsten. Kees Verwey geschilderd door Sjollema keek mij vanaf het rooster waarop hij gehangen was, kwaad aan, ik heb lang niets van me laten horen. Domela, Erfman, Peeters en Schoonhoven, hoeveel kan een mens aan beelden opnemen? Ik was doodmoe, liep met rode ogen van wand naar wand, boekje in mijn hand, zo naar buiten waar ik onder de reeds zakkende herfstzon, hèhè, tussen wat opwaaiend blad bij probeerde te komen. Maar ook daar zocht ik de grond af naar mooie structuren en bekeek ik gevels. Terug naar het Centraal Museum vond ik een bordje met daarop 'Vereniging tot bestrijding van T.B.C. voor personeel en gepensioneerden van de N.V., Ned. Spoorwegen. Ik dacht de rest kan de tering genieten, ik ga naar huis. Tot ziens, Har. Helmond.

CENTRAAL MUSEUM UTRECHT

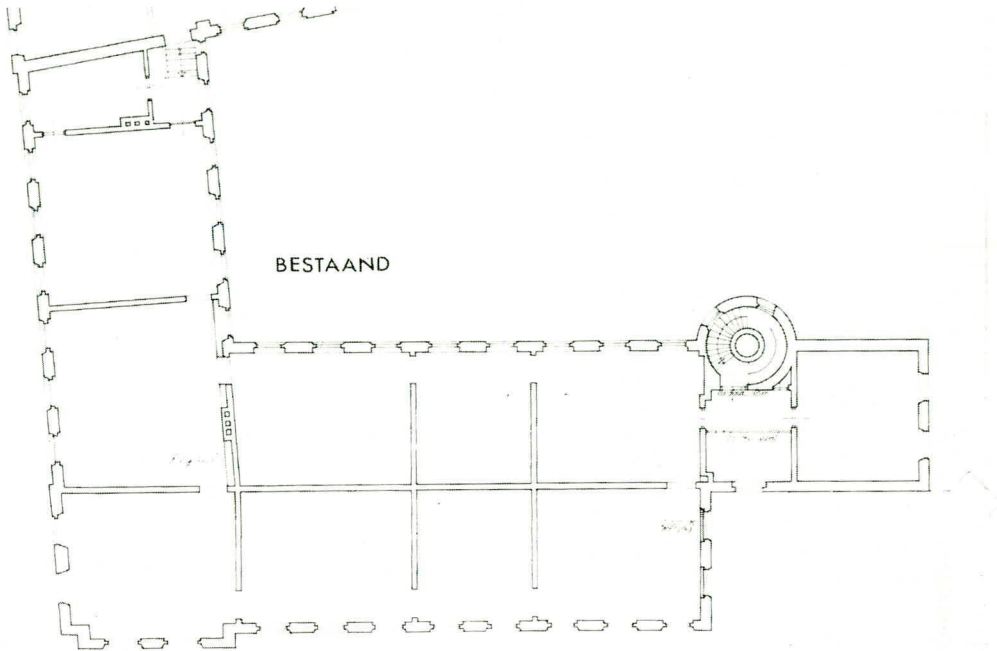
MEDEDELINGEN

1. Maquette schilderijzalen

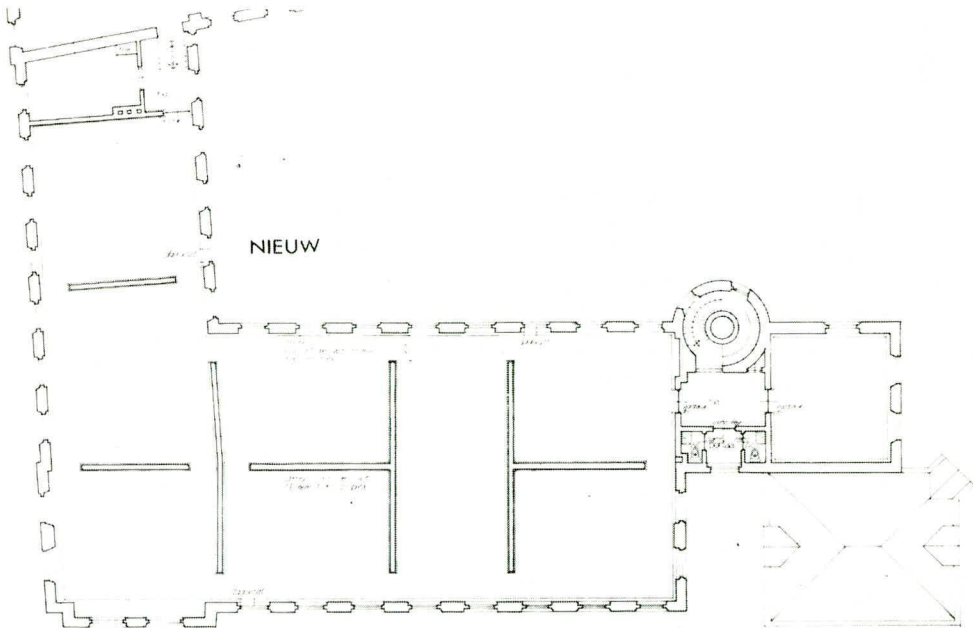

2. Schilderijenzalen tijdens de verbouwing

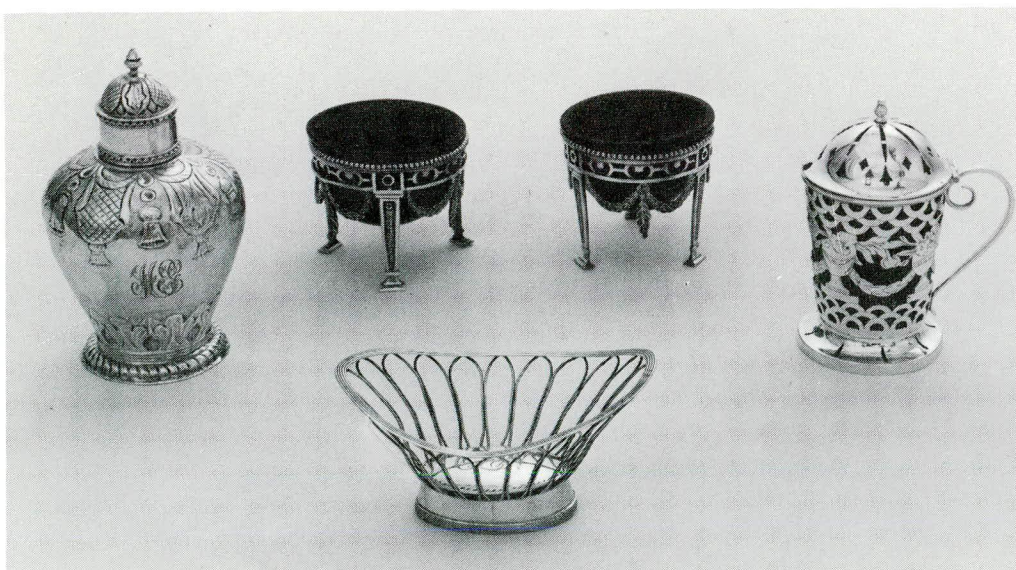
3. Plattegrond schilderijenzalen, vóór en na de verbouwing

4. Allaert van Everdingen (1621-1675), Winterlandschap met figuren,
gewassen pentekening; collectie Van Leeuwen

7. Aanwinsten voor de zilvercollectie

CENTRAAL MUSEUM

Onderwerp

Blad 129

1	CENTRAAL MUSEUM UTRECHT Agnietenstraat 1, Utrecht, tel. 030-315541	
5	<u>Algemene informatie</u>	
10	Openingstijden: dinsdag tot en met zaterdag 10-17 uur; zon- en feestdagen 14-17 uur; dinsdagavond 20-22 uur; op maandag gesloten. Op het maandaffiche worden dinsdagavondactiviteiten aangekondigd. Op het avondspreekuur kunnen bepaalde categorieën (kunst)voorwerpen ter beoordeling aan een staflid worden voorgelegd.	
15	Toegangsprijs f 0,50 p.p., zon- en feestdagen f 0,25 p.p. Elke tweede zondag van de maand worden in het museum concerten gegeven, aanvang 15.00 uur, toegangsprijs f 1,50.	
20	In de dépendance van het Centraal Museum, Maliebaan 42, loopt gedurende het gehele schooljaar tot 1 juli 1978 de schooltentoonstelling 'Wat is werkelijkheid'. Openingstijden: maandag tot en met zaterdag 9-16 uur; zondag 14-17 uur. Toegang gratis. Begeleidend boekje f 5,-.	
25	De collectie van het Rijksmuseum het Catharijneconvent is, in verband met de verhuizing naar de Lange Nieuwstraat, vanaf 1 maart slechts gedeeltelijk in de kapel en in de tuinzaal van het Centraal Museum te bezichtigen.	
30	De collectie van het Provinciaal Oudheidkundig Museum is voor een deel op de historische afdeling geëxposeerd. Op deze afdeling zijn ook prehistorische vondsten uit de provincie opgesteld, o.a. afkomstig van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek te Amersfoort en het Streekmuseum te Rhenen.	
35	Jaarkaart van het Centraal Museum, inclusief Mededelingennummers, f 10,-, over te maken op postgironummer 402834 t.n.v. Centraal Museum Utrecht, of door middel van aan te vragen accept-girokaart. Het Centraal Museum is aan een nieuwe vulling voor de ringband begonnen. Het vouwblad, behorende bij de tentoonstelling 'S. van Ravesteyn' sloot de eerste vulling af, het schoolboekje 'Wat is werkelijkheid' is het begin van de tweede vulling. Ringband f 5,- (per post f 10,-), vulling f 30,- (betaling: giro/bank/kontant).	

ENKELE RICHTLIJNEN:

Regelafstand 1 1/2, maximaal 35 regels per kopijblad
Maximaal 55 aanslagen per regel. (einde regel bij eerste of tweede kantlijn, afhankelijk van lettertype typemachine)
Voor nieuwe alinea: 1 regel afstand (1 1/2) overslaan.
Niet inspringen. Niet buiten het kader typen.

CENTRAAL MUSEUM

Onderwerp

Blad 130

afbeelding
1-3

1 Renovatie schilderijenzalen

De renovatie en de herinrichting van het Centraal Museumgebouw gaan gelukkig gestaag verder.

5 Na de Historische Afdeling en de zalen 3,4 en 5 (zie Mededelingen nr. 16/17) zijn de schilderijenzalen op de eerste verdieping onder handen genomen. Architect Mart van Schijndel heeft in goede samenwerking met het museum de plannen ontwikkeld.

Van de kant van het museum waren er wensen:

- 10 - mogelijkheid meer schilderijen op te hangen
- toegankelijkheid van daglicht en betere voorzieningen van kunstlicht
- afstappen van de traditionele indeling van de schilderijenzalen in de vorm van kabinetten
- 15 - geschikt maken van de zalen voor het exposeren van ook andere objecten dan schilderijen.

20 Aan de eerste wens werd tegemoet gekomen door langs de straat- en tuingevels voor de vensters langs, een $\pm$ 2,80 meter hoge wand te plaatsen. Vanaf de straatzijde is de wand weinig zichtbaar door een neutrale kleur, zodat ook het gezicht op de stenen 'gotische' traceringen gehandhaafd kan worden. Op deze wijze is de expositie-

25 mogelijkheid voor wat betreft wanden en muren verdubbeld. Om het daglicht niet geheel buiten te sluiten, werd bovenop de doorgaande wand een rooster geplaatst dat overgaat in een schuine kooflijst, die ook uit roosters bestaat. Dit geheel laat daglicht door en sluit aan op het houten plafond. Achter de schuingeplaatste roosters bevindt zich T.L.-verlichting die zich ter hoogte van de ramen met daglicht vermengt.

30 Een aantal doorbraken zorgt ervoor dat de bezoeker minder dwangmatig zijn verplichte serie schilderijkabinetten moet 'aflopen'. Door het weghalen van een muur en het verhogen van de doorgangen is het vermoeiende effect van gesloten ruimten verdwenen. Door steeds nieuwe doorkijken wordt de bezoeker uitgenodigd heen en
35 weer te lopen of verder te kijken. Het is de bedoeling in deze zalen een groter aantal schilderijen dan voorheen te exposeren.

ENKELE RICHTLIJNEN:

Regelafstand $1\frac{1}{2}$, maximaal 35 regels per kopijblad
Maximaal 55 aanslagen per regel, (einde regel bij eerste of tweede kantlijn, afhankelijk van lettertype typemachine)
Voor nieuwe alinea: 1 regel afstand ($1\frac{1}{2}$) overslaan.
Niet inspringen. Niet buiten het kader typen.

CENTRAAL MUSEUM

Onderwerp

Blad 131

1	De meest zuidelijk gelegen zaal - de voormalige directiekamer - zal worden bestemd voor min of meer permanente expositie van tekeningen of grafiek. De verlichting kan hier dan ook aan worden aangepast.	
5	Net zoals dit op de Historische Afdeling het geval is naast het Munten- en Penningenkabinet, bevindt zich naast dit nieuwe Prentenkabinet, tegenover de toegang tot de torentrap, een ruimte om uit te rusten en/of informatie op te nemen.	
10	In 1979 zullen deze ruimten mede voor de tentoonstelling t.g.v. de Unie van Utrecht gebruikt gaan worden. Dit onderstreept nog eens de meervoudige expositiemogelijkheden van de gerenoveerde zalen.	D.P.S.
15	<u>Tentoonstelling</u> <u>Keuze uit de verzameling Van Leeuwen</u>	
20	In het voorjaar van 1978 zal in het Centraal Museum een tentoonstelling te zien zijn van een keuze van ongeveer 150 tekeningen uit de collectie van de heer Van Leeuwen; deze tentoonstelling werd hem bij zijn afscheid als directeur van het Utrechts Stedelijk Orkest door het gemeentebestuur van Utrecht aangeboden.	
25	Meer dan een kwart eeuw geleden begon de heer Van Leeuwen al etsen te verzamelen door of naar schilders van de Haagse School. Daarna verzamelde hij vooral tekeningen: eerst negentiende eeuwse Nederlandse romantici, vervolgens ook achttiende-, zeventiende en zelfs enkele zestiende eeuwse tekeningen. Uit de verzameling, die meer dan 1500 tekeningen omvat, spreekt een voorliefde voor bepaalde natuurlijke motieven als bloem- en vruchtstilleven,	
30	vogels, exotische dieren en landschappen.	
35	Van de 150 tekeningen, die in het voorjaar in Utrecht te zien zullen zijn, zal ongeveer de helft gelijk zijn aan die, die in 1975/76 in het Rijksprentenkabinet in Amsterdam getoond werden. Het zijn de beste tekeningen uit de collectie, die de heer Van Leeuwen om begrijpelijke redenen op geen enkele belangrijke	

ENKELE RICHTLIJNEN:

Regelafstand 1 1/2, maximaal 35 regels per kopijblad
Maximaal 55 aanslagen per regel. (einde regel bij eerste of tweede kantlijn, afhankelijk van lettertype typemachine).
Voor nieuwe alinea: 1 regel afstand (1 1/2) overslaan.
Niet inspringen. Niet buiten het kader typen.

CENTRAAL MUSEUM

Onderwerp

Blad 132

1	tentoonstelling wil missen. Bij de selectie van de andere tekeningen voor de Utrechtse tentoonstelling is men zoveel mogelijk uitgegaan van Utrecht: Utrechtse kunstenaars en Utrechtse topografische voorstellingen. Daarnaast werd gekozen voor Italiani-	
5	santen omdat enkele belangrijke kunstenaars onder hen nauwe banden hadden met Utrecht. Op deze wijze ontstaat er binnen de tentoonstelling zelf, maar ook binnen het museum, dat zich wat oude kunst betreft sterk op de Utrechtse school richt, een interessante confrontatie van Utrechtse meesters met niet-Utrechtse	
10	meesters.	
afbeelding	De tentoongestelde tekeningen uit de 16de tot en met de 19de eeuw zullen allemaal met een afbeelding in een catalogus worden opgenomen - het in Amsterdam getoonde deel met de Amsterdamse bewerking, de andere tekeningen met een nieuwe bewerking. De prijs van de catalogus zal (onder voorbehoud) f 15,- gaan bedragen. Ringbandabonnees kunnen, zoals gebruikelijk in dergelijke gevallen, een beperkte ringbanduitgave over de collectie Van Leeuwen tegemoet zien.	
4		
15		
20		L.B.
	<u>Aanwinst</u>	
	<u>Een begrafenispennning ter herdenking van Jodocus van Lodensteyn</u>	
25	<u>De penning</u>	
	In de zeventiende en achttiende eeuw was het gebruikelijk dat de familie van een overleden aanzienlijk persoon bij diens begrafenis een gift uitreikte aan de dragers van de baar - gewoonlijk burens, vrienden of gildebroeders - en aan de nabestaanden. Zij ontvingen dan geld of een gedachtenispennning, een gewoonte die, zij het sporadisch, al in de vijftiende eeuw voorkwam. Begrafenispennin-	
30	gen komen in allerlei vormen, metalen en technieken voor. Van rijk versierde exemplaren zonder enig graveerwerk kan nauwelijks verondersteld worden dat deze al vóór het tijdstip van de begrafenis gereed waren. Zij zijn waarschijnlijk eerst achteraf vervaardigd	
35	en als herinneringspennning uitgereikt. Het probleem om op tijd	

ENKELE RICHTLIJNEN:

Regelafstand 1 1/2, maximaal 35 regels per kopijblad

Maximaal 55 aanslagen per regel. (einde regel bij eerste

of tweede kantlijn, afhankelijk van lettertype typemachine).

Voor nieuwe alinea: 1 regel afstand (1 1/2) overslaan.

Niet inspringen. Niet buiten het kader typen.

CENTRAAL MUSEUM

Onderwerp

Blad 133

1 begrafenispenningen te kunnen leveren, moet de zilversmid genood-
zaakt hebben penningen in voorraad aan te maken. Slechts naam en
datum en eventueel een toepasselijk opschrift dienden nog gegra-
5 veerd te worden. Soms zijn de penningen van een oogje voorzien;
deze exemplaren schijnen vóór de begrafenis afgegeven te zijn en
waren kennelijk bestemd om tijdens de plechtigheid gedragen te
worden. Met de term begrafenispennning wordt ook de penning aange-
duid waarmee gildeleden werden opgeroepen tot het bijwonen van
een begrafenis.

afbeelding

5

De eenvoudige penning voor de begrafenis van Jodocus van Loden-
steyn bestaat uit een rond zilveren plaatje (Ø 65 mm) met gegra-
veerde teksten. Het opschrift op de voorzijde luidt:

JODOCUS

VAN LODENSTEYN.

Pastor Ultraiect, 15 an̄: natus,
6 feb^{rij} 1620 et denatus 6 Aug 1677
16 Psalm 112V9

hij strooyt uijt hij geeft den nootdruftigen sijne
gerechtigheijd bestaet in eeuwichheyd
sijn hoorn sal Verhoocht worden in eere
Heb 11V:4,

Door 't selve gelove spreekt
hij noch na dat hij
gestorven is.

En dat op de keerzijde:

Jesaia 50V:10

Wie isser onder ul die den

Heere vreest die nae de stempe sijnes
knechts hoort als hy in de duijsternisſe wandelt
ende geen licht en heeft dat hij betrouwe op de
name des Heere ende steune op sijn Godt

Psalm 37V:37,

Let op den Vrome en siet nae de
op rechte Want het eijnde
van dien man sal vrede

sijn

'Sijn hoorn sal Verhoocht worden in eere': Lodensteyn zal door
God verheven worden (hoorn als symbool van kracht en waardigheid).

Van drie exemplaren van deze penning is de verblijfplaats bekend.

Twee worden er bewaard in het Koninklijk Penningkabinet te

ENKELE RICHTLIJNEN:

Regelafstand 1 1/2, maximaal 35 regels per kopijblad
Maximaal 55 aanslagen per regel, (einde regel bij eerste
of tweede kantlijn, afhankelijk van lettertype typemachine)
Voor nieuwe alinea: 1 regel afstand (1 1/2) overslaan.
Niet inspringen. Niet buiten het kader typen.

CENTRAAL MUSEUM

Onderwerp

Blad 134

1 's-Gravenhage, een derde, de hier afgebeelde penning, bevindt
zich in het Centraal Museum. Dit exemplaar werd in juni 1977
gekocht op een veiling te Amsterdam. In de literatuur worden
twee varianten van de begrafenispenninng voor Lodensteyn genoemd.
5 'De navorscher' jg. 18 (1868) vermeldt op blz. 355-356 een van
het hierboven beschreven afwijkend exemplaar: op de voorzijde
ontbreken de woorden uit Heb. 11 V.4. Uit hetgeen Proost opmerkt
over een zilveren begrafenispenninng met de woorden uit psalm
112:6 zou blijken dat er nog een tweede variant is gemaakt. Ten-
10 slotte geven zowel de catalogus van de tentoonstelling Delft 1863
onder nummer 2719 als, uitvoeriger, Proost op blz. 267-270 de be-
schrijving van een gegraveerde gouden herdenkingspenninng welke
vervaardigd zou zijn van enkele goudstukken die Lodensteyn als
gijzelaar in november 1673 onder zijn hemd verborgen zou hebben.

15 Piëtisme
In reactie op een star handhaven van de leerstellingen van de ge-
reformeerde kerk en in verzet tegen een verval van het zedelijk
peil ontwikkelde zich in de Republiek der Verenigde Nederlanden,
20 evenals in Engeland en Duitsland, een stroming die - aanvankelijk
spottend - piëtisme genoemd werd (pietas = vroomheid). Vertegen-
woordigers van het Nederlandse piëtisme waren o.a. de Zeeuwse ge-
broeders Teellinck, de Utrechtse hoogleraar Voetius, de geleerde
Anna Maria van Schurman en Jodocus van Lodendsteyn. Zij drongen
25 aan op een meer persoonlijk belijden van het geloof. Dit moest
tot ontwikkeling worden gebracht door godsdienstig zelfonderzoek,
overpeinzing in eenzaamheid en door het zich afwenden van aardse
genietingen, zoals toneel, dans en volksvermaak. Ondanks tegen-
werking vanuit de officiële richting binnen de gereformeerde kerk
30 was er bij deze streng orthodoxen zelden sprake van een streven
naar afscheiding.

Lodensteyn's leven
Jodocus van Lodensteyn, in woord én daad bij uitstek vertegenwoor-
diger van het piëtisme, werd op 16 februari 1620 te Delft geboren.
35 Zijn vader, Joost Corneliszoon van Lodensteyn (1584-1660), was lid

ENKELE RICHTLIJNEN:

Regelafstand 1 1/2, maximaal 35 regels per kopijblad

Maximaal 55 aanslagen per regel. (einde regel bij eerste

of tweede kantlijn, afhankelijk van lettertype typemachine).

Voor nieuwe alinea: 1 regel afstand (1 1/2) overslaan.

Niet inspringen. Niet buiten het kader typen.

CENTRAAL MUSEUM

Onderwerp

Blad 135

1 de raad van veertigen (vroedschap), schepen en burgemeester van
Delft. Zijn moeder was Maria van Voorburgh (1587-1667). Jodocus'
plan om predikant te worden, werd hem afgeraden omdat hij stot-
terde; later is hij hier overheen gekomen. Hij ging naar Utrecht
5 om daar aan de pas opgerichte hogeschool (1636) theologie te stu-
deren. Van grote betekenis moet Gijsbert Voet (1589-1676) als
zijn hoogleraar en predikant tijdens de opleiding voor hem geweest
zijn. In 1642 deed Lodensteyn zijn openbaar examen; als zoon van
een rijke Delftse schepen bekostigde hij zelf de zitting. Na zijn
10 proefpreek werk hij tot het ambt toegelaten. Zijn vader zond hem
daarna naar de hogeschool te Franeker, waar hij twee jaar als be-
talend gast in het huis van de theoloog en oriëntalist Johannes
Coccejus woonde om zich te bekwamen in de oosterse talen. In 1644
werd Lodensteyn door de kerkeraad van Zoetermeer en Zegwaard (bij
15 Delft) tot predikant beroepen. Na vier jaar werken in deze gemeen-
te werd hem verzocht naar Utrecht te komen. Zijn jeugdige leeftijd
schijnt echter zijn bevestiging in een grotere stad te hebben ver-
hinderd: tot 1650 bleef hij in Zoetermeer. In maart van dat jaar
werd Lodensteyn naar Sluis beroepen. Anderhalf jaar later - hij
20 was toen 32 jaar oud - werd hij, mede op aandringen van Voetius,
opnieuw door de Utrechtse kerkeraad als predikant voorgesteld. Na
een ziekte van vele maanden volgde pas in april 1653 de bevesti-
ging. Te Utrecht trof hij zijn geestverwanten: naast zijn leer-
meester Voetius waren dit de hoogleraar Andreas Essenius, de pre-
25 dikanten Van de Velde, Teellinck en Van den Bogaert en Anna Maria
van Schurman. Vooral met Justus van den Bogaert, met wie hij sinds
zijn studietijd bevriend was, voelde Lodensteyn zich nauw verbon-
den. (In de verzameling van het Centraal Museum bevindt zich ook
de penning voor de begrafenis van Van den Bogaert).
30
Ondanks zijn zwakke gezondheid had Jodocus van Lodensteyn zijn
wijze van leven in hoge mate ascetisch ingericht. Hij at weinig
van zijn vegetarisch voedsel, dronk vrijwel geen wijn, was onge-
huwd en hij bezat - hoewel hij een vermogend man was - bijna geen
35 huisraad. Het gehele jaar door stond hij op tussen drie en vier

ENKELE RICHTLIJNEN:

Regelafstand 1 1/2, maximaal 35 regels per kopijblad
Maximaal 55 aanslagen per regel. (einde regel bij eerste
of tweede kantlijn, afhankelijk van lettertype typemachine)
Voor nieuwe alinea: 1 regel afstand (1 1/2) overslaan.
Niet inspringen. Niet buiten het kader typen.

CENTRAAL MUSEUM

Onderwerp

Blad 136

1	uur, hij was nooit uitgelaten, nimmer humeurig, altijd waardig, ernstig, beleefd; hij beheerste zijn hartstochten volkomen. Desondanks was hij bij vele van zijn gemeenteleden zeer bemind: hij kon zieken troosten en armen ontvingen voedsel en kleding. Een	
5	toch nog twijfelende tijdgenoot moet gedicht hebben: Den lieveloose Lodensteyn, Soo koud' van liefd', als lood en steyn.	
afbeelding	Met twee dienstboden woonde Lodensteyn in een huis dat buiten de wallen lag. Het stond op de plek waar zich nu de nummers Maliesingel 24 en 25 bevinden, schuin tegenover de Herenstraat. Bij het huis lag een grote tuin. Deze strekte zich naar het noord-oosten uit tot aan de tegenwoordige Nachtegaalstraat en in noordwestelijke richting tot aan het huidige Schoolplein; een tuinhuis stond aan de kant van de Maliebaan. Na zijn dood zou een groot	
6	deel van de buitenplaats als pleziertuin waar men kon kolven en kegelen in gebruik genomen zijn. In 1870 ging de gemeente de tuin bebouwen. De naam van het buiten, 'het Park' geheten, leeft voort in de huidige Parkstraat.	
10		
15		
20	Het rampjaar 1672 - Engeland, Frankrijk, Munster en Keulen verklaren de Republiek de oorlog - bleek ook Lodensteyn groot persoonlijk ongerief te brengen. Het Franse leger stak op 12 juni bij Lobith de Rijn over. Slecht voorbereid op oorlog, onverdedigbaar en derhalve in de steek gelaten door de troepen van de Staten	
25	Generaal, zonden stad en Staten van Utrecht op 18 juni afgevaardigden naar Lodewijk XIV om bescherming voor stad en provincie af te smeken. Nog tijdens de onderhandelingen met Louvois, de minister van oorlog, eiste op 23 juni de markies de Rochefort de stad op. De sleutels van de poorten werden hem overhandigd en een	
30	zware bezettingstijd brak aan. Aan de andere kant van de Waterlinie werd het Staatse leger op volle sterkte gebracht. Een Engelse landingspoging in augustus 1672 werd door De Ruyter verijdeld en in december kon Willem III, inmiddels stadhouder, tijdelijk Maastricht ontzetten. Verdere overwinningen van De Ruyter, geldgebrek van Karel II van Engeland en de inname van Bonn (een Frans	
35		

ENKELE RICHTLIJNEN:

Regelafstand 1 1/2, maximaal 35 regels per kopijblad

Maximaal 55 aanslagen per regel. (einde regel bij eerste of tweede kantlijn, afhankelijk van lettertype typemachine)

Voor nieuwe alinea: 1 regel afstand (1 1/2) overslaan.

Niet inspringen. Niet buiten het kader typen.

CENTRAAL MUSEUM

Onderwerp

Blad 137

1 wapendepot) door Willem III deden Lodewijk XIV besluiten de Noor-
delijke Nederlanden te ontruimen. Na een bezetting van precies 17
maanden verlieten de Franse troepen op 23 november 1673 de stad
Utrecht, echter niet nadat, onder bedreiging met plundering en
5 brandstichting, de toezegging was afgeperst 450.000 gulden te be-
talen. De stad diende dit bedrag in vier termijnen te voldoen, te
weten 250.000 gulden voordat de troepen uit Utrecht zouden ver-
trekken, 100.000 gulden eind december, eind januari en februari
daaropvolgend nog eens 50.000 gulden. Als onderpand voor deze
10 dwangsom werden veertien voorname inwoners gegijzeld. Een van hen
was Jodocus van Lodensteyn.

Op 17 november werden de gevangenen, onder bewaking van ruiters,
op vier wagens via Rhenen naar Arnhem gereden. Het konvooi kreeg
15 van de gouverneur van Arnhem geen toestemming de stad in te gaan
met als gevolg dat in een hut op de koude vloer de overnachting
plaatsvond. Na een ontbijt met een stuk droog brood ging de reis
verder. Pas te Doetinchem ontvingen zij 's avonds een goede maal-
tijd; hier sliep men in een herberg. De volgende dag, zondag 19
20 november, werd het transport voortgezet. Tijdens de nacht was er
een dikke laag sneeuw gevallen en de wegen waren dermate onbegaan-
baar en onherkenbaar geworden dat gidsen ingezet moesten worden;
tweemaal viel de voorste wagen om, paarden moesten worden vervan-
gen, het was een barre tocht door sloten en moerassen. Na veel
25 omzwervingen kwam de groep bij het reisdoel aan: Rees, gelegen aan
de Rijn, in het land van Kleef. De magistraat van deze stad ver-
schafte de hongerige reizigers voedsel en liet bedden plaatsen in
de raadzaal. Na vier dagen werden zij overgebracht naar het fort
Over Rees. Op bevel van de intendant van de koning werden enkele
30 dagen later acht nieuwe gijzelaars uit Utrecht overgebracht: twee
leden van de oude groep, de heren Nipoort en Van den Henghel,
werden in vrijheid gesteld. Aan Everard Booth, zoon van de gegij-
zelde burgemeester, vertelde predikant Van den Hengel 'dat d'
eerste ostagiers (gijzelaars) op Nieuw-Rees lagen, welgemoed ende
35 gezond zijnde; dat zij door de borgemeesteren ende predicanten van

ENKELE RICHTLIJNEN:

Regelafstand 1 1/2, maximaal 35 regels per kopijblad
Maximaal 55 aanslagen per regel, (einde regel bij eerste
of tweede kantlijn, afhankelijk van lettertype typemachine)
Voor nieuwe alinea: 1 regel afstand (1 1/2) overslaan.
Niet inspringen. Niet buiten het kader typen.

CENTRAAL MUSEUM

Onderwerp

Blad 138

1 Rhee veel vriendschap ende hulp in alles hadden genoten ... Sij
hadden ook permissie bekomen, van op parole (erewoord) te mogen
overvaren op Rhee, om aldaer haer te diverteren (vermaken)'. On-
danks deze redelijke behandeling viel toch ook ongemak hen ten
5 deel: 'met haer 20 ... logeerden in het commandeurshuys, ende met
haer 13 in eene kamer sliepen, niet so groot als onse slaepkamer,
dat op legerbedden op de vloer leggende, noyt haer onderklederen
quiteerden (uitdeden) als alleen wanneer van hemd veranderden
etc.' klaagde burgemeester Booth in een brief aan zijn zoon. Op
10 2 januari 1674 zond Lodensteyn, mede namens zijn lotgenoten, een
'expressebrief' naar Utrecht met het verzoek binnen acht dagen
het ontbrekende bedrag te betalen, omdat de gijzelaars bedreigd
werden met harde maatregelen: 'sy te wachten hadden soodanige ee-
ne opsluytinge en benouwinge, dat haarl. de tijt wel degelijck
15 langh vallen soude'. Pas anderhalve maand later kwamen te Arnhem
onder geleide van 200 ruiters wagens vol geld, juwelen, goud,
zilverwerk en obligaties aan en werden de gijzelaars vrijgelaten.
Op de avond van de volgende dag, 14 februari 1674, reed Loden-
steyn, na een gevangenschap van bijna drie maanden, eindelijk zijn
20 stad weer binnen.

In november 1676 overleed Lodensteyn's grote leermeester Voetius,
in mei het jaar jaarop zijn vriend Essenius. Lodensteyn zelf was
al ziek vanaf maart van dat jaar. Op de avond voor zijn dood
25 stonden zijn broer Dirck van Lodensteyn en Simon Jodocus Kruger -
de vervanger van Lodensteyn - aan zijn bed. Zijn laatste woorden
waren: 'Ik ben seer vol van gedachten'. Jodocus van Lodensteyn
stierf op 16 augustus 1677 om drie uur in de morgen. Hij werd be-
graven in het familiegraf op het koor van de Oude Kerk te Delft.
30 Zijn broer en vier zusters ontvingen ieder een vijfde deel van
zijn nalatenschap.

Het is jammer - maar gezien de opvattingen van Lodensteyn ver-
klaarbaar! - dat een portret van hem niet schijnt te bestaan.
35

ENKELE RICHTLIJNEN:

Regelafstand $1\frac{1}{2}$, maximaal 35 regels per kopijblad
Maximaal 55 aanslagen per regel, (einde regel bij eerste
of tweede kantlijn, afhankelijk van lettertype typemachine)
Voor nieuwe alinea: 1 regel afstand ($1\frac{1}{2}$) overslaan.
Niet inspringen. Niet buiten het kader typen.

CENTRAAL MUSEUM

Onderwerp

Blad 139

1 Lodensteyn's werken

Lodensteyn getuigde niet alleen in levenswijze van een consequent doorgevoerd piëtisme. Zijn omvangrijk proza en dichtwerk, altijd in de moedertaal, ademt dezelfde geest. In 'Uyt-spanningen' (1676), zijn belangrijkste werk, verzamelde hij 165 zang- en leesverzen. Verschillende van zijn liederen voorzag hij zelf van een melodie; soms mocht de zanger ook uit wereldse, door Lodensteyn aangegeven wijzen kiezen. Naast bijbelteksten en andere religieuze onderwerpen, komen in 'Uyt-spanningen' ook gelegenhedsverzen en -liederen voor naar aanleiding van nationale en plaatselijke gebeurtenissen, verjaardagen of begrafenissen. Van 'Uyt-spanningen' verschenen tussen 1676 en 1780 zestien drukken, steeds opnieuw bewerkt en uitgebreid. Enkele liederen van de Utrechtse predikant worden ook nu nog in protestants-christelijke kring gezongen, zij het in min of meer gewijzigde vorm.

'Beschouwinge van Zion' is Lodensteyn's meest uitvoerige werk. Hierin behandelen een pas gekozen ouderling, een gewezen ouderling en een predikant in de vorm van gesprekken de toestand van de kerk en haar leden. De predikant zou hier opgevat moeten worden als Lodensteyn zelf. Ook 'Beschouwinge van Zion' is vele malen herdrukt.

Na de dood van de Utrechtse predikant is een groot deel van zijn preken in druk verschenen. De eerste bewerker was de Nieuwendamse predikant Everardus van der Hooght. Deze maakte zich ook verdienstelijk als Lodensteyn's vroegste biograaf in de voorrede tot 'Negen predicationen, over eenige stoffen'. F.P.

30 Beknpte literatuurlijst (zie voor uitvoeriger bibliografieën het proefschrift van Proost en de bloemlezing van Buijnsters).

Bloemlezing uit de bundel Uyt-spanningen van Jodocus van Lodensteyn. Inl. en aant. door P.J. Buijnsters, Zutphen 1971. Klassiek letterkundig Pantheon 186.

35 Catalogus der Nederlandsche en op Nederland betrekking hebbende gedenkpenningen, dl I, 's-Gravenhage, Koninklijk Kabinet van Munten, Penningen en Gesneden Steenen 1903 nrs 1249, 1250.

ENKELE RICHTLIJNEN:

Regelafstand 1 1/2, maximaal 35 regels per kopijblad
Maximaal 55 aanslagen per regel. (einde regel bij eerste of tweede kantlijn, afhankelijk van lettertype typemachine)
Voor nieuwe alinea: 1 regel afstand (1 1/2) overslaan.
Niet inspringen. Niet buiten het kader typen.

CENTRAAL MUSEUM

Onderwerp

Blad 140

1	Catalogus der tentoonstelling van voor Nederland belangrijke oudheden en merkwaardigheden ... Delft 1863 nr 2719.	
	Coins en medals of the Low Countries; auction sale 21-23 June 1977, Amsterdam, J. Schulman B.V. 1977 nr 1196. Catalogue 267.	
5	Dagelijksche aantekeningen gedurende het verblijf der Franschen te Utrecht in 1672 en 1673, gehouden door Mr. Everard Booth. Uit de papieren van Booth medegedeeld door J.A. Grothe, in: Berigten van het Historisch Genootschap gevestigd te Utrecht, 6de dl 2de st. 1857 blz. 3-166.	
	J. Dirks, Penningkundig repertorium; mededeelingen ter aanvulling van de penninggeschiedenis der Nederlanden, tweede deel nrs 1687, 1795, XCIV 1859.	
10	L.H. Ebersson, Begraffenispenning ter gedachtenis van Jodocus van Lodensteyn, in: De navorscher 19 (1869) blz. 286-287.	
	Eigenhandige aantekeningen van Dr. P. Wassenaer rakende de gijzelaars, in: Berigten van het Historisch Genootschap gevestigd te Utrecht, 6de dl 2de st. 1875 blz. 166-169.	
15	C.C. van de Graft, Utrechtse dichterswoningen, IV, Jodocus van Lodensteyn, in: Maandblad van 'Oud-Utrecht' 19 (1946) blz. 28-32.	
	K. Heeroma, Protestantse poëzie der 16de en 17de eeuw, dl II, Amsterdam 1950. Bibliotheek der Nederlandse letteren dl 20.	
	J. van Lodensteyn, Beschouwinge van Zion: ofte aandagten en opmerkingen over den tegenwoordigen toestand van 't gereformeerde christen volck, gestelt in eenige t'samen-spraken, Utrecht 1674-77.	
20	J. van Lodensteyn, Uyt-spanningen, behelsende eenige stigtelycke liederen, en andere gedigten, Utrecht 1676.	
	J. van Lodensteyn's negen predicatien, over eenige stoffen, dewelke heel selden werden geleert en nog minder gepractiseert, nagezien ... door Everardus van der Hooght. Onveranderde uitg. volgens 1697, Amsterdam 1877.	
25	C.W. Moorrees en P.J. Vermeulen, Vervolg van Mr. Johan van de Water's groot plakkaatboek 's Lands van Utrecht, van den vroegsten tijd af tot het jaar 1805, dl I, Utrecht 1856.	
	P. Jzn Proost, Jodocus van Lodenstein, Amsterdam 1880. Proefschrift Leiden.	
30	J.C. Trimp, Joost van Lodensteyn als piëtistisch dichter, Djakarta, Groningen 1952. Proefschrift Djakarta.	
	Utrechtsche volks-almanak voor het jaar 1850, mengelingen, blz. 33-50.	
35	Jo. de Vries Jzn, Begraffenispenning ter gedachtenis van Jodocus van Lodensteyn, in: De navorscher 18 (1868) blz. 355-356 en 19 (1869) blz. 327.	

ENKELE RICHTLIJNEN:

Regelafstand 1 1/2, maximaal 35 regels per kopijblad
 Maximaal 55 aanslagen per regel, (einde regel bij eerste of tweede kantlijn, afhankelijk van lettertype typemachine)
 Voor nieuwe alinea: 1 regel afstand (1 1/2) overslaan.
 Niet inspringen. Niet buiten het kader typen.

CENTRAAL MUSEUM

Onderwerp

Blad 141

	1 <u>Aanwinsten voor de zilvercollectie</u>	
afbeelding	De zilvercollectie van het Centraal Museum werd uitgebreid met	
7	een aantal kleinere voorwerpen.	
	5 Van een Utrechts meester, waarvan nog geen voorwerp in de collec-	
	tie aanwezig was, Jacob Driesman, werd een theebus aangekocht.	
	Hij werd meester in 1728 en vervaardigde deze theebus in het jaar	
	1749.	
	Een mosterdpot uit 1782 door Adrianus Oosterhout, in Utrecht ge-	
10	keurd. Adrianus Oosterhout was geen lid van het Utrechts gilde,	
	hij werd echter wel in 1780 als 'aanworpeling' in het Utrechts	
	gilde aangenomen, d.w.z. dat hij zijn zilverwerk in Utrecht kon	
	verkopen, terwijl hij zelf lid was van een gilde in een andere	
	plaats.	
	15 Twee zoutvaten, gemerkt met het meesterteken IVL van de meester	
	Johan van Liefplant, die nog niet in de collectie met werk verte-	
	genwoordigd was. De zoutvaten zijn uitgevoerd in Lodewijk XVI-	
	stijl en vervaardigd in 1791, hetzelfde jaar waarin Johan van	
	Liefplant meester werd.	
	20 In de collectie bevindt zich een soezenmand van Nicolaas van	
	Voorst uit 1809/1810. Van dezelfde meester werd een breimandje	
	gekocht, dat een miniatuur-uitgave zou kunnen zijn van deze soe-	
	zenmand.	
		T.v.A.
25	<u>Aanwinst voor de kostuumafdeling</u>	
	<u>Couture japon met rok, omslagdoek en baret,</u>	
	<u>ontwerp Frank Govers, najaar 1977</u>	
afbeelding	Japon van bordeaux rode wollen flanel met bordeaux rode fluwelen	
30	biezen. Rok en omslagdoek van iets geruwde AaBe ruit. Baret van	
8	bordeaux rood vilt met rand van gehaakte bordeaux rode wol waar-	
	doorheen bordeaux rood fluwelen lint is geregen.	
	Frank Govers (geb. 6-3-1932 in Tiel) ontwerpt voor de modeconfec-	
35	tie-industrie en presenteert daarnaast twee keer per jaar, meestal	

ENKELE RICHTLIJNEN:

Regelafstand 1 1/2, maximaal 35 regels per kopijblad
 Maximaal 55 aanslagen per regel, (einde regel bij eerste
 of tweede kantlijn, afhankelijk van lettertype typemachine)
 Voor nieuwe alinea: 1 regel afstand (1 1/2) overslaan.
 Niet inspringen. Niet buiten het kader typen.

1 in eigen huis, een couture-collectie. Tegenover de beperkingen
die hem in zijn werk voor de confectie-industrie worden opgelegd
zoekt hij naar compensatie. In het ontwerpen van couture kleding
kan hij zijn kleurrijke, schilderachtige fantasie de vrije loop
5 laten. Stoffen worden geraffineerd gebruikt. Zijn collecties wor-
den niet gekenmerkt door homogeniteit, maar zijn daardoor ook
vrij van iedere eentonigheid. Zijn ontwerpen zijn op den duur
toch zeer herkenbaar. Iedere collectie heeft duidelijke banden
met de vorige. Zo is b.v. het combineren van twee rokken met ver-
10 schillende lengtes al sinds najaar 1973 een geliefd thema van
Govers. Sporadisch werd dit door anderen ook gedaan, totdat dit
jaar dit modieuze trekje tot vrij algemeen geldend is verklaard.
Govers komt tot verrassende variaties op dit thema, dat hem al
zeer vertrouwd is.

15 De keus die door het museum gemaakt is, is mede door bovengenoemde
verschijnselen bepaald.

H.A.

Een schilderij van Jan van Bijlert opnieuw bekeken

20 In het kader van de tweedejaars projectgroep Barok (cursusjaar
1975-1976) werd door een aantal studenten van het Kunsthistorisch
Instituut te Utrecht, de schilder Jan van Bijlert (1598-1671) be-
studeerd. De werkgroep bestond uit Sjulamiet Wittebol, René Haze-
25 leger, Pieter van der Heijden, Roel Hoekstra, Bert Honders, Guido
Jansen en Louis van Tilborgh. Als coördinator fungeerde prof.dr.
E.K.J. Reznicek.

afbeelding 9 Jan van Bijlert wordt, samen met Hendrick ter Brugghen, Dirck van
Baburen en Gerard van Honthorst gerekend tot de zogenaamde
30 'Utrechtse Caravaggisten', een groepje 17de eeuwse kunstenaars
dat sterk de invloed van de Italiaanse schilder Michelangelo Me-
risi da Caravaggio onderging.

35 Jan van Bijlert ging vermoedelijk eerst in de leer bij zijn vader,
de glasschilder Herman van Bijlert. Later was hij in ieder geval
leerling van Abraham Bloemaert. Zoals vele tijdgenoten trekt

ENKELE RICHTLIJNEN:

Regelafstand 1 1/2, maximaal 35 regels per kopijblad
Maximaal 55 aanslagen per regel, (einde regel bij eerste
of tweede kantlijn, afhankelijk van lettertype typemachine).
Voor nieuwe alinea: 1 regel afstand (1 1/2) overslaan.
Niet inspringen. Niet buiten het kader typen.

CENTRAAL MUSEUM

Onderwerp

Blad 143

1 Jan van Bijlert naar Italië waar hij zeker in 1621 verblijft. Na
zijn terugkeer te Utrecht in 1624 blijft hij tot zijn dood in 1671
in zijn geboortestad Utrecht wonen en werken. Herhaalde malen be-
kleedde hij een leidende functie in het St. Lucasgilde. Vanaf 1634
5 was hij ook regent van het St. Jobsgasthuis.

Voor de studenten van het Kunsthistorisch Instituut te Utrecht
was het onmogelijk de biografie en het gehele bekende oeuvre van
Jan van Bijlert grondig te bestuderen. De periode waarbinnen het
10 onderzoek verricht werd - twee maanden - was hiervoor veel te
kort. Noodgedwongen beperkte de projectgroep zich in hoofdzaak
tot enkele schilderijen die zich in het Centraal Museum bevonden.
Het accent bij het onderzoek kwam vooral te liggen op de icono-
grafie. Voor een aantal schilderijen betekende dat een betere of
15 zelfs nieuwe visie op de voorstelling. Dit was onder andere het
geval met een schilderij dat tot vóór het onderzoek door de werk-
groep als titel 'Actaeon met Diana en nimfen in een grot' had.

Actaeon met Diana en nimfen in een grot

afbeelding 10 20 In een grot met doorkijk op een bebost rivier- of kustlandschap,
staat op een iets hoger gelegen gedeelte links een man in opgeno-
men kleding en leunend op een staf. Rechts in de grot zit een
groepje vrouwen. Eén van de drie halfnaakte vrouwen heeft de blik
gericht op de figuur links, die ook door een hond vóór hem gade-
25 geslagen wordt. Achter een rotsblok leunt een vijfde figuur sla-
pend op de steenmassa. De rechter groep is door een kloof in de
rots gescheiden van de figuur links. In de rechter beneden hoek
liggen een boog en gevulde pijlenkoker; een staf of spies is
slechts gedeeltelijk zichtbaar. Op de achtergrond rechts is achter
30 de rotsen een dorre boomstam te zien waarover een groot stuk stof
hangt.

De oudst bekende vermelding in verband met dit schilderij gaat
terug tot 1873. Het werk wordt dan als 'Diana en Aktäon' vermeld
in de catalogus van de 'Liechtensteinische Gemäldegalerie' te
35 Wenen. In het begin van de twintigste eeuw duikt het schilderij

ENKELE RICHTLIJNEN:

Regelafstand 1 1/2, maximaal 35 regels per kopijblad
Maximaal 55 aanslagen per regel. (einde regel bij eerste
of tweede kantlijn, afhankelijk van lettertype typemachine)
Voor nieuwe alinea: 1 regel afstand (1 1/2) overslaan.
Niet inspringen. Niet buiten het kader typen.

CENTRAAL MUSEUM

Onderwerp

Blad 144

afbeelding
11

1 op in de collectie Asscher te Londen. Daar heet het 'Nymfen in een grot met herder'. In 1968 werd het schilderij door het Centraal Museum gekocht en kreeg het als titel 'Actaeon met Diana en nimfen in een grot'. Alhoewel de titel van het schilderij niet
5 opvallend gewijzigd werd, valt er toch iets van onzekerheid uit af te leiden.

De geschiedenis van Diana en Actaeon is terug te vinden in de 'Metamorphoses' van Ovidius. Ook in de Noordelijke Nederlanden was dit werk zeer verspreid. Karel van Mander bijvoorbeeld
10 schreef er een commentaar op.

Actaeon die na een jachtpartij verdwaald is, verrast Diana die met haar nimfen aan het baden is. De nimfen proberen Diana's naaktheid te bedekken. Woedend omdat een gewone sterveling haar
15 naakt gezien heeft, wil Diana Actaeon doden. Aangezien Diana niet zo gauw bij pijl en boog kan, gooit zij Actaeon water in het gezicht, waarop hij verandert in een hert. Actaeon wordt tenslotte verslonden door zijn eigen honden.

De voorstelling die Jan van Bijlert in zijn schilderij weergeeft, verschilt van de gebruikelijke manier waarop dit onderwerp bij
20 andere kunstenaars wordt uitgebeeld (o.a. door J. de Beer, zie afbeelding). De man, die hier Actaeon zou moeten voorstellen, draagt geen jachtwapens of -hoorn. De meute die hem vergezelt en later zal verscheuren, is hier ook niet te zien en nergens is in
25 het schilderij iets voorgesteld wat zou kunnen wijzen op een heretekop of gewei, één der meest essentiële kenmerken bij de uitbeelding van dit onderwerp.

Ook de vrouw die als Diana zou moeten fungeren, overtuigt niet. Ze wordt niet door de nimfen ontkleed, ze is niet badend voorgesteld; de nimfen proberen niet haar naaktheid te bedekken en even-
30 min gooit ze de ongelukkige jager water in het gezicht. Bovendien is van paniek of woede bij een der vrouwen op het schilderij van Bijlert niets te merken. Eerder is het tegendeel waar!

35 Kortom, er is voldoende reden om te twijfelen aan de juistheid van de titel. Op de vraag welk ander thema Jan van Bijlert

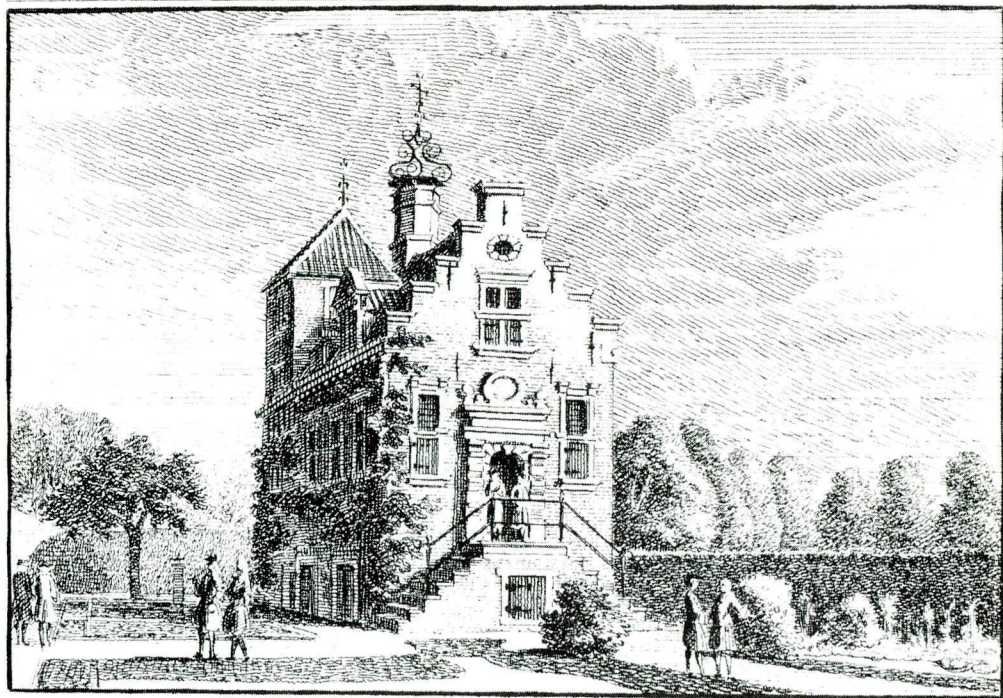
ENKELE RICHTLIJNEN:

Regelafstand 1 1/2, maximaal 35 regels per kopijblad
Maximaal 55 aanslagen per regel, (einde regel bij eerste of tweede kantlijn, afhankelijk van lettertype typemachine)
Voor nieuwe alinea: 1 regel afstand (1 1/2) overslaan.
Niet inspringen. Niet buiten het kader typen.

5. Begrafenispenning Jodocus van Lodensteyn, 1677

6. Woonhuis van Jodocus van Lodensteyn, gravure door H. Spilman naar
Jan de Beyer, 1744; collectie gem. Archiefdienst, Utrecht

J. d. B. del. 1744.

Het PARK buiten UTRECHT.

H. S. f.

8. Couture japon met rok, omslagdoek en baret, ontwerp Frank Govers, najaar 1977

JEAN BYLERT

*Peintre fort adroit et en son art il faisoit bien ses ordonnances. Ses figures sont modicement et gran-
des, et extrêmement dures. Il est fils d'un vitrier, natif de la ville d'Utrecht.*

Je Bylert pinxit. Pet. Balliu sculp. Io. Meng. fecit excudit.

Inv. nr.: 13972

Afd.: tek/grafiek

cat. nr.: Jub.cat.nr. 114

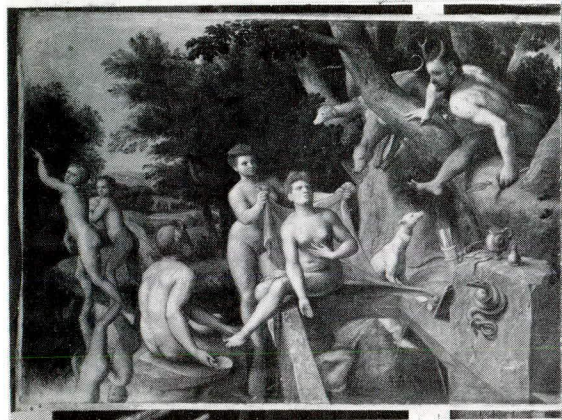
foto nr.: IIa-4-4

cliché:

9. Portret van Jan van Bijlert door P. Balliu, omstreeks 1645

10. Jan van Bijlert, Cimon en Iphigeneia, 1630/1640

Inv. nr.: 6333a

Afd.: schilderkunst

cat. nr.: S.C. 1933/5
S.C. 1952/10, afb. 14

foto nr.: 3247

cliché:

11. Joos de Beer, Diana met haar nimfen door Actaeon overvallen, 1579

ok.

12. Romeins hangertje in de vorm van een masker

CENTRAAL MUSEUM

Onderwerp

Blad 145

1	uitgebeeld heeft kon de werkgroep een aanvaardbare oplossing geven. Een scene uit de geschiedenis van Cimon en Iphigeneia bleek het meest verantwoord te zijn.	
5	Het verhaal van Cimon en Iphigeneia wordt beschreven door Boccaccio in zijn 'Decamerone'. Evenals Ovidius' 'Metamorphoses' was ook Boccaccio's 'Decamerone' een zeer bekend werk in de Nederlanden. Talrijke Nederlandstalige edities waren in omloop.	
10	Voor zover relevant gaat het verhaal aldus: de boer Cimon ontdekt op een koele plaats de slapende Iphigeneia en haar eveneens slapende gevolg, bestaande uit twee dienstmaagden en een knecht. Cimon wordt op slag verliefd op Iphigeneia.	
15	Bijlert heeft Cimon geschilderd zoals Boccaccio hem beschrijft: een boer, de kleding opgenomen, leunend op zijn staf en met een starende blik. Ook de overige onderdelen in het schilderij sluiten direct aan bij Boccaccio's verhaal: de vrouw - Iphigeneia - bijvoorbeeld, die net ontwaakt is en de blik van Cimon beantwoordt. Boccaccio beschrijft evenwel de kleding van Iphigeneia als dun en doorschijnend, zodat Cimon haar naakte lichaam kon zien. Bijlert sluit hier echter aan bij de schilders-traditie, die over het algemeen Iphigeneia vrijwel naakt uitbeeldt.	
20	De aanwezigheid van boog en gebulde pijlenkoker en ook een hondje zijn niet uitzonderlijk: ze komen vaak voor in voorstellingen van de historie van Iphigeneia. Het is niet verwonderlijk dat juist deze details, die ook typisch zijn voor de geschiedenis van Diana, de oorzaak zijn van veel verwarring.	
25	Twee elementen in het schilderij van Bijlert wijken af van het geijkte patroon: de grot, waar het gebeuren zich afspeelt en het kleed over de boomtak.	
30	In ieder geval zijn er voldoende argumenten aanwezig om de titel 'Actaeon en Diana en nimfen in een grot' te vervangen door 'Cimon en Iphigeneia'.	
35		J.d.M.

ENKELE RICHTLIJNEN:

Regelafstand 1 1/2, maximaal 35 regels per kopijblad
Maximaal 55 aanslagen per regel, (einde regel bij eerste of tweede kantlijn, afhankelijk van lettertype typemachine)
Voor nieuwe alinea: 1 regel afstand (1 1/2) overslaan.
Niet inspringen. Niet buiten het kader typen.

CENTRAAL MUSEUM

Onderwerp

Blad 146

1	PROVINCIAAL OUDHEIDKUNDIG MUSEUM Inlichtingen: mej. dr. C. Isings, Archeologisch Instituut, Dom- plein 24, tel. 030-310809	
5	<u>Hangertje van barnsteen</u> Afkomstig uit Vechten, hg. 1,32 cm	
afbeelding 12	Dit kleine sieraad, dat misschien met enkele andere aan een kra- len ketting heeft gehangen, werd onlangs uit een particuliere verzameling gekocht. Het is een van de vele vondsten, die bij de Fortweg te Vechten in 1977 werd gedaan, toen voor de verbreding van rijksweg 12 venige grond werd weggegraven. In deze grond be- vonden zich vele vondsten uit de Romeinse tijd, afval, dat in het water van een toen reeds dode Rijn-arm was gegooid. Opgravingen in 1969 en 1970 door de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonder- zoek verricht toonden aan, dat de bedoelde Rijn-arm omstreeks het jaar 200 door de Romeinen was dichtgeworpen, misschien nadat hij door verzanding niet meer bruikbaar was geworden. Het hangertje was weggegooid, nadat het oogje, dat zich aan de achterkant bevond, was afgebroken. Door het verblijf in vochtige omgeving is het barnsteen doorzich- tig gebleven, en heeft het zijn gele kleur behouden, zonder door verwering te zijn aangetast. Het is een klein beeldhouwwerkje, gesneden in de vorm van een theatermaskertje, zoals door acteurs in komische stukken werd gedragen. Waarschijnlijk verbeeldt het een slaaf. Toneelspelers in de oudheid waren nl. kenbaar aan hun maskers, die zij tijdens de opvoering droegen en die voor iedere figuur verschilden. Dit maskertje heeft diep gefronste wenkbrauw- en die met de (niet aangeduide) neus een driehoek vormen, waarbij de wangen eveneens driehoekig zijn. Twee putjes duiden de ogen aan. De mond is een grote trompetvormige opening, als in een bre- de grijns. Het haar is voornamelijk aan de achterkant zichtbaar: het hangt in twee pijpekrullen langs het gezicht neer. Maskertjes waren een gewild versieringsmotief, b.v. op lampen, aardewerk en brons.	

ENKELE RICHTLIJNEN:

Regelafstand 1 1/2, maximaal 35 regels per kopijblad
Maximaal 55 aanslagen per regel, (einde regel bij eerste
of tweede kantlijn, afhankelijk van lettertype typemachine)
Voor nieuwe alinea: 1 regel afstand (1 1/2) overslaan.
Niet inspringen. Niet buiten het kader typen.

CENTRAAL MUSEUM

Onderwerp

Blad 147

1 Voorwerpen van barnsteen komen al in de prehistorie voor als
kralen. In het gebied van de Middellandse zee werd barnsteen al
vroeg in sieraden en amuletten verwerkt, het werd ingevoerd uit
5 het Oostzee-gebied, waar grote hoeveelheden van dit fossiele hars
werden aangetroffen. Vooral in de Romeinse tijd was het zeer in
trek voor allerlei sieraden (b.v. ringen en hangers), maar ook
voor kleine figuurtjes, die men, zoals uit een inscriptie bleek,
elkaar wel als nieuwjaarsgeschenk gaf. Veel barnsteen is verwerkt
10 in Aquileia en de meeste voorwerpen komen ook uit die omgeving
en uit de Balkan, in de buurt van de handelsroute van het barn-
steen. Het is mogelijk dat in de 2de en 3de eeuw ook elders nog
barnsteen is bewerkt, al is nog onzeker, waar dat geweest is.
Het nogal primitieve hangertje is moeilijk dateerbaar, het kan
15 echter heel goed uit dezelfde tijd dateren, dat ook andere barn-
stenen sculptuurtjes in ons land werden ingevoerd, in de tijd
omstreeks 200.

C.I.

ENKELE RICHTLIJNEN:

Regelafstand $1\frac{1}{2}$, maximaal 35 regels per kopijblad
Maximaal 55 aanslagen per regel, (einde regel bij eerste
of tweede kantlijn, afhankelijk van lettertype typemachine)
Voor nieuwe alinea: 1 regel afstand ($1\frac{1}{2}$) overslaan.
Niet inspringen. Niet buiten het kader typen.

CENTRAAL MUSEUM

Onderwerp mededelingen 20/21

Blad 148

1 Colofon

Redactie: Hoos Blotkamp, Liesbeth Brandt Corstius, Jos de Meyere
en Derk Snoep

5 Redactiesecretaresse: Cunera Nobel

Foto's: Ton Hulskamp, René van den Bichelaer

Druk: Drukkerij Van Rossum bv, Utrecht

Auteurs: Har Sanders en Nathalie van den Eerenbeemt

Omslag en verzorging: Nathalie van den Eerenbeemt en Har Sanders.

10

15

20

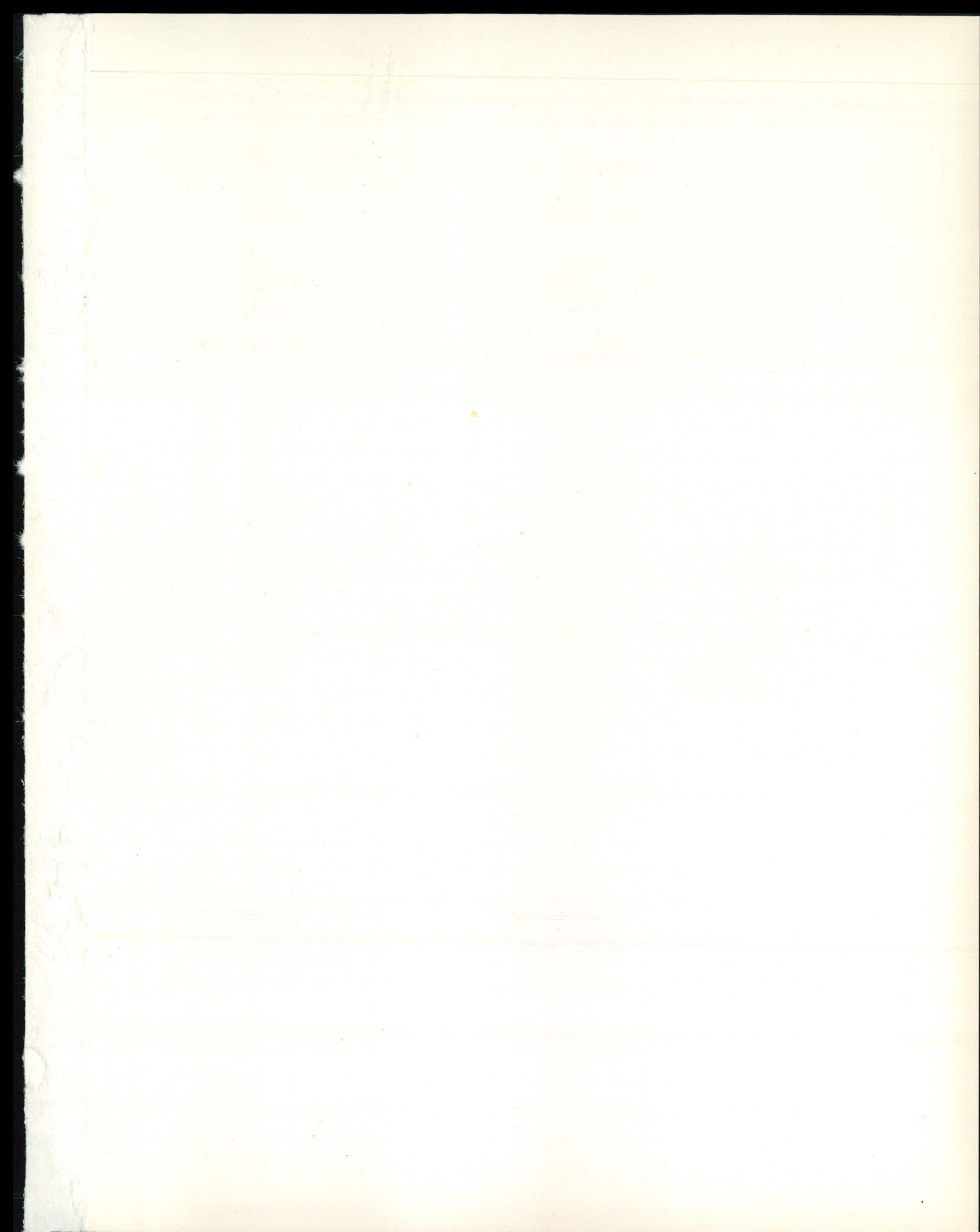
25

30

35

ENKELE RICHTLIJNEN:

Regelafstand $1\frac{1}{2}$, maximaal 35 regels per kopijblad
Maximaal 55 aanslagen per regel, (einde regel bij eerste
of tweede kantlijn, afhankelijk van lettertype typemachine)
Voor nieuwe alinea: 1 regel afstand ($1\frac{1}{2}$) overslaan.
Niet inspringen. Niet buiten het kader typen.

Sanders

Sanders

Hare Sanders
Hazelark 6
Helm and [Scipbont] n.b.

Stop -
front

door Tom Ryan

IK BEN BEZIG M'N NIEUWE
PLAAT TE PLUGGEN:
"RHINESTONE INDIAN"

IK BEN BEZIG NUT
PUBLIC RELATIONS

**PUBLIC
RELATIONS?**

1927 *AK*

ein

innige gl...
beroemde
and weet wie
weet Margriet
een opzien-
tueen

4 2
7 11